

T.C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

18- 20 YAŞ ARASI SPOR YAPAN VE YAPMAYAN B2 VE B3 GÖRME
ENGELLİ BİREYLERİN DUYGUSAL ZEKÂ VE SALDIRGANLIK
DÜZEYLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
İBRAHİM DALBUDAK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEHMET BAYANSALDUZ

ŞUBAT, 2019
MUĞLA

KABUL VE ONAY SAYFASI

**MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**18- 20 YAŞ ARASI SPOR YAPAN VE YAPMAYAN B2 VE B3 GÖRME
ENGELLİ BİREYLERİN DUYGUSAL ZEKÂVE SALDIRGANLIK
DÜZEYLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

İBRAHİM DALBUDAK

Sağlık Bilimleri Enstitüsünde

“Doktora”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : ...../...../.....

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : ...../...../.....

Tez Danışmanı: DOÇ. DR. Mehmet BAYANSALDUZ

Jüri Üyesi: Ünvanı, Adı, Soyadı, İmzası .....

Jüri Üyesi: Ünvanı, Adı, Soyadı, İmzası .....

Jüri Üyesi: Ünvanı, Adı, Soyadı, İmzası .....

Jüri Üyesi: Ünvanı, Adı, Soyadı, İmzası .....

Enstitü Müdürü: Ünvanı, Adı, Soyadı, İmzası .....

ŞUBAT, 2019

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nün ...../...../..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora öğrencisi İbrahim DALBUDAK'ın “18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ve Saldırganlık Düzeyleri Bakımından İncelenmesi” adlı tezini incelemiş ve aday ...../...../..... tarihinde saat .....’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna ..... ile karar verildi.

Doç. Dr. Mehmet BAYANSALDUZ

Tez Danışmanı

Üye

Prof. Dr. Fatih ÇATIKKAŞ

Üye

Doç. Dr. Yakup Akif AFYON

Üye

Doç. Dr. Abdurrahman KEPOĞLU

Üye

Dr. Öğrt. Üy. Mihriay MUSA

YEMİN

Doktora tezi olarak sunduğum “*18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ve Saldırganlık Düzeyleri Bakımından İncelenmesi*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

İbrahim DALBUDAK
İMZASI

SOYADI: DALBUDAK	ADI: İbrahim	KAYIT NO:
TEZİN ADI:		
Türkçe: 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ve Saldırganlık Düzeyleri Bakımından İncelenmesi		
İngilizce: : Investigation of B2 and B3 Visually Handicapped Individuals Who are Between Ages 18-20 and Doing Sports or Not in Terms of Emotional Intelligence and Level of Aggression		
TEZİN TÜRÜ: Doktora ( )		
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite	: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	
Fakülte	: Spor Bilimleri Fakültesi	
Enstitü	: Sağlık Bilimleri Enstitüsü	
Diğer Kuruluşlar	: Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı	
Tarih	: ...../...../.....	
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayınlayan	:	
Basım Yeri	:	
Basım Tarihi	:	
ISBN	:	
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı	:BAYANSALDUZ, Mehmet	
Ünvanı	:Doçent Doktor	

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe	TEZİN SAYFA SAYISI:
TEZİN KONUSU: 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ve Saldırganlık Düzeyleri Bakımından İncelenmesi.	
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER: Görme Engellilik, Duygusal Zekâ, Saldırganlık	
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Visually Handicapped, Emotional Intelligence, Aggression	
1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	( )
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	( )
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	( )
YAZARIN İMZASI:	TARİH : ...../...../.....

18- 20 YAŞ ARASI SPOR YAPAN VE YAPMAYAN B2 VE B3 GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN DUYGUSAL ZEKÂ VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

ÖZET

Duygusal zekâ ve saldırganlıkla ilgili literatürde pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak sporcu ve görme engelli bireylerde duygusal zekâ ve saldırganlık değişkenlerinin bir arada incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızda duygusal zekâ, saldırganlık ve spor değişkenleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Araştırma, Türkiye’de farklı kulüplerde oynayan 18-20 yaş arası B2-B3 görme engelli sporcularla, spor yapmayan görme engelli bireylerden 109’u bayan, 163’ü erkek olmak üzere toplam 272 gönüllünün katılımıyla yapılmış ve duygusal zekâ ve saldırganlık değişkenleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Çalışmada, gönüllü görme engelli bireylere demografik bilgiler, duygusal zekâ ve saldırganlık anketleri uygulanmıştır. Veriler SPSS 20.00 programında analiz edilmiştir. Araştırmada yer alan hipotezlerin test edilmesinde, t testi, varyans analizi, tek yönlü varyans analizi, korelasyon analizi ve tukey testi kullanılmıştır.

Yapılan çalışmada, toplam duygusal zekâ ile yaş, eğitim, spor branşı, engel türü, gelir düzeyi ve görme derecesi karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık görülmezken, toplam duygusal zekâ düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir. Kadınların toplam duygusal zekâ düzeyi erkeklere göre anlamlı derecede daha büyüktür. Toplam duygusal zekâ düzeyi spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Buna göre, spor yapanların ortalaması spor yapmayanların ortalamasından anlamlı derecede daha büyüktür.

Saldırganlığın alt boyutlarından “yıkıcı saldırganlık”, “edilgenlik” ve “atılgnlık” ile demografik bilgiler karşılaştırıldığında;

Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarının yıkıcı saldırganlık, atılgnlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin hiç birisi yaşa göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından atılgnlık cinsiyete göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterirken, yıkıcı saldırganlık ile edilgenlik cinsiyete göre anlamlı değildir. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarının yıkıcı saldırganlık, atılgnlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin hiç birisinde eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık yoktur. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık ve edilgenlik spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermesine rağmen, atılgnlık düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık ve edilgenlik spor

türüne göre anlamlı düzeyde farklılık görülmüşken, atılgnlık düzeyinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık engel durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık bulunurken, atılgnlık ve edilgenlik de anlamlı düzeyde farklılık bulunmamıştır. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarının yıkıcı saldırganlık, atılgnlık ve edilgenlik düzeylerinin hiç birisi gelir durumuna göre anlamlı farklılık yoktur. Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarının yıkıcı saldırganlık, atılgnlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin hiç birisi görme derecesine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Toplam duygusal zekâ ile yıkıcı saldırganlık, atılgnlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Duygusal zekâ düzeyi arttıkça saldırganlık ölçeğinin alt boyutları azalmaktadır (*P<0,05, **p<0,001).

Sonuç olarak, sporun görme engellilerin duygusal zekâ ve saldırganlık düzeyleri üzerinde yüksek düzeyde etkili olduğu tespit edilmiştir. Spor yapan görme engellilerin, spor yapmayan görme engelli bireylere göre duygularını daha geniş çapta kullanabildikleri ve duygusal zekâları sayesinde saldırgan davranışlarını da yüksek düzeyde kontrol edebildikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, görme engellilere spor yapabilme olanaklarının sağlanması ve spor yapmanın teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Görme Engellilik, Duygusal Zekâ, Saldırganlık

**INVESTIGATION OF B2 AND B3 VISUALLY HANDICAPPED
INDIVIDUALS WHO ARE BETWEEN AGES 18-20 AND DOING SPORTS
OR NOT IN TERMS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LEVEL OF
AGGRESSION**

ABSTRACT

A lot of studies were conducted on emotional intelligence and aggression. However, a study where the emotional intelligence and the aggression variables in individuals who are athletes and visually handicapped were not found. In our study, the relationship between emotional intelligence, aggression, and sports was examined.

The study was conducted with a total of 272 volunteer, 109 females, 163 males, who are athletes between ages 18-20 and are B2-B3 visually handicapped, playing in various clubs in Turkey; and with visually handicapped individuals who are not doing sports. The relationship between the emotional intelligence and the aggression variables and demographic information was analyzed.

In the study, the voluntary individuals who are visually handicapped filled demographic information, emotional intelligence and aggression questionnaires. The data were analyzed in the program SPSS 20.00. In the testing of the hypotheses in the study, t-test, variance analysis, one-way variance analysis, correlation analysis, and Tukey's test were used.

When the total emotional intelligence and age, education, sports branch, disability type, level of income, and degree of vision are compared, it was found that there is no significant difference. The scale of total emotional intelligence shows a difference on a significant level in terms of gender. The females' total emotional intelligence level is significantly higher than the males' levels. The total emotional intelligence shows a significant difference in terms of doing sports or not. The total emotional intelligence level of the individuals who are doing sports is significantly higher than the ones who are not doing sports.

When the sub-dimensions of the aggression which are "destructive aggression", "passive aggression" and "recklessness" are compared to demographic information;

There is no significant difference in terms of age in the aggression scale's sub-dimensions destructive aggression, recklessness, and passive aggression. While the recklessness shows a significant difference in terms of gender, destructive aggression and passive aggression are not significant in terms of gender. There is no significant difference in terms of the level of education in the aggression scale's sub-dimensions destructive

aggression, recklessness, and passive aggression. Although destructive aggression and passive aggression shows a significant difference in terms of doing sports or not, there is no significant difference in the recklessness. While the destructive aggression and passive aggression shows a significant difference in terms of the type of sport, recklessness does not show a significant difference. While there is a significant difference in the destructive aggression in terms of disability status, there is not any significant differences in the recklessness and the passive aggression. There is no significant difference in terms of the level of income in the aggression scale's sub-dimensions destructive aggression, recklessness, and passive aggression. There is no significant difference in terms of degree of vision in the aggression scale's sub-dimensions destructive aggression, recklessness, and passive aggression.

It was determined that there is a significant avoidant relationship between the total emotional intelligence and the destructive aggression, the recklessness and the passive aggression. As the level of emotional intelligence increases, the sub-dimensions of aggression scale decreases (* $P < 0,05$, ** $P < 0,001$).

As a result, it has been found that sport is highly effective on the levels of emotional intelligence and aggression of the visually impaired. It is determined that visually impaired people can use their emotions more widely than visually impaired individuals who do sports and they can control their aggressive behaviors highly by their emotional intelligence. According to these results, it is thought that it should be encouraged to provide sports for the visually impaired and to do sports.

Keywords: Visually Handicapped, Emotional Intelligence, Aggression.

ÖNSÖZ

Doğuştan veya sonradan engelli olmuş bireyler, kronik hastalıklar nedeni ile hareket kısıtlılığı yaşayanlar, görme, işitme ve yürüme gücünü çekenler günlük yaşam etkinlikleri içerisinde çeşitli zorluklarla ve engellerle karşılaşır. Medikal ve psikolojik yaklaşıma ek olarak önyargılar da toplumsal dışlanmayı ve engellenmiş olma durumunu güçlendirir. Bu durum aynı zamanda engelli bireyin toplumsal hayattan kopmasına, sosyal izolasyona yol açmaktadır.

Kuşkusuz görme engellilerin de toplumsal hayatta karşı karşıya kaldıkları sorunlar bir hayli fazladır. Eğitim, istihdam, kültür ve sanat, spor gibi bütün sosyal yaşam alanları, tüm bireylerin, engelli ve engelsiz gibi ayrımlara düşülmeden, tam ve eşit haklarla yararlanmasına açık olmalıdır.

2004 yılında Türkiye Görme Engelliler Federasyonu bünyesinde fahri antrenör olarak görev yaparak oldukça farklı bir camiaya karışmış bulundum. Geçen zaman içerisinde görme engelliler ile ilgili hemen her alanda ve tüm branşlarda hizmet etmek nasip oldu. Bu vesile ile uzun yıllar aralarında bulunduğum ve yakından tanıdığım görme engelliler ile ilgili birçok akademik araştırmalar yaparak birçok bilimsel kongrede bulundum. Doktora tez çalışma konumu da görme engellilerle ilgili oldukça merak ettiğim duygusal zeka ve saldırganlık konuları üzerine belirleyerek bu camiaya bir başka hizmeti vermeye çalıştım.

Literatür incelendiğinde, duygusal zekâ ve saldırganlıkla konularıyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak sporcu ve görme engelli bireyler üzerinde duygusal zekâ ve saldırganlık değişkenlerinin bir arada incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışmamızda 18- 20 yaş arası spor yapan ve yapmayan B2 ve B3 görme engelli bireylerin duygusal zekâ ve saldırganlık düzeyleri bakımından incelenmiş ve çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarının başta görme engelliler olmak üzere tüm engel grupları ve akademik camia için yol gösterici olmasını dilerim.

Doktora eğitimim süresince bilgilerini ve yönlendirmesini benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Mehmet BAYANSALDUZ' a, her zaman desteklerini aldığım Prof. Dr. Fatih ÇATIKKAŞ, Doç. Dr. Yakup Akif AFYON, Doç. Dr. Abdurrahman KEPOĞLU, Dr. Öğretim Üyesi Mihriay MUSA ve merhum Doç. Dr. Mehmet DALLI' ya en içten teşekkürlerimi ve sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayrıca her zaman ve her anlamda yanımda oldukları için canım aileme ve adlarını saymadığım bütün emeği geçenlere teşekkür ederim.

İbrahim DALBUDAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	
TUTANAK	
YEMİN	
ÖZET	
ABSTRACT	
ÖNSÖZ	
İÇİNDEKİLER	
TABLolar LİSTESİ	
ŞEKİLLER LİSTESİ	
GİRİŞ	
1. ENGELLİLİK VE GÖRME ENGELLİLİK	
1.1. Engellilik	
1.2. Engellilik Nedenleri	
1.2.1. Doğum Öncesi Nedenleri	
1.2.2. Doğum Esnasında Oluşan Nedenler.....	
1.2.3. Doğum Sonrası Nedenler	
1.3. Engellilik Türleri.....	
1.3.1. Görme Engelliler	
1.3.2. İşitme ve Konuşma Engelliler	
1.3.3. Süreğen Hastalığı	
1.3.4. Ortopedik Engelliler.....	
1.3.5. Zihinsel Engelli	
1.4. Görme Engellilik.....	
1.4.1. Görme Engelliliğın Sınıflandırılması	
1.4.1.1. Yasal ve Eğitsel Sınıflandırma.....	
1.4.1.2. Engelli Oluş Zamanlarına Göre Sınıflandırma	
1.4.1.3. Engelli Oluş Nedenlerine Göre Sınıflandırma	
1.4.1.4. Görme Artığı Açısından Sınıflandırma	
1.4.1.5. Spor Açısından Sınıflandırma	

1.5. Görme Engelli Bireylerin Temel Özellikleri.....	
1.5.1. Bilişsel Özellikleri.....	
1.5.2. Duyuşsal Özellikleri.....	
1.5.3. Devinişsel Özellikleri.....	
1.6. Görme Engellilerde Spor.....	
2. DUYGUSAL ZEKÂ KAVRAMI	
2.1. Duygu ve Zekâ	
2.2. Duygusal Zekâ	
2.3. Duygusal Zekânın Yararları	
2.4. Duygusal Zekâ Modelleri.....	
2.4.1. Mayer ve Salovey Modeli	
2.4.2. Cooper & Sawaf Modeli	
2.4.3. Goleman Duygusal Yetkinlik Modeli	
2.4.4. Bar-On'un Duygusal Zekâ Modeli	
2.4.5. Weisinger'in Duygusal Zekâ Modeli	
2.5. Sporda Duygusal Zekâ	
3. SALDIRGANLIK KAVRAMI	
3.1. Saldırganlığın Tanımı.....	
3.2. Saldırganlık Türleri	
3.2.1. Engelleme Davranışları	
3.2.2. Açık Şiddet Davranışları	
3.2.3. Düşmanca Davranışlar	
3.3. Saldırganlığa Neden Olan Faktörler.....	
3.3.1. Kişilik.....	
3.3.2. Cinsiyet	
3.3.3. Yaş	
3.3.4. Çevre	
3.3.5. Aile.....	
3.3.6. Eğitim.....	
3.3.7. Kültür	
3.3.8. Kitle İletişim Araçları	
3.4. Saldırganlığın Etkileri ve Sonuçları	

3.4.1. Anksiyete	
3.4.2. Depresyon	
3.4.3. İntihar	
3.4.4. Uyku bozuklukları.....	
3.4.5. Psikosomatik Rahatsızlıklar	
3.5. Saldırganlığı Kontrol Etme Yolları.....	
3.6. Saldırganlık-Spor ve Sporcu İlişkisi	
4. MATERYAL VE METOT	
4.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler	
4.1.1. Araştırmanın Modeli	
4.1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	
4.2. Araştırmanın Örneklemi.....	
4.3. Verilerin Toplanması	
4.4. Verilerin İstatistiksel Analizi ve Değerlendirilmesi.....	
5. BULGULAR VE YORUMLAR	
5.1. 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ile ilgili bulgular.....	
5.2. 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Saldırganlık ile İlgili Bulguları.....	
5.3. 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ve Saldırganlıkları Arasındaki İlişki	
TARTIŞMA	
SONUÇ.....	
KAYNAKÇA	
EKLER.....	
EK-1 ETİK RAPORU	
EK-2 KİŞİSEL BİLGİLER	
EK-3 SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ.....	
EK-4 DUYGUSAL ZEKÂ ÖLÇEĞİ	
ÖZGEÇMİŞ.....	

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1.** Mayer ve Salovey Modeli
- Tablo 2.** Cooper ve Sawaf'ın Duygusal Zekâ Modeli ve EQ Haritası
- Tablo 3.** Goleman'ın Duygusal Yeterlilik Modeli
- Tablo 4.** Bar-On'un Duygusal Zekâ Modeli
- Tablo 5.** Araştırmaya Katılanların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular
- Tablo 6.** Chronbach Alfa Katsayıları
- Tablo 7.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Yaş Gruplarına Göre Değişimi
- Tablo 8.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Cinsiyete Göre Değişimi
- Tablo 9.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 10.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Spor Yapma Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 11.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Spor Türüne Göre Değişimi
- Tablo 12.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Engel Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 13.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Gelir Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 14.** Duygusal Zekâ Ölçeğinin Görme Derecesine Göre Değişimi
- Tablo 23.** Saldırganlık Ölçeği ve Duygusal Zekâ Ölçeği Arasındaki İlişkiler
- Tablo 15.** Saldırganlık Ölçeğinin Yaş Gruplarına Göre Değişimi
- Tablo 16.** Saldırganlık Ölçeğinin Cinsiyete Göre Değişimi
- Tablo 17.** Saldırganlık Ölçeğinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 18.** Saldırganlık Ölçeğinin Spor Yapma Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 19.** Saldırganlık Ölçeğinin Spor Türüne Göre Değişimi
- Tablo 20.** Saldırganlık Ölçeğinin Engel Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 21.** Saldırganlık Ölçeğinin Gelir Durumuna Göre Değişimi
- Tablo 22.** Saldırganlık Ölçeğinin Görme Derecesine Göre Değişimi

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Şekil 2. Katılımcıların Yaşlara Göre Dağılımı

Şekil 3. Katılımcıların Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Şekil 4. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Şekil 5. Katılımcıların Sporcu Olan ve Sporcu Olmayana Göre Dağılımı

Şekil 9. Katılımcıların Görme Derecesine Göre Dağılımı

Şekil 7. Katılımcıların Engel Durumuna Göre Dağılımı

Şekil 8. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Şekil 6. Katılımcıların Spor Branşlarına Göre Dağılımı

GİRİŞ

Bireylerin, kendi özgür iradelerine göre hareket etmeleri; yaş, ırk, cinsiyet, inanç, ekonomik durum, bedensel ve zihinsel sağlıklarına bakılmaksızın sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde bulunmaları en temel haklarıdır. Ancak kimi insanlar günlük gereksinimlerini kendileri karşılayabilmekte, kimileri ise bir başkasının yardımıyla bunu sağlamaktadırlar. Bireyin doğuştan ya da doğduktan sonra herhangi bir sebeple fiziksel, ruhsal, duygusal ve sosyal kabiliyetlerinin tamamının ya da kısmen kaybetmesi, normal hayatını idame ettirmesini, özgürce hareket edebilmesini kısıtlamaktadır.

Spor, bireyi tek düze yaşamından kurtararak, farklı ortamlarda bulunan insanların duyguları, inançları, kültür ve normlarıyla buluşturur. Kişiler arasındaki iletişim becerilerini güçlendirir. Bu yönüyle sporun, yeni dostlukların oluşmasına ve bireyin sosyalleşmesine büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla engelli bireylerin de spora yönlendirilmesiyle, toplumla kaynaşması, kendisini toplumun bir parçası olduğunu hissetmesi ve değerli olduğunun bilincine varması ve kendisiyle ve çevresiyle barışık olması sağlanmış olur. Bu da engelli bireylerin kendilerini topluma karşı soyutlamasını engellemiş olmaktadır (Yetim, 2011).

Spor, günümüzde engellilerin topluma uyum sağlayabilmeleri için eğitim ve terapisinde sıklıkla başvurulan bir olgudur. Bu olgu engelli kişiyi istenilen standartlara ulaşmasını sağlamaktadır. Spor yapan engelli bireylerin katıldığı müsabakalarda, aile ve çevresinde büyük ölçüde olumlu tutum ve davranışlar içerisinde olduğu görülür. Engelli bireylerin spor sayesinde yaşamlarını ve antrenmanlarını planlamaları; kendilerini sağlıklı bir birey gibi hissetmelerine, engelliliklerini kabullenmesine, bağımsız hareket etmelerine, yaşam sevinçlerinin artmasına ve en önemlisi kendilerine olan özgüvenlerinin ve hayata bakış açılarının gelişmesine olanak sağlamaktadır (Erkal ve ark. 2014).

Bireylerin sahip olduğu kişilik, doğuştan ve sonrasında çevresinden almış oldukları etkileşimlerle biçimlenmektedir. Dolayısıyla, yetiştikleri ortamdaki kültürel

ve sosyal özelliklerin de farklı olması, bireylerin tutum ve davranışlarını da diğerlerinden farklı kılmaktadır. Yaşadıkları topluma ait gelenek ve göreneklerin de etkisiyle duygu, düşünce, talep ve beklentilerine gem vurmamak zorunda kalmaktadırlar. Bundan dolayı düşmanca ve saldırganlık içeren davranışlarda bulunabilirler. Böyle bir durumda eğer spora yönlendirilirlerse, bireyler bir şekilde deşarj olarak saldırganlık davranışları doyumuna ulaşacak ve bu davranışlar spor yoluyla ortadan kaldırılmış olacaktır. Engelli bireyler ise özellikle de görme engelliler; otoriteye tepki gösterme, baskıya karşı başkaldırma gibi isyanlarda bulunmak yerine, spor aktivitelerinde bu saldırgan davranışlarda bulunmaktadırlar. Bu kişiler spor yaparak zihinsel ve bedensel yönden rakiplerine karşı üstünlük sağlayarak doyumuna ulaşmaktadırlar (Dalbudak, 2012).

İnsanların saldırganlıktan uzak, insanları birbirlerini incitmeden, psikolojik açıdan sağlıklı ve refah içinde bir yaşam sürdürmeleri için sporun önemi toplum tarafından bilinmektedir. Duygusal zekâ ve saldırganlık kavramları insan hayatını önemli ölçüde etkilediği için tüm çalışmaların çıkış noktasındaki temel amacı, insanın doğasını daha iyi anlama ve psikolojik, bedensel ve toplumsal olarak sağlığına ilişkin bilgiyi bulma çabası olduğudur. Bu bağlamda; tezimizin ana konusu olan görme engelli bireylerde duygusal zekâ ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin ne yönde olduğu ve bu ilişkiyi sporun ne kadar etkilediği konusu bizi bu çalışmaya yöneltmiştir.

Bu tez çalışması; 18-20 yaş arası spor yapan ve yapmayan B2 ve B3 görme engelli bireylerin duygusal zekâ ve saldırganlık düzeyleri bakımından araştırmak ve sporun bu noktada rolünü belirlemek amacıyla ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde engellilik ve görme engellilik konusu; ikinci bölümde, duygusal zekâ ve saldırganlık değişkenleri teorik incelenmeye çalışılmıştır. Üçüncü ve dördüncü bölümde ise, geliştirilen hipotezler doğrultusunda elde edilen istatistiki sonuçlara ve yorumlarına yer verilmiştir.

1. ENGELLİLİK VE GÖRME ENGELLİLİK

1.1. Engellilik

Bireyin yaşamının her evresinde sosyal, kültürel ya da sportif faaliyetlerde bulunması en temel hakkıdır. Ancak, fiziksel olarak herhangi bir bozukluğunun olması ve bu bozukluğun normal davranışlarını ve hareketlerini kısıtlaması, bireyi diğer insanlardan farklı kılarak engelli olmasına neden olmaktadır. Bu farklılık engellilerin yaşamakta olduğu ayrımcılığın da gerçek nedenini oluşturmaktadır. Öyle ki; fiziki yönden görülen bozukluklar ve bu bozuklukların hareket edebilme yetisini sınırlaması bireyin bulunduğu toplumdan uzaklaşmasına neden olur. Bunun yanı sıra, toplumun bu tür bireylere karşı destekleyici faaliyetlerinin yeterli olmaması, insanların dışlayıcı tavır ve davranışlarda bulunmaları, engelli bireyin toplumdaki diğer insanlarla eşit haklara sahip olmasını da önler (Ayça, 2013).

Engelli birey, doğuştan ya da daha sonra herhangi bir sebeple bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal becerilerini farklı düzeylerde yitirmesinden dolayı normal yaşantıya uyum sağlayamayan, kendi başına yapabileceği işlevler için dahi desteğe ihtiyaç duyan kişidir (Gür, 2001).

Birleşmiş Milletler “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” nde yer alan 3447 sayılı “Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi” nin birinci maddesinde engelli: “normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar sakattır” şeklinde tanımlanmıştır.

Engellilik ise; “anatomik, fizyolojik ya da psikolojik yapı ve fonksiyonlarındaki eksiklik kayıp ya da anormal durum sonucu normal bir insanın başarı ile sonuçlandırabileceği aktivitelerin sınırlı ya da tam olarak yapılamaması durumu” olarak tanımlanabilir (Açak vd., 1997).

Engellilik, “kişinin günlük aktivitelerini yürütmesini engelleyen ya da azaltan, çeşitli fiziksel ve zihinsel noksanlıkları içermektedir. Bu noksanlıklar, erkek veya kadının günlük aktivitelerini yapamamasına engellik olarak adlandırılır” (Dalbudak, 2012). Yine, kendi akranlarından olumsuz şekilde farklılıklar gösteren ve sahip oldukları bu olumsuzluklar sebebiyle insanların dikkatini çeken bireyler engelli olarak tanımlanmaktadır. Dünya nüfusunun %10’unu oluşturan engelliler; görme engelliler, işitme engelliler, bedensel engelliler ve zihinsel engelliler olmak üzere 4 grup altında toplanır (Özer, 2001).

1.2. Engellilik Nedenleri

‘Engelli’ sözcüğü genellikle hareket kabiliyeti sınırlanmış olan bireyi tanımlamaktadır. Engelliliği meydana getiren nedenleri, doğum öncesinde, doğum anında ve doğumdan sonrasında yaşanan fiziksel olumsuzluklar olarak üç grupta toplamak mümkündür (Öztürk, 2011).

1.2.1. Doğum Öncesi Nedenleri

Doğuştan engellilik; yakın akraba evlilikleri, kalıtsal hastalıklar, kan uyuşmazlığı, annenin maruz kaldığı kronik rahatsızlıklar (diyabet, hipertansiyon, epilepsi, kalp rahatsızlıkları) ve gebelik sırasında geçirmiş olduğu enfeksiyon hastalıkları, annenin yaşı, gebelik sürecinde yaşamış olduğu problemler, kontrolsüz bir şekilde ilaç kullanımı, tehlikeli kimyevi maddelere maruz kalarak zehirlenmesi, radyoaktif ışınlardan etkilenmesi, yeterli derecede beslenememesi gibi etmenler, doğum öncesi nedenler olarak ifade edilebilir (Altıngül, 2006; Aytek, 1978).

1.2.2. Doğum Esnasında Oluşan Nedenler

Doğum esnasında oluşan nedenler, bebeğin yeteri kadar oksijen alamaması (anoxia) ya da doğum eyleminin gerçekleştirilebilmesi için yapılan işlemler sırasında birtakım olumsuzluklar yaşanması gibi nedenlerdir. Geç ve zor olan doğumlarda kordonun bebeğin boğazına dolanması ya da farklı nedenlerle bebeğin nefes

alamaması ve bu sürecin üç dakikayı geçmesi sonucu beyin hasar görür. Eğer hasar gören kısım görme merkezine yakın ise bebeğin görme engelli olmasına neden olabilir. Ayrıca yanlış tıbbi bakım, aşırı dozda ağrı kesici kullanımı gibi nedenler de çocuğun engelli doğmasına neden olabilir (Dalbudak, 2012).

1.2.3. Doğum Sonrası Nedenler

Bebeğin gelişme sürecinde; kızamık, suçiçeği, boğmaca, menenjit, kabakulak gibi hastalıklar, alerji ve enfeksiyonlar zihinsel ve bedensel engellere sebebiyet verebilir. Fiziksel, zihinsel ve cinsel tacize maruz kalan çocukların zihinsel aktivitelerinde azalma görülebilir. Çevre kirliliği, aile içinde huzursuzluk, kimyevi zehirlenmeler ve düzensiz beslenme de doğum sonrası zihinsel ve bedensel engellere sebebiyet verebilir (Dalbudak, 2012).

1.3. Engellilik Türleri

Bireyin bedensel, kültürel, sosyal, ekonomik, ruhsal gelişimi diğer bireylerle aynı olmayıp, bu özelliklerinden kaynaklı birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Akandere vd. 2009). Bu farklılıklar; görme, işitme, konuşma ve ortopedik engelliler ve süregen hastalığı olanlar şeklinde sıralanabilir.

1.3.1. Görme Engelliler

Görme engelli olma hali, görme gücünün, normal görme gücüne göre daha zayıf olmasıdır. Görme duyusu; öğrenmenin temelini oluşturan duyum ve uyarınları bireye kazandıran beş duyudan en önemlisi olarak ifade edilebilir. Görme duyusunun hasar görmesi, öğrenme sürecini ve gündelik yaşamda edinilmiş olan becerileri doğrudan olumsuz yönde etkilemektedir. Yani, edinilen bilgilerin %80-85'inin görme duyusu sayesinde kazanıldığı göz önünde bulundurulursa, bu işlevin hayatımızda ne derece önemli olduğu anlaşılır (Enç, 2005).

1.3.2. İşitme ve Konuşma Engelliler

‘İşitme engeli’, kişinin duyma hassasiyetinin gelişim, sosyal uyumluluk ve insanlarla iletişim kurabilme faaliyetlerini yeterli derecede gerçekleştirememesi sonucunda ortaya çıkan durumdur. Bir başka deyişle; işitme engeli, en hafiften en ağır dereceye kadar değişiklik gösterebilen işitme yetersizliği olarak tanımlanabilir (Açak, 2011).

Konuşma engeli ise; herhangi bir nedenden dolayı hiç konuşamayan ya da konuşmada birtakım olumsuzluklar yaşayan kişidir. İşitmesine rağmen konuşamayan, gırtlığı alınmış olanlar, ağız ve çene yapısında problem olanlar bu gruba girmektedirler (Dalbudak, 2012).

1.3.3. Süreğen Hastalığı

Bireyin çalışma kapasitesinin ve işlevlerinin engellenmesine sebebiyet veren, sürekli olarak bakıma ve tedaviye gereksinim duyulan hastalıklardır. Bunlar: “kan, kalp-damar, solunum ve sindirim sistemi, idrar yolları ve üreme organı, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV” gibi hastalıklardır. Süreğen rahatsızlıklar özürlülük kapsamında sayılmakta, ancak nitelikleri bakımından diğer özürlü bireylerden ayrı olarak değerlendirilmektedirler (DİE, 2009).

1.3.4. Ortopedik Engelliler

Ortopedik özürlülük; ilk kez resmi olarak 1962 yılında düzenlenen “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği” nde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre ortopedik özürlü: “kemik ve mafsalların şekil ve yapısında özür bulunan veya adale gücü gelişim koordinasyonu ve kontrolünde inhiraflar gösteren kimselerdir” (Altın, 2018). Daha sonra 2009 yılında, “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği”nde; “hastalıklar, kazalar ve genetik problemlere bağlı olarak kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesi sonucunda meydana gelen hareket ile ilgili

yetersizlikler nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey” şeklinde tanımlanmıştır (Özel Eğitim Hizmet Yönetmeliği, 2006).

1.3.5. Zihinsel Engelli

Bireyin zihinsel işlevlerini normalin altında yerine getirebilmesi, iletişim, bakım, ev hayatı, akademik faaliyetler, kendini yönlendirebilme, iş ve sosyal yaşamda öğrenme ve uyumla ilişkili davranışlardan ikisi ya da daha fazlasıyla sınırlılık göstermesidir (Özer, 2001).

Çocuğun, doğum öncesinde, doğum esnasında ve sonrasındaki gelişme sürecinde farklı nedenlerle fonksiyonel olarak sürekli yaşlanması, duraklaması ve gerilemesi, bunların sonucunda da davranışlarında gerilime ve kifayetsizliklerin görüldüğü ve süregelen bir durumdur. Zihinsel engelli çocukların bazıları okul öncesinde, büyük çoğunluğu ise okula başladıktan sonra farkına varılabilmektedir. Bu durum, bu tür çocukların okul çağında akranlarından daha belirgin olarak gelişim göstermemeleriyle gözlemlenebilmektedir. Bazılarının ise doğum öncesi, doğum esnası ya da doğumun hemen sonrasında fark edilebilmektedir (Vuran, 2013).

1.4. Görme Engellilik

Görme, insanların yaşamlarını sağlıklı ve düzenli bir şekilde idame ettirebilmeleri için önemli fonksiyonlardan biridir. Dış dünyadan edinilen bilgilerin birçoğu (ışık, şekil, renk, boyut, uzaklık, yakınlık, derinlik ve hareket gibi) kavramlar görme duyusu aracılığıyla algılanmaktadır. Bilgilerin %85 oranındaki kısmının görme aracılığıyla elde edildiği göz önünde bulundurulduğunda, görme fonksiyonunun insanın yaşamında ne denli önemli bir yeri olduğu da anlaşılmaktadır (Şahin, 2012; Enç, 2005).

Görme engelli ile ilgili birçok tanım ve sınıflandırma bulunmasına rağmen, görme duyusundaki kayıp oranı baz alınmaktadır. Hem uluslararası hem de ulusal literatürde kabul gören tanıma göre; “mümkün olan bütün düzeltmelerden sonra kişinin görüşü 20/200 oranından daha düşük veya görüş alanı düzeltici merceklere

rağmen 20 dereceden daha düşük kişiler” kör olarak ifade edilmektedir (Özida, 1999; Turnbull vd, 2004; Özyürek, 1997).

Görme engelli bireyler, görme fonksiyonları göz önünde bulundurulmadığında, biyolojik olarak görme duyusuna sahip olan kişilerden genel olarak pek farklılıkları olmasa da motor, dil, duyuşal, zihinsel ve sosyal gelişimlerinde farklılıklar görölmektedir. Görme engellilerin dil ve sözel beceri gelişimleri sürecinde akranlarıyla aynı seviyede seyretmesine rağmen, genelleme ve soyutlama becerileri daha az gelişmektedir. Alan ve derinlik kavramları yeteri kadar algılanamadığı için bu tür bilgiler, işitme ve dokunma duyuları aracılığıyla öğrenmektedirler (Wood, 2002).

1.4.1. Görme Engelliliğın Sınıflandırılması

Görme engelliler, çeşitli nedenlerden dolayı farklı gruplara ayrılmaktadır.

1.4.1.1. Yasal ve Eğitsel Sınıflandırma

Yasal olarak; görme gücüne ve görüş alanına göre sınıflandırma yapılmaktadır. Buna göre;

Kör: “Bütün düzeltmelerden sonra görme keskinliğı 1/10’ dan az olan, görme gücünden yararlanamayan kişiler” şeklinde tanımlanmaktadır.

Az Gören: “Tüm düzeltmelerden sonra görme keskinliğı 3/10’ dan az olan (1/10-3/10), görme gücünden bir takım araç ve yöntemler olmadan yararlanamayan kişiler” olarak ifade edilmektedir.

Görme engelliler için görme kaybı: “Görme gücünün 1/10 ile 9/10 arasında görüş açısının ise 10°-20° arasında bulunması” olarak tanımlanmış ve görüş açısı: 10°-20° olarak belirlenmiştir (Cavkaytar ve Diken, 2005).

Eğitsel olarak kör: “Görme duyusunu öğrenme için fonksiyonel olarak kullanamayan, öğrenmede işitsel ve dokunsal duyularına ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlanmaktadır. Okuma için kabartma yazı ve konuşan kitaplar kullanırlar. (Cavkaytar ve Diken, 2005).

1.4.1.2. Engelli Oluş Zamanlarına Göre Sınıflandırma

Görme engellileri doğuştan ya da sonradan engelli olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Doğuştan olan görme kayıplarının çoğunluğu, ya doğum esnasında ya da doğumu müteakip ilk beş yıl içerisinde oluşmaktadır. Gören bireylerin tüm duyuları görme işlevine uyumlu şekilde gelişmekte, doğuştan kör bireylerin duyularının gelişimi ise; araştırma ve tahminlerle gelişmektedir. Dolayısıyla, iki gruba ayrılan görme özürlüleri de kendi içerisinde; az görenler, görme yetisini sonradan kaybedenler ve doğuştan görme engelliler arasında belli başlı farklılıkların belirlenebilmesi açısından alt sınıflara ayrılmıştır (Kaya, 2003).

1.4.1.3. Engelli Oluş Nedenlerine Göre Sınıflandırma

Kalıtsal sebeplerden dolayı kişinin görme yetisinin olmaması, gen ve kromozom yapısındaki düzensizliklerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra, annenin doğumdan önceki dönemlerde - kan uyuşmazlığı, kızamıkçık, frengi gibi – yaşadığı sağlık problemleri sonucu oluşan görme özürlü de yine kalıtsal sebeplere dayanmaktadır. Doğrudan gözün tümünün ya da bir kısmının etkilendiği hastalıklarda görme gücü yok olabilir (katarakt, trahom, glokom). Farklı organlarda oluşmakla beraber, göz ve gözün işlevlerini etkileyen hastalıklar – menenjit, beyin tümörleri, verem – sonucu ya da iş kazaları, patlamalar, sivri bir cismin batması, yanıklar, gözün aşırı yorulması gibi nedenler görme yitimine sebep olabilmektedirler (Enç, 2005).

1.4.1.4. Görme Artığı Açısından Sınıflandırma

Görme engelli bireyler, görme artığı yönünden körler ve az görenler olarak iki grupta ele alınabilir. Ayrıca; her iki gözü kör olanlar, ışık ve renk algılayabilenler, cisimleri fark edebilenler olarak da sınıflandırılabilir (Keskin, 2008). Bu farklılıklar eğitim yönünden önemlidir. Çünkü renk ve ışık algısı olanlarda kör eğitimi verilmekle birlikte, bireye bu kısıtlı görme artığından faydalanması da öğretilmelidir. Renk ve ışık algısı, uzayın daha kolay öğrenilmesini sağlayabilir. Tüm körler bu bilgileri sözlü anlatımla öğrenebilirler. Cisimleri fark edebilen özürllüler ise kendi başlarına dolaşmak, bir takım işleri kendi başlarına yapabilmek olanağına sahiptirler (Enç, 2005).

1.4.1.5. Spor Açısından Sınıflandırma

Uluslararası Körler Federasyonu [International Blind Sports Federation (IBSA)], kısmen görme engelli veya kör olan sporcular için, uluslararası bir yarışmada üç sınıf belirlemiştir (IBSA, 2006). Her sınıf kendi arasında görme engellilerin yapabilecekleri spor dallarını uygulamaktadır. Bunlar;

- B1. Tümüyle görmezler, ışığı algılayabilir ancak, herhangi bir uzaklıktan el biçimini tanıyamazlar.
- B2. El şeklini algılayabilmelerine rağmen görme keskinliği 20/600'den, görme açıları ise görsel ortamda 50'nin altındadır.
- B3. Görme açıları 5-200'dür. 20/600, 60/600 görme gücüne sahiplerdir (Keskin, 2008).

1.5. Görme Engelli Bireylerin Temel Özellikleri

İnsanlar yaşadıkları çevreden edindikleri bilgilerin %85'ini görme aracılığıyla almaktadırlar. Bu oran görme engellilerin %85'in altında bilgi edinmeleri gerektiği değil, diğer duyu organlarını daha çok kullanmaları gerektiği anlamını taşımaktadır (Özyürek, 1995). Yeni doğan bir bebekte; görme duyusunun işlevi daha az olup,

dokunma, tat ve işitme ile ilgili duyularının işlevleri daha fazladır. Ancak kısa bir süre sonra görme duyusu en önemli duyu konumuna gelmektedir. Gözün yapı ve görev bakımından üstün yönleri sayesinde çevreden alınan duyuların anlam ve niteliklerini kavramak daha da kolay hale gelmektedir. Görmeyenlerin ses ve temas yoluyla sağladıkları uyaranların anlamlarını kestirmekte gösterdikleri üstünlük, öncelikle görme gücünden ve onun yardımından yararlanma olanağından yoksun oluşlarından ileri gelmektedir. Bu yüzden görme engelliler diğer duyuları ile kazandıkları deneyimleri anlamlı hale getirmek ve teşhis etmekte deneyim kazanmaktadırlar (Enç, 2005).

1.5.1. Bilişsel Özellikleri

Göz, doğumda vücuttaki tüm organlardan daha gelişmiş durumdadır. Gelişimini doğum sonrası üç yıl içerisinde doğumdakinin 3 katı artarak diğer organlara göre daha hızlı bir şekilde tamamlar. Kişi iki yaşında normal görebilme kapasitesine sahip olur (Varol, 1996).

Görmenin, birçok temel algı, kavram ve motor becerileri kavramada önemli rolü bulunmaktadır. Çocuklar iki yaş öncesinde bedenlerinin farkına vararak kendilerine has bir duruş, duyuşsal bütünlük ve motor becerileri geliştirirler. Görme yetisine sahip olan bebekler ilk aylarda uyumadığı zamanları etrafa bakmakla geçirirler. Nesnelere dokunma becerisi kazanmadan önce gözleri ile yakalar. Zaman içerisinde el ve göz birlikte hareket ederek çevredeki yerini alır (Cavkaytar ve Diken, 2005). Doğuştan görme özürü olan bir çocuk, öğrenme sürecinde diğer duyu organları tarafından uyarılmaz ise ileriki dönemlerde bilişsel gelişiminde çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir. Doğum sonrası görme yetisini yitiren çocuklarda görülmeyen gecikmeler ortaya çıkar (Özer, 2001; Dalbudak, 2012).

Bebeğin doğumundan hemen sonra onunla iletişim kurmak çok önemlidir. Şayet bebek görme engelliye, dokunma ve işitme duyularını kullanabilmesi sağlanmalıdır. Örneğin; annenin yüzüne dokunarak onu tanımaya çalışması sağlanmalıdır (Cavkaytar ve Diken, 2005)

1.5.2. Duyuşsal Özellikleri

Görme engelli kişiler, insanları ve eşyaları zihinlerinde canlandıramazlar. Onlarla iletişim kurduğunda anlamsız bir yüz ifadesine bürünürler. Hatta engelsiz kişilerle konuşurken genellikle ilgisiz gibi görünürler. Bireyler, görme duyusu olmaksızın jest ve mimiklerle ifade edilen duygulara, beden dili, yüz ifadesi gibi sözel olmayan ifadelerle karşılık veremezler. Görme engelli bireylerin bazıları, sözel olmayan jestlerle dolu olan konuşmalardaki normal duraksamalardan rahatsızlık duymaları nedeni ile çok konuşabilirler (Özer, 2001).

Bu bireylerin yüz ifadelerini anlamlı bir şekilde yüz ifadelerini kullanabilmeleri ve konuşma sırasında duraksamayı öğrenmelerine, normal bireylerin de bu hassas farklılıkları anlayabilmesi ve kabullenmelerine yardım ederek sosyalleşmeleri desteklenmelidir. Özellikle doğuştan körlerde, “körlük tikleri” adı verilen bazı tepkilere rastlanılmaktadır. Bunlardan birkaçı; yüzünü yukarı doğru kaldırarak başını iki yana sallamak, başını eğmek, ellerini gözlerinin önünde hareket ettirmek, parmaklarıyla ya da yumruğuyla gözlerini ovuşturmak, ayakta ya da oturur pozisyondayken ileri-geri sallanmak, kendi etrafında dönmek gibi tepkilerdir (Enç, 2005).

1.5.3. Devinişsel Özellikleri

Görme kaybı direk olarak motor ve fiziksel özelliklerin kaybına neden olmaz. Ancak bireyin hareket etme yeteneğinin yetersizliği, gelişiminin normal seyrinde kayıplara sebep olabilir. Motor gelişiminin gecikmesi sonradan görme kaybı olan bireylerde görülmez. Ancak daha önce görme duyusunu kaybeden kişilerde görülmektedir. Bu gelişimin gecikmesi, yetenek kaybından çok deneyim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Motor gelişimin kaybını azaltmak için bireyin güvenilir bir çevrede hareket etmesi sağlanmalıdır (Özer, 2001).

Görme engelli bireylerin duruşla ilgili (postural) bozuklukları vardır. Duruşu düzeltici egzersizler; postürü geliştirmeye ve bedensel olarak rahatlamayı sağlar. Fiziksel aktivitelerin düzenli olarak yapılmaması, görme engelli bireyin bedeninde dengesizliğe yol açar (Özer, 2001). Yürüyüş, duruş, beden kontrolü gibi fonksiyonların hepsi yön duygusu ve bağımsız hareketin birer parçasıdır. Doğuştan kör bireylerde bu fonksiyonların eksikliği daha belirgindir; çünkü diğer insanların nasıl oturduklarını, hareket ettiklerini ve ayakta durduklarını görme imkanları olmamıştır. Tamamen kör bir bireyin yürüyüşü kısa adımlar, belirgin şekilde ayak sürüme, yavaş yürüme ve eğik yürüme ile tanımlanır. Örneğin; tamamen kör koşucular daha kısa adımlarla koşarlar, kalçada fleksiyon ve daha az ekstansiyon gösterirler ve gören kişilerin yarı hızında koşarlar. Görme engellilerin duruş ve yürüyüşlerinde bozukluklar görülür ve bu yüzden kas yapıları gevşek olur ve ayaklarında deformite görülür. Ayakların sürüyerek yürümelerinden dolayı, baş ve karınları öne doğru çıkıktır. Dolayısıyla, görme engellilerde denge, kas kontrolü, özgürce hareket, özgüven ve koordinasyonun sağlanması açısından uygun bir spor dalının seçilmesi ona yardımcı olacaktır (Kalyon, 1997).

1.6. Görme Engellilerde Spor

Fiziksel gelişimleri sağlıklı kişilere göre farklı ve daha az gelişmiş olan görme engelli bireylerin, spora daha çok ihtiyaçlarının olduğu söylenebilir. Çünkü spor yapan görme engellinin hareket fonksiyonları gelişmekte ve rehabilite olmaktadır. Ayrıca zihinsel fonksiyonları da gelişmekte ve bununla birlikte kendilerine olan güvenleri artmakta, sosyal yaşama ayak uydurmaları sağlanmaktadır.

Bireyin görme engelini olması; spor için kısıtlayıcı bir koşul olmamakla birlikte, bu kişilere yüksek miktarda kas ve dayanıklılık hareketleri yaptırılabilir. Görme engeli olan bireyler, gelişmeye yardımcı egzersizler aracılığıyla iyi beden duruşu, düzgün yürüyüş, koşu, yüzme gibi birçok becerileri kazanabilirler. Bunun yanı sıra, fiziksel eğitim programlarıyla, kaslarını güçlendirebilirler. Kendine

güvenme ve gören kişilere kendilerini kabul ettirme gibi toplumsal ve duygusal faydaları da söz konusudur.

Sporun engelli bireyler için önemini aşağıda görüldüğü gibi özetlemek gerekirse;

- Engelli bireyin kendi kendine karar verebilme becerisi gelişir ve bağımsızlık duygusu artar.
- Sosyal çevresi gelişir ve iletişim becerileri artar.
- Engellilik durumundan dolayı yaşadığı psikolojik problemler ve bunun sonucunda meydana gelen sosyal problemleri ortadan kaldırmasına yardımcı olur.
- Sportif faaliyetler sonucunda engelli bireyde rahatlama olur, vaktini sporla değerlendirerek eğlenir.
- Spor, ruhsal ve fiziksel anlamda gelişmeye yardımcı olur. Motor, denge, el-göz ve kas koordinasyonunda iyileşmeyi sağlar. Bu nedenle engelli bireyin eğitimi ve tedavisinde spor pozitif yönde etkilidir.
- Engelli bireyin yaptığı sportif aktivitelerde sergilemiş olduğu performans kişiliğinin gelişmesinde yardımcı rol oynarken, aynı zamanda toplum tarafından engelli olmasından daha çok sporcu olarak görülmesini sağlar.
- Spor, engelli bireyin problem çözme becerisi ve entelektüel bir kişi olmasını sağlar (Özer, 2001).

Engellilerle ilgili sportif faaliyetlerin tarihi geçmişine bakıldığında; I. Dünya Savaşı sonrasında özellikle Almanlar tarafından özel eğitime ihtiyacı olan kişiler için sportif aktiviteler başlatılmıştır. Ancak bu yöndeki gelişmeler, II. Dünya Savaşı sonrasında daha çok ivme kazanmıştır. Engelli kişilere 1944 yılında İngiltere'nin Stoke Mandeville hastanesinde tedavi ile birlikte sporun da yer aldığı bir rehabilitasyon yöntemi uygulanmıştır. Bu uygulamada, masa tenisi, basketbol, ok, gülle ve disk atma ve yüzme gibi spor aktivitelerine yer verilmiş ve engellilerde fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan olumlu gelişmeler gösterdikleri ve toplum

içerisindeki diğer bireylerle kolaylıkla iletişime geçtikleri görülmüştür (Karakoç, 2010).

Roma’da yapılan 1960 olimpiyat oyunlarının ardından, 1964’deki Tokyo olimpiyatlarında 1960 oyunlarının ilkelerine bağlı kalınarak ilk kez engelliler olimpiyatları da gerçekleştirilmiştir. Avrupa Spor Komitesi; 1975 yılında “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ ne dayanarak bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri, engelli insanların normal insanlardan hiç bir farklarının olmadığını ve onların da yaşama ve toplumsal haklarının olduğu ileri sürülmüş ve spor yapmayan ya da yapamayan engelliler için olanak sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (Karakoç, 2010).

Türkiye’de ise 1980’de engellilerle takım sporları aktivitelerine başlanmış 1990’da “özürlü sporcuların gerçekleştirdikleri tüm sportif etkinlikleri bünyesinde toplayıp geliştirmek, bu çalışmaları, yurt düzeyinde yaygınlaştırıp, sporu rehabilitasyonun bir parçası haline getirmek ve uluslararası etkinliklerde özürlü sporcuya çağdaş yarışma ortamının hazırlanması için gerekli çalışmaları planlamak ve uygulamak” amacıyla “Türkiye Özürlüler Spor Federasyonu (TÖSF)” faaliyete geçmiştir. TÖSF kapsamında; bedensel, zihinsel, işitme ve görme engelliler olmak üzere dört temel özürlü grubu faaliyette bulunmuştur (Kalyon, 1997).

2000 yılında “Görme Engelliler Spor Federasyonu (GESF) kurulmuştur. Bu kuruluşun kapsamında; goalbal, futsal, satranç, halter, judo ve yüzme sporları yer almıştır. Federasyonun hedefleri şu şekilde özetlenebilir:

- Faaliyette bulunan spor dallarını geliştirmek amacıyla çalışmalar yapmak,
- Görme engelli bireyleri spora yönlendirerek, motivasyonlarını yükseltmek ve özgüven kazandırmak,
- Uluslararası alanda ülkeyi en iyi şekilde temsil etmek,
- Kapsamı içerisinde bulunan branşların teknik açıdan yönetmek ve denetlemek,

- Başarılı sporculara ödül vermek,
- Görme engellilerin yapabileceği spor dallarını geliştirerek yaygınlaştırmak,
- Lisanslı sporcu ve kulüp sayısını yükseltmek,
- Geliştirme ve eğitim kampları açmak,
- Görme engellilere spor bilincini aşılama,
- Görme engellilerin gittiği ilkokullarda sporu yaygınlaştırarak alt yapıyı oluşturmak,
- Ülkenin her yerinde görme engellilere spor faaliyetleri yapmalarını sağlamak,
- Avrupa ve Dünyada spor müsabakalarında en iyi dereceleri elde etmek (<http://gesf.org.tr/kurulus>).

2. DUYGUSAL ZEKÂ KAVRAMI

2.1. Duygu ve Zekâ

Duygusal zekâ kavramında önemli bir yeri olan “duygu” kavramının ne olduğu, duygusal zekâyı tanımlamadan önce değinilmesi gereken en önemli hususlardan birisidir. Duygular; psikolojik ve biyolojik uyarılar, algılar, tepkiler ve bilinci içeren ruhsal alt sistemleri koordine eden içsel olaylar olarak tanımlanmaktadır (Ersanlı, 2012).

Duygu kelimesi Latince hareket etmek anlamına gelmektedir. Oxford İngilizce sözlüğünde duygu şu şekilde tanımlanmıştır: “Herhangi bir zihin, his, tutku, çalkantısı ya da devinimi, herhangi bir şiddetli ya da uyarılmış zihinsel bir durumdur”.

Frijda (1986) duyguyu; “değişime hazır olma veya çevreye ve/veya içsel öğelere bağlı olarak ilişkileri sürdürmenin dahil olduğu edilgen hareket hazırlığı ve doğal hareket kontrolü” olarak tanımlarken; Barutçugil (2002) ise duyguyu: “hislerde

ve zihinsel tutumda fizyolojik değişiklikler ve açıklayıcı davranışlarla birlikte ortaya çıkan bir harekettir” şeklinde açıklamıştır.

Bireyin etkiye tepki şeklinde oluşan duyguları; pozitif (heyecan, mutluluk, sevinç gibi) veya negatif (kaygı, üzüntü, korku, öfke, şiddet, kıskançlık gibi) olarak tanımlanmaktadır (Yaylacı, 2006; Mete ve Akpınar, 2013). Bu pozitif ve negatif duygular; bireyin hafızası, ailesi ve çevresindeki kişilerle ilişkili olarak yaşadığı değişimlere bağlı olarak değişebilmektedir (Yaylacı, 2006).

Duygular; insan yaşamında özellikle kişilerarası ilişkiler düzeyinde, bireye yol gösteren yapı taşlarıdır. Aynı zamanda çoğu zaman hedef odaklı davranışları etkiler ve destekler. Ancak duygunun yoğun olması, kişinin duygularını kontrol edememesi, zekâyı devre dışı bırakmaktadır. Bu durum da bireyde ilgisizlik, performans düşüklüğü, konsantre olamama, dikkatini toplayamama, algılayamama ve tembellik gibi problemlerin oluşmasına ve akademik ve mesleki başarısını olumsuz yönde etkilemektedir (Mete ve Akpınar, 2013).

Duygular tesadüfen ya da rastgele oluşmamış olup, tıpkı insan organizmasında olduğu gibi bir takım işlevlere sahip oldukları için bireyin gelişim süreci boyunca varlıklarını sürdürmektedirler. Duyguların temel fonksiyonu, bireyin doğaya ve topluma karşı uyum sağlamasını kolaylaştırmaktır. Ayrıca duygular; bireyin bir taraftan yaşamını idame ettirebilmesi için bir moral kaynağı olurken, diğer taraftan yaşam kalitesini de arttırmaktadır (Dökmen, 2004).

Duygular temel olarak insanlar, sosyal kurumlar ve ilişkilere dair sinyallerdir. Duygular, kendimizle ilgili pek çok şey ifade eder. Nasıl ve ne hissettiğimizi ve etrafımızda ne olup bittiğini bildirirler. Davranışlarımızı bize yardımcı ve bizimle uyumlu olacak yönde etkilerler. Duygular bize yabancı değildir. İşlevleri sadece hayatımıza renk katmak olmayıp, aynı zamanda hayatımıza yön veren önemli bir olgu olarak ifade edilebilirler (Caruso ve Salovey, 2007).

Spor yapan kişiler ise, birtakım duygularını spor vasıtası ile dışa yansıtabilmektedirler. İnsanların saldırganlık, kıskançlık, utanç gibi duygularını karşı tarafa sporla çok daha rahat bir biçimde aksettirdiği gözlemlenmiştir (Öztürk-Akçalar, 2007).

Damasio (1999) zekâyı; “zihni pek çok farklı parçaların etkinliklerden ve bunların birleşerek oluşturduğu birçok sistemin birlikte işleyişinden doğan bir kavram” olarak tanımlamıştır.

Zekâyı oluşturan yetenekler baz alınarak zekâ ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların içinde buldukları zaman dilimi ve o zaman dilimi içerisinde sahip olunan kültürel değerlerden etkilenmelerinin yanı sıra, beyin ve beynin işleyişi ile ilgili bilimsel gelişmelerden de etkilendikleri görülmektedir. Bu duruma açıklık getirmek üzere, 1921 ve 1986’da yapılmış olan iki çalışma örnek olarak verilebilir. 1921’de akademisyenlere yönelik bir çalışma ile onlara zekâyı oluşturan temel kabiliyetlerin neler olduğu sorulduğunda; problem çözme, karar verme, kavrama, öğrenme, çevreye uyum sağlama gibi beceriler olarak yanıtlamışlardır. Bir başka çalışmada ise, zekâyı oluşturan yeteneklerin yüksek seviyedeki yetenekler, kültürel değerlere yönelik yetenekler ve yönetsel süreçler olduğu sonucuna varılmıştır (Sutarso, 1998’den Akt. Çakar ve Arbak, 2004). Bunlardan anlaşılacağı üzere, zekânın tanımı içerisinde değişmeyen temel yetenekler olsa da, diğer boyutlar, özellikle kültürel değerler çeşitli zaman dilimlerinde pek çok farklılık gösterebilmektedir.

Gardner (1983) “Frames of Mind (Zihnin Çerçevesi)” adlı eserinde tek yönlü zekânın tersine bireyin çok yönlü bir zekâyı sahip olduğunu ileri sürerek zekâyı çoğulcu bir yapı olarak açıklamaktadır. Gardner’in zekâ kavramına getirmiş olduğu bu yaklaşım “çoklu zekâ kuramı” olarak ifade edilmektedir. Gardner; çoklu zekâyı sekiz başlık altında toplamıştır. Bunlar:

- Sözel/Dilsel Zekâ: Gardner; dilsel ve sözel yönden yüksek zekâyı sahip olan kişilerin sözel iletişimlerinin iyi olduklarını, okumayı, yazmayı ve konuşmayı

seven ve dışa dönük bireyler olduklarını ifade etmektedir. Buna göre; konuşma, yazma ve dili etkili şekilde kullanabilen kişilerin sözel zekâları yüksektir.

- Mantıki/Matematiksel Zekâ: İşlem ve hesap kabiliyetleri yüksek olan ve düşünce becerilerini en üst düzeyde kullanabilen bireylerin matematiksel zekâları gelişmiştir.
- Görsel/Uzamsal Zekâ: Gardner, görsel zekâyı görsel alanları hızlı bir şekilde algılayabilme ve hatırlayabilme becerisi olarak ifade etmektedir. Görsel zekâ becerisi gelişmiş bireyler, görsel nesnelere belleğinde daha iyi tutar ve kelimelerden daha çok görsel olarak öğrenir ve daha kolay hatırlar.
- Bedensel/Kinestetik Zekâ: Gardner; bedensel zekâsı gelişmiş olan bireylerin sporda daha başarılı olduğunu ileri sürmektedir. Bu tür kişiler hareketli ve hiperaktif özelliklere sahiptirler.
- Müziksel Zekâ: Müziksel zekâsı gelişmiş olan bireylerin ses ve melodilere karşı hassasiyetleri yüksektir. Duydukları sesleri ya da melodileri hafızalarında daha kolay tutar ve daha çabuk hatırlarlar.
- Sosyal/Kişilerarası Zekâ: Sosyal yönden yüksek zekâyâ sahip bireyler, kişilerarası iletişimde daha başarılıdırlar. Konuşmaktan, insanları yönlendirmekten ve insanlarla ilgilenmekten hoşlanırlar. Oldukça sosyaldirler ve çok sayıda arkadaşına sahiptirler.
- Kişisel Zekâ: Özgüveni, öz bilinci, öz farkındalığı, öz motivasyonu oldukça yüksek olan bireylerdir. Güçlü ve zayıf yönlerinin farkındadırlar. Bu yeteneklere sahip olduklarından dolayı kendilerini iyi yönlendirebilirler.
- Naturalist/Doğacı Zekâ: Doğaya ve doğal çevreye karşı hassasiyeti ve ilgisi yüksektir. Doğal hayata uyum sağlama yeteneği ile canlıları, bitkileri ve hayvanları ayırt edebilme becerileri yüksektir (Gardner, 1983).

Gardner bu kuramı açıklarken, her insanın zekâsının farklı olduğunu ve kendine özgü bir zekâ profilinin bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca araştırmacı; daha sonraki araştırmalarında; sosyal ve kişisel zekâ olarak tanımladığı zekâ türlerinin

duygusal zekâ başlığı altında değerlendirilebileceğini de vurgulamıştır (Koçyiğit, 2016).

Duygu ve zekâ arasındaki ilişki incelendiğinde, duygusal ve mantıksal süreçlerin koordineli olarak hareket ettikleri görülmektedir. İnsanlar rasyonel varlıklar olmakla birlikte aynı zamanda da duygusal yaratıklardır. Bu durumda insanları insan yapan olguyu, önceden var olan duygusal bir yapının üzerine akılcı bir zekânın ilave edilmesi olarak açıklamak mümkündür. “Bu sürecin bir yerine geçme değil, bir eklenme olması çok önemli bir noktadır. Çünkü akılcı yetenekler, daha önceden var olan ve simultane olarak gelişmeye devam eden duygusal özelliklerle birleşmiştir” (Kılıçarslan, 2017). Dolayısıyla duygular akıllıca kullanılmaya başlanmıştır. Bu da “duygusal zekâ” olarak tanımlanan yeni bir kavramı beraberinde getirmiştir.

2.2. Duygusal Zekâ

Duygusal zekâ; “içinde sevinç, keder, korku, nefretin veya ilginin olduğu etki biliş durumu, bilincin bilişsel ve gönüllü yapılarını birbirinden ayırt edebilme konusunda deneyimli olma durumu” olarak tanımlanmaktadır (Random House Dictionary, 1973).

Bireyin tümüyle doğuştan mı yoksa sonradan mı duygusal zekâyâ sahip olduğu çok eskilerden günümüze halen tartışma konusudur. Harvard Business Review (HBR) “Duygusal Zekâ” adlı yayında bunların her ikisinin de doğru olduğu öne sürülmüştür. Bilimsel araştırmalar duygusal zekâda genetik bir bileşenin varlığına dair güçlü bulgulara işaret etmektedir. Psikoloji ve gelişim üzerine yapılan araştırmalarda ise; yetiştirilme tarzının da önemli rol oynadığı ve duygusal zekânın sonradan öğrenilme yoluyla da kazanabileceği ileri sürülmektedir (HBR, 2016).

Duygusal zekâ, bireyin kendisinin ve başkalarının duygularını dikkate alması, duygularını düzenlemesi ve problem çözümede bu duygulardan faydalanması gibi uyum sağlayıcı üç yetenekten oluşan bir kavramdır. Aynı zamanda bu kavram;

insanların ortak duyguları, iletişim becerileri, insanlığa bakış açıları, kibarlık, zarafet gibi becerileri de beraberinde tanımlanmıştır (Mete ve Akpınar, 2013).

Duygusal zekânın temellerini ilk kez Thorndike' nin "sosyal zekâ" kavramıyla attığı ileri sürülmektedir. Thorndike zekâ çalışmalarını sosyal, somut ve soyut zekâ olarak 3 boyutta incelemiştir. Duygusal zekânın ilk kez deney ortamında çalışılması ise Salovey ve Mayer (1990)' in duygusal zekâyı kavramlaştırmaya yönelik çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu kavram, Cape Town Üniversitesi'nde hem bilişsel, hem de bilişsel olmayan araştırma alanları ile duygu araştırması alanı ve gelişmekte olan bilişsellik ve etkisi alanından faydalanarak pekiştirmiştir (Mayer ve Salovey, 1993). Bunu yaparken onlara rehberlik eden prensipleri ise, duygusal zekânın yalnızca bilişsel olmayan duygular ile bilişin karşılıklı etkileşimini yakalayan bir beceriler dizisini kapsadığı bağlamındaki dar ve bilimsel bir duygusal zekâ görüşüdür. Mayer ve Salovey sonraları bu tanımı daha da sadeleştirmiştir. Bunu "duygular ve duygular arasındaki ilişkilerin anlamını tanıyabilme ve bunların temelinde yargılama ve problemlerin çözümünde yadsınamayacak bir bileşen" olarak tanımlamışlardır (Yılmaz-Karabulutlu, vd., 2011).

Mayer ve Salovey tarafından yürütülen ve öncü olarak nitelendirilen bu bilimsel çalışmanın sonuçlanması ve yapılan farklı araştırmalarla birtakım değişik fikirlerin ortaya çıkmasıyla birlikte duygusal zekâ popüler hale gelmiş ve bu alanda karşıt görüşler görülmeye başlanmıştır. Goleman duygusal zekâyı; kişinin kendisini harekete geçirebilme, tüm tersliklere rağmen yılmayarak ilerleme, güdülerini kontrol ederek doyuma ulaşmayı erteleyebilme, ruhsal durumunu dengeleyebilme, yaşanan sorunların düşünme yetisini olumsuz etkilemesine müsaade etmeme, kendisini bir başkasının yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlayabilme, iyimser düşünme ve umut etme şeklinde çok daha kapsamlı tanımlamıştır (Goleman, 1995). Goleman önerdiği modelle, motivasyon ile sosyal ilişkilere dair yetkinlik yanında, duyguları anlama ve uygulama ile kişilik özelliklerini karıştırarak eklemiş ve duygusal zekâyı doğru bir geçişe dikkat çekmiştir. Bireyin bu tür yeteneklerini kullanıyor olabilmesi ve duygularını kontrol altında tutabilmesi, sosyal ve duygusal açıdan doyum düzeyini yükseltmektedir.

Yapılan araştırmalarda, kişilerarası iletişim kurmada başarılı olan, yani duygusal zekâsını kullanabilen bireylerin, daha başarılı ve mutlu oldukları belirlenmiştir (Koçyiğit, 2016). Pratik açıdan bakıldığında duygusal zekâ; bu duyguların bireyleri (olumlu ve olumsuz) etkilediğinin farkında olmak ve bu baskıları hem kendimiz hem de başkaları, özellikle de baskı altındayken nasıl yöneteceğimizi öğrenmek anlamına gelmektedir.

Cooper ve Sawaf'a (2003) göre; "duyguların gücünü ve hızlı algılayışını, insan enerjisi, bilgisi, ilişkileri ve etkisinin bir kaynağı olarak duyumsama, anlama ve etkin bir biçimde kullanma yeteneğidir" (Cooper ve Sawaf, 2003). Bar-On (1997) tarafından yapılan çalışmada duygusal zekâ; kişinin çevrenin talepleri ve baskısı ile baş etme başarisına dair becerisini etkileyen, bilişsel olmayan yetenekler ve yetkinlikler dizisi olarak tanımlanmıştır (Bar-On, 1997).

Duygusal zekâ; kişinin kendi ve başkalarının duygularını tanıma kapasitesi ile başlar ve böyle bir farkındalık ile kişi duyguları yönetme yeteneklerini devreye sokar. Duyguları doğru algılamak, duyguları ve duygusal bilgileri anlamak için duygulara erişmek ve duyguları yaratmak, duygusal ve entelektüel gelişmeyi desteklemek için duyguları yansıtmak üzere düzenler (Mayer ve ark., 2004).

Duygusal zekâyı düşüncelerini ve eylemlerini yönlendirmek için kullanan kişiler; stresli yaşama daha kolay uyum sağlayabilirler. Bu bireylerin kendini kontrol edebilme becerileri, empatik beceriler, öz-farkındalık, başa çıkma stratejilerini daha fazla kullanmaları ve düşük psikolojik sıkıntıları daha kolaylıkla atlattıkları, sahip oldukları yüksek seviyedeki duygusal zekâlarından kaynaklanmaktadır (Campbell ve Ntobedzi, 2007).

Duygusal zekâ, özellikle yetişkinlerin kişisel ve aynı zamanda skolastik hayatı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Shahzad ve arkadaşları (2013) yapmış oldukları çalışmada; duygusal zekâ öğrencilerin psikolojik uyum ve duygusal iyilik düzeylerinin daha yüksek olduğunu, daha yüksek kalitede ve daha fazla kişilerarası

ağ ve sosyal destek sunduklarını, yıkıcı eylemlerde bulunma olasılıklarının daha düşük olduğunu ve saldırganlığın güçlü bir belirleyicisi olduğunu ileri sürmüşlerdir (Shahzad ve ark., 2013).

Lane ve arkadaşları (2009) duygusal zekâ ve psikolojik becerileri incelemişlerdir. Duygusal zekâ ve psikolojik becerilerin ilişkili olduğunun yanı sıra, her ikisinin de başarılı performans ve duygu düzenlemesiyle ilintili olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın önemli bir bulgusu da psikolojik becerilerin diğer duyguların değerlendirilmesi ve bu duyguların düzenlenmesi becerisiyle ilişkili olmasıdır. Örneğin, kişinin kendisi ile konuşması, kendi duygularının değerlendirilmesiyle alakalıdır. Buna istinaden, sonuçlar psikolojik becerileri kullanan katılımcıların aynı zamanda daha yüksek duygusal zekâ algıları olduğunu ortaya koymuştur. Böylelikle katılımcılar, duyguları düzenleme ve yönetmede güçlü duygusal zekâ algılarının önemini kavrayacakları için psikolojik becerilerin kullanımına yöneleceklerdir (Lane ve ark, 2009).

Weisinger (1998), duyguların doğru bir şekilde kullanımı olarak tanımladığı duygusal zekânın dört yapıtaşından bahsetmektedir. Bunlar:

- Duyguları farkına vararak eksiksiz ve doğru bir şekilde algılayabilme ve ifade edebilme becerisi (benlik bilinci),
- Bireyin kontrol ya da başkasını anlamaya destek olacak şekilde, istenildiği zaman duygulara erişebilme ve üretebilme becerisi,
- Duyguları ve onların vermiş olduğu bilgiyi anlayabilme becerisi,
- Duygusal ve entelektüel gelişmeye zorlayıcı bir güç olarak kullanılan duyguları düzenleyebilme becerisi (Weisinger, 1998).

Bu tanımlar ve yapılan çalışmalardan hareketle; duygusal zekâ, en önemli temel yaşam becerilerinden birisi olarak ifade edilebilir. Bu kavramın içerisinde yer alan yeteneklerin, bireyin hayatındaki etkileri yadsınamaz. Bu yetenekler; özbilinç, duyguları yönetebilme, motivasyon, empati ve sosyal beceriler; duygusal zekâ

becerileridir. Genetik olarak bireyde bulunan bilişsel zekânın aksine duygusal zekâ; eğitim, deneyim, tecrübe ve duyguların zamanla daha iyi tanınması ile geliştirilebilmektedir. Kişinin sahip olduğu kapasitenin ve güçlü/zayıf yanlarının bilincinde olması, sorumluluk alabilmesi, duygularını kontrol edebilmesi ve ilişkilerini yönetebilmesi, duygusal zekâ konusunda ne kadar yetenekli olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Duygusal Zekânın Yararları

➤ Öz Bilincin Gelişmiş Olması

Öz bilinç kendini tanıma anlamına gelmektedir. Duygusal zekânın temelinde bir duygunun henüz oluşurken fark edilmesi yatmaktadır. Öz bilinci gelişmiş bireyler;

- Hayatlarını diğer insanlara göre daha iyi idare edebilirler.
- Kendi duygularını tanımlarlar, hislerinin nedenlerini daha iyi anlayabilirler.
- Kendi güçlü ve zayıf yönlerini bilirler.
- Hisler ve hareketleri ayırt edebilirler (Yıldırım, 2015; Baltaş, 2005).

➤ Duyguların İdare Edilebilmesi

Duygularını idare edebilme yeteneğine sahip bireyler; hayatın beklenmedik sürprizleri ve aksilikleriyle yüz yüze geldikten sonra kendilerini rahatlıkla toparlayabilecek kapasiteye sahiptirler. Bu tür kişiler;

- Duygularını yönetebilme becerisine sahiptirler.
- İyimser bir bakış açısı vardır. Olaylara olumlu duygularla yaklaşır.
- Engellenmişlik, çaresizlik duygularına göğüs gerebilirler ve öfkelerini kontrol altına alabilirler.
- Zorlayıcı anlarda dahi kendini kaybetmez, olumlu bakış açısını korur.
- Sözlü hakaret, kavga gibi davranışları yok denecek kadar azdır.
- İletişim sorunuyla karşı karşıya kaldıklarında sabırlı ve sakin kalırlar.
- Kavga yapmadan öfkelerini uygun şekilde denetleyebilirler.

- Kendisi ve çevresi hakkında olumlu düşünürler.
- Başka kişilerin ve dış etmenlerin etkisiyle yolundan dönmez.
- Kontrol edilebilir stres kaynaklarıyla başa çıkabilmek için doğru ve işe yarar stratejiler üretirler.
- Diğer insanlara oranla daha az yalnızlık ve sosyal kaygı hissederler (Yıldırım, 2015; Baltaş, 2005).

➤ Bireyin Kendisini Harekete Geçirebilmesi

Bireyin kendisini harekete geçirebilmesi; kendini kontrol edebilme ve yaratıcılık için duygularını bir amaç doğrultusunda yönlendirebilmesidir. Yüksek performans sağlayabilmek için, tıkanıp kalmamak, akış halinde olabilmek için önemlidir. Bu yeteneğe sahip kişiler;

- Yaptıkları her işte daha başarılıdırlar.
- Başarısızlık korkusundan daha çok başarı umuduyla hareket ederler.
- Sorumluluk duyguları gelişmiştir.
- İşe daha iyi yoğunlaşarak dikkatlerini toplayabilirler.
- Daha az dürtüsel daha fazla özdenetim sahibidirler.
- Başarı testinden aldıkları puanlar daha yüksektir (Yıldırım, 2015; Baltaş, 2005).

➤ Başkalarının Duygularını Anlayabilmesi

İnsanlarla ilişkide temel beceri olan empati yönü gelişmiştir. Empatik kişiler diğer insanların neye gereksinim duyduklarını ve ne istediklerini hissederler. Çevreden gelen belirli ya da belirsiz sosyal sinyallere karşı daha duyarlıdırlar (Yıldırım, 2015; Baltaş, 2005).

➤ İlişkileri Yürütebilme Becerisi

İlişki kurabilme becerisi; büyük ölçüde kendinin ve başkalarının duygularını kontrol etme yeteneğidir. Bu becerilere sahip kişiler popüler ve liderlik yönü etkili

kişilerdir. Kişilerarası etkililiği sağlayabilme becerileri sayesinde, çevrelerindeki insanlarla sulh içinde ve sağlıklı bir iletişim kurarak her alanda başarıyı elde ederler ve sosyal yaşamları oldukça hareketlidir. Bu kişilerin;

- İlişkileri analiz edebilme ve anlama yetenekleri yüksektir.
- İnsanlara farklı açıdan bakar ve iyi bir ilişki kurmanın yollarını arar.
- Problem olduğunda çözüm seçenekleri üretebilme ve anlama yetenekleri yüksektir.
- Geribildirimlere, yeni bakış açılarına, sürekli öğrenmeye ve kendini geliştirmeye açıktır.
- İletişimde oldukça iddialı ve beceriklidirler
- Eleştirilere açıktırlar. Hatalarını kabul ederek yeni önerileri değerlendirmeye alırlar.
- Daha popüler ve dışadönüktürler.
- Arkadaş canlısıdırlar ve onlar tarafından daha çok aranılırlar.
- Onlar için başkalarından yardım istemek zayıflık değil bir güç göstergesidir.
- Daha alakadar ve düşüncelidirler.
- Sosyalleşmeden yanadırlar ve grup içerisinde daha çok uyumludurlar.
- Daha paylaşımcı, işbirlikçi ve demokrattırlar (Yıldırım, 2015; Baltaş, 2005).

Duygusal zekânın yalnızca insanlarla iletişim kurmada gerekli olduğu düşünülmemelidir. Sadece duygusal durumumuzun ve yaşamımızın bir parçası olan strese karşı tepkilerimizin farkında varmakla, stresi yönetmeyi ve daha sağlıklı bir yaşam sürdürmeyi başarabiliriz.

2.4. Duygusal Zekâ Modelleri

Duygusal zekâ ile ilgili model ve kuramlar; yetenek modeli ve karma model olarak iki başlık altında toplanmaktadır. Yetenek modeli; duyguların kullanımıyla mantık yürütebilme modelidir. Mayer ve Salovey'in (1997) geliştirmiş olduğu model; bir yetenek modelidir. Karma model ise, başarılı olmak için çeşitli

alternatifler sunan popüler bir modeldir. Bu model, sosyal yetenekler, kişilik özellikleri ve davranışlar gibi becerileri bir çatı altında toplayan duygusal zekâ tanımlarına değinmektedir. Karma model türüne; Goleman Modeli, Bar-On Modeli, Cooper-Sawaf Modeli gibi modeller örnek olarak verilebilir (Aslan, 2013).

2.4.1. Mayer ve Salovey Modeli

Bu modelde duygusal zekâ; “duyguları doğru olarak algılama, değerlendirme ve ifade etme yeteneği; duyguyla düşünceyi kaynaştırmak, duyguları anlamak ve analiz etmek, duyguları kontrol etme yeteneği” olarak tanımlanmıştır. Araştırmacıların geliştirmiş oldukları modelde Tablo 1’de görüldüğü üzere, dört duygusal zekâ alanından bahsedilmektedir (Mayer ve Salovey, 1997).

Mayer ve Salovey modeli, yeterli psikolojik denge gelişiminin altında yatan temel duygusal süreçleri daha iyi anlamak için ve bazı duygusal değişkenlerin kişinin psikolojik uyum sağlama ve kişisel refah üzerindeki anlaşmazlık çözücü etkisinin daha iyi anlaşılmasına uygun zemin sağlamaktadır. Bu model tamamen yetenek temeline dayanmaktadır. Mutluluk, heyecan ve sevinç gibi duygulara yer verilmemiştir.

Tablo 1. Mayer ve Salovey Modeli

1. Duygusal algılama, değerlendirme ve ifade etme
<ul style="list-style-type: none"> - Bireyin fiziki yapısı: Duygularını ifade edebilme becerisi, - Bireysel farkındalık: Başkalarının tasarımları, sanatsal çalışmaları gibi ses, dil, görsel, beden dili ve davranış aracılığıyla duygularını anlatabilme becerisi, duyguları eksiksiz ve doğru şekilde tanımlayabilme ve etkili iletişim kurabilme yeteneği, - Duygusal okur-yazarlık: Duyguların doğru/yanlış, dürüst/hilekar gibi ifadeleri ayırt edebilme becerisi.
2. Düşüncenin duygusal açıdan kolaylaştırması
<ul style="list-style-type: none"> - Duygular öncelikli bilgileri yönetmek amacıyla düşünceleri önem derecesine göre sıralar. Nelerin daha önemli olduğu yönünde düşüncelerimize kılavuzluk eder. - Duyguların ne kadar canlı ve güçlü olduğunun bilinmesine ve buna göre karar vermede yardımcı olur ve hafıza oluşturlar. - Duygusal mod geçişleri bireylerin perspektifini optimal açıdan pesimist yöne doğru değiştirirler ve iki yönlü bakış açısı sağlarlar. Duygusal yapılar problem çözme yaklaşımlarını destekler. Örneğin mutlu olma durumunun tümevarımsal ilişkilendirme (sebeup-sonuç) ve yaratıcılığı kolaylaştırması gibi.
3. Duyguların analiz edilmesi ve anlaşılması, duygusal bilgiyi kullanma
<ul style="list-style-type: none"> - Duyguları gruplara ayırmak ve duygu, düşünce ve davranışlar arasındaki bağlantıyı anlayabilmek. Örneğin düşüncelerin duyguları veya duyguların düşünceleri nasıl etkileyebildiğini ve duyguların kendimize ve başkalarının davranışlarına nasıl liderlik edebileceğini görmek gibi. - İlişkiler ile ilgili duyguların ne anlama geldiğini tanımlayabilme ve yorumlayabilme becerisi. Örneğin mutsuzluğun istenmeyen sonuçlara sebep olması. - Karmaşık duyguları anlayabilme becerisi. Örneğin; şaşkınlık, korku ve sürprizin bileşenidir. - Duygular arasında olası geçişleri fark edebilme yeteneği. Örneğin; öfke, sinir duygusundan tatmin olma veya utanç duygusuna geçiş gibi.
4. Duygusal ve zihinsel büyümeyi sağlamak için dışa yansıyan duyguların düzenlenmesi
<ul style="list-style-type: none"> - Her türlü pozitif ya da negatif duyguları kabullenebilme, negatif duyguları fırsatlara dönüştürebilme becerisi. - Öngörülen bilgilendirme veya yararına bağlı olarak, duyguyla bütünleşme veya duyguları tarafsız düşünme yeteneği. - Bireyin kendisi ve başkaları ile ilgili dışa yansıyan duyguları gözlemleyebilme becerisi. Örneğin ne kadar net, etkili veya mantıklı olduğunun bilincine varabilme. - Bireyin kendisi ve başkalarının duygularını yönetebilme yeteneği, olumsuz duyguları yatıştırma ve olumlu duyguları abartısız şekilde güçlendirme gibi.

Kaynak: Yaylacı, G.Ö. (2006). Kariyer Yaşamında Duygusal Zekâ ve İletişim Yeteneği. Hayat Yayınları, İstanbul.

2.4.2. Cooper & Sawaf Modeli

Araştırmacılar, duygusal zekânın örgüt içerisinde özellikle de liderlik üzerindeki etkilerini incelemişler ve duygusal zekâ haritası geliştirmişlerdir (Aslan, 2013). Model dört temel boyuttan oluşmaktadır. Tüm bu boyutlar haritada alt boyutları ile gösterilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Cooper ve Sawaf'ın Duygusal Zekâ Modeli ve EQ Haritası

Boyutlar	Alt Boyutlar	Boyutlar	Alt Boyutlar
Duygusal Okuryazarlık	Duygusal Dürüstlük: Gerçek duygusal bilgiyle hareket etme	Duygusal Derinlik	Özgün Potansiyel ve Amaç: Kişinin kim olduğuna ve kendi hedefinin ne olduğuna karar vermesi
	Duygusal Enerji: Duyguyla enerji arasında ilişkiyi algılama. Sakinliği motivasyon artışını kolaylaştırması gibi.		Adanmışlık: Duygunun kişiyi motive etmesi, zekâsına olumlu katkı sağlaması.
	Duygusal Geribildirim: Duygunun bir işaret olarak değerlendirilmesi		Dürüstlüğü Yaşamak: Doğruluk ve ahlaki değerlere sıkı sıkıya bağlılık.
	Pratik Sezgi: Sezginin duygusal bilgi olarak değerlendirilmesi ve sezgiyle hareket edilmesi		Yetki olmadan Etki: Otoritelerden daha çok duygusal düzeyi hesaplayacak şekilde davranış ortaya koyma.
Duyusal Zindelik	Öz Varlık: Kişinin duygularını dinlemesi, kendi inancını, düşüncesini değerlendirmesi	Duygusal Simya	Sezgisel akış: Bir olaya kendini tamamen verme, zor bir şeyi başarma için kendini zorlama
	Güven Çemberi: Kişinin kendisine ve başkalarına güvenmesi ve onlar tarafından güveniliyor olması		Düşüncesele-zaman değişimi: Düşünce ve duygularda geleceğin belirsizliğine karşı üstün bir performans gösterebilme
	Yapıcı Hoşnutsuzluk: Farklı görüşlerden, üretken fikirlerin oluşturulması		Fırsatı sezmek: Şimdiki zamanın ve geleceğin farkında olma ve hissedebilme
	Esneklik ve Yenilenme: Kişinin kontrolü dışında olan durumlarda bakış açısını yenilemesi		Geleceği inşa etmek: Geçmişten ayrı, üretken değişim sürecine girebilme
Duygusal Zekâ Sonuçları: Fiziksel, ruhsal sağlık, yaşam kalitesiyle ilgili algılamalardan oluşmaktadır.			

Kaynak: (Cooper ve Sawaf, 2003).

2.4.3. Goleman Duygusal Yetkinlik Modeli

Goleman; duygusal zekâ ile ilgili geliştirmiş olduğu modelinde; duygusal zekâyı, kişisel ve sosyal yeterlilikler olarak iki kategoriye ayırmıştır. Bu iki grup içerisinde beş yetenek ve yirmi beş duygusal yeterlilikten bahsetmiştir. Ancak araştırmacı; tüm bu yeteneklerin duygusal zekâ ile eşanlımlı olmadığını, sadece yüksek performansa katkı sağlayan yetenekler olduğunu ileri sürmüştür. Yani bir insanın duygusal zekâyâ sahip olması, onun duygusal yeterliliğinin olduğu anlamına gelmediğini savunmuştur (Goleman, 2000).

Tablo 3'te görüldüğü üzere; kişisel yeterlilikler, çevredeki insanlara ve sahip olunan rollere uyumlu ve olumlu davranışlar sergileyebilmek için gerekli olan becerilerdir. Kişisel yeterliliğin temel boyutları öz farkındalık, öz denetim ve motivasyondan oluşmaktadır. Sosyal yeterlilikler ise, insanlarla olan iletişimin biçimini ve başarısını belirleyen yeteneklerdir. Sosyal yeterliliğin temel boyutları ise; empati ve sosyal yeteneklerden oluşmaktadır.

Tablo 3. Goleman'ın Duygusal Yeterlilik Modeli

	Boyutlar	Alt Boyutlar		Boyutlar	Alt Boyutlar
KİŞİSEL YETERLİLİKLER	Öz-Farkındalık:	Duygusal Bilinç Doğru Öz Değerlendirme Özgüven	SOSYAL YETERLİLİKLER	Empati	Başkalarını Anlama Başkalarını Geliştirme Hizmete Yönelik Olma Farklılıktan Yararlanma
	Kendine Çeki Düzen Verme	Özdenetim Güvenilirlik Vicdanlılık Uyumluluk Yenilikçilik		Sosyal Beceriler	Etki İletişim Çatışma Yönetimi Liderlik Değişim Katalizörlüğü Bağ Kurma İşbirliği Ekip Becerileri
	Motivasyon	Başarma Güdüsü Bağlılık İnisiyatif İyimserlik			

Kaynak: (Goleman, 2000)

2.4.4. Bar-On'un Duygusal Zekâ Modeli

Bu modele göre duygusal zekâ; bireyin çevresel talep ve baskılarla başarılı şekilde üstesinden gelebilmesinde kendisine yol gösterecek, kişisel, duygusal ve sosyal yeterlilik ve becerileri kullanarak başarılı olma yeteneği olarak tanımlanmıştır (Acar, 2002) Aynı zamanda kişilik, sağlık ve refahın bilişsel yetenekleri ve yönlerini de içeren karma bir zekâ olarak görülebilir. Performans ve başarı potansiyeli ile ilintilidir ve sonuç odaklı olmaktan ziyade süreç odaklıdır (Tablo 4), (Bar-On, 1997).

Tablo 4. Bar-On'un Duygusal Zekâ Modeli

Boyutlar	Alt Boyutlar	Boyutlar	Alt Boyutlar
Kişisel Beceriler:	- Duygusal öz-farkındalık.	Uyumluluk	- Problem çözme.
	- Kendine güven ve saygı.		- Gerçekliği değerlendirme.
	- Kendini gerçekleştirme		- Esnek olma.
	- Özgürlük		
		Stresle Başa Çıkma	- Stres toleransı.
Kişilerarası Beceriler	- Bireyler arası ilişkiler.		- Dürtüleri kontrol edebilme.
	- Sosyal sorumluluğa sahip olma.		
	- Empati kurabilme.	Genel Ruh Durumu	- Mutluluk
			- İyimserlik

Kaynak: (Bar-On, 1997).

Bar-On, duygusal zekânın ve bilişsel zekânın kişinin genel zekâsına eşit derecede fayda sağladığını düşünmektedir ve bu da nihayetinde kişinin hayattaki potansiyel başarısını ifade etmektedir.

2.4.5. Weisinger'in Duygusal Zekâ Modeli

Hendrie Weisinger; duyguları nasıl yönetilmesi gerektiğini belirterek bu yolların öğrenilmesi halinde bireyin duygusal zekâ düzeyinin yükseleceğini vurgulamıştır. Bunun için ise iletişim, kişiler arası uzmanlık ve rehberlik yeteneklerine ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Weisinger'in geliştirmiş olduğu duygusal zekâ modeli ile ilgili alt boyutlar aşağıda yer almaktadır.

A. Duygusal Zekâ Düzeyini Yükseltme

1. Kişinin kendi öz-bilincini geliştirmesi
2. Duyguları yönetme
3. Kendini motive etme

B. İnsan İlişkilerinde Duygusal Zekâdan Faydalanma

1. Etkin iletişim becerilerini geliştirme: Duyarlılık, kendini net bir şekilde ifade edebilme, iddialılık, aktif dinleme, eleştiriye açıklık, takım iletişimi kurabilme, tüm iletişim becerilerini kullanabilme
2. Kişilerarası ilişkilerde deneyim: Sağlıklı bir ilişkinin nasıl kurulabileceğini bilme
3. Başkalarının kendilerine yardımcı olmalarında destek olma: Destekleyici bir dinleyici olma, onların amaçlarını planlama ve hedeflerine erişebilmelerini sağlama (Weisinger, 1998).

2.5. Sporda Duygusal Zekâ

Sporda zihnin sağlam olması oldukça önemlidir. Çünkü sadece zihinsel sağlamlığa sahip oyuncular yüksek performans gösterebilir ve zihinsel sağlamlığı olan kişilerin genelde adaptasyon düzeyleri, karar verme becerileri iyi seviyededir. Bu iyi seviyedeki becerileri; yüksek özgüvenleri, özsaygıları, zihinsel esneklik ve iyi duygusal zekâ seviyeleri de bu becerileri önemli derecede destekleyen unsurlardır. İlgili literatür incelendiğinde; pek çok çalışmanın bulunduğu dikkat çekmektedir.

Sporda başarı genellikle canlılık ve öfke ile ilişkilidir. Önemli olarak, duygusal zeki insanlar duruma göre kendilerini uygun duygusal forma sokabilirler. Eğer durum yüksek bir uyarılma gerektiriyorsa, duygusal olarak zeki insanlar kendilerini motive ederek oldukça kısa sürede hazır olurlar. Aynı şekilde, eğer durum sakinliğe ihtiyaç duyuyorsa, duygusal olarak zeki insanlar kendilerini kolaylıkla rahatlatırlar. Duygusal zeki insanların, imgeleme gibi psikolojik becerileri kullandıklarını; hedef belirlemede ve kendilerini ifade edebilmede daha az duygusal zekâlı meslektaşlarına göre daha başarılı oldukları görülmektedir (Margolies, <https://believeperform.com/performance/emotional-intelligence-in-sports-the-game-within-the-game/>).

Spor bir takım fiziksel becerilerin yanı sıra duygusal becerilerin de kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Sporcuların çoğu durumlarda rakip, çevre ya da bir nesneye karşı fiziksel olarak mücadele içinde olsa da; yarışmanın verdiği kaygı, seyircilerin baskısı, özgüven problemleri, takım içerisinde iletişim eksikliği gibi duygusal olarak zorlayıcı hususlarda tecrübeli olmaları gerekmektedir. Sporda yüksek performans ve başarıyı yakalayabilmek için, yalnızca teknik ve taktığın yeterli olmadığı, sporcunun psikolojisini ve sosyal yaşamını da düzenlemesi gerekmektedir (Kunter, 2006). Nitekim Goleman (1995); “kendini harekete geçirebilme, tüm olumsuzluklara rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol ederek doyumunu erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşünmeyi engellemesine izin vermeme, kendini başkalarının yerine koyabilme ve ümit besleyebilme” olarak ifade ettiği duygusal zekâ tanımlamasıyla; sporcunun kişisel gelişiminde de duygusal zekânın ne kadar etkili ve zorunlu olduğu ileri sürmüştür.

Sporda duygusal zekâyı inceleyen ilk çalışmalardan biri; Zizzi ve arkadaşlarının (2003) yapmış oldukları çalışmadır. Araştırmacılar, duygusal zekâ ve beyzbol performansı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgular, duygusal zekânın topu atan oyuncular için başarının belirleyicisi olduğunu, ancak sopayla vuran oyuncular için ilişkilerin o denli önemli olmadığını belirtmişlerdir. Araştırmacılar sonuç olarak; duygusal zekânın, kendi başlarına düşünmek ve düzenleyici süreç içinde yer almak için daha fazla vakitleri olması sebebiyle daha yüksek olduğunu savunmuşlar ve spor

psikolojisindeki araştırmacılara sporda duygusal zekâyı incelemeleri için olanak sağlamışlardır.

Duygusal zekâ ile performans arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla, beyzbol oyuncularını üzerinde yapılan bir araştırmada, sporcuların başarı istatistikleri ile duygusal zekâ arasındaki ilişkinin pozitif ve g¼c¼l¼ y¼nde olduğu sonucuna varılmıştır (Kamin, 2000).

Thelwell ve arkadaşları (2008); duygusal zekânın spor ortamında kullanımını örneklerle açıklayan, duygusal zekâ ile antren¼rl¼k etkililiği arasında iki taraflı bir bağlantının söz konusu olduğunu açıklayan bir çalışma yapmışlardır. Antren¼rl¼k etkililiğinin her y¼n¼yle, kişinin kendi duygularını değerlendirmesi ve d¼zenlemesi arasındaki ilişki olduğunu ve bunun temel bir bulęu olduğunu ileri s¼rm¼řlerdir. ¼nk¼ kişi, kendi duygusunu değerlendirebiliyorsa diğerlerinin de duygularını değerlendirebiliyor pozisyonda olması gerektiğini belirtmişlerdir. Koçlar için bir anahtar rol de, katılımcılarının değişik pozisyonlarda kendilerini sahneye koydukları duygularını d¼zenlemektir. Thelwell ve arkadaşları (2008); psikolojik becerilerin yalnızca kendi duygularını değil, aynı zamanda rehberlik ettikleri katılımcıların duygularını da d¼zenlemeye yardımcı olacağı, y¼ksek duygusal zekâyâ sahip koçların, katılımcıları desteklemekte daha etkili olacağı sonucuna varmışlar ve konuyla alakalı daha fazla çalışma yapılması için öneride bulunmuşlardır.

Duygusal olarak zeki olan ve istikrarlı sporcular, doğru kararlar verebilir ve en zor şartlarda bile zihinsel dengeyi korurlar. Dolaylı olarak sporcular, daha çok sayęı ve sosyal kabul edilirlilik kazandıran, takım arkadaşlarının g¼venini kazanmada ve daha y¼ksek refah elde etmesinde yardımcı olacak d¼zg¼n stratejik bir zihinle durumun üstesinden gelebilirler. Refah aynı zamanda bir sporcunun veya takımın performansında rol oynayan önemli bir psikolojik kısıtlamadır (Jaswant, 2015). Jaswant bu bilgilerden hareketle, judo sporcuları arasında saldırganlık, duygusal zekâ ve refah arasındaki korelasyonu incelemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışmada anket y¼ntemi kullanılmış ve 200 kişi katılmıştır. Çalışmanın değişkenlerini değerlendirmek için, Pal tarafından geliştirilen Saldırganlık ¼leęi,

Agashe ve Helode tarafından geliştirilen Spor Duygusal Zekâ Testi ve Dr. Santosh K. Verma ve Ms. Amita Verma tarafından geliştirilen PGI İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak; judo sporcularının duygusal zekâ ve refahları arasında olumlu yönde önemli ilişki bulunurken, saldırganlık ve duygusal zekâ arasında ve saldırganlık ve refah arasında önemli negatif korelasyon ortaya konmuştur. Ayrıca Singh bu çalışmasının sonucunda; duygusal olarak zeki olan ve istikrarlı sporcuların doğru kararlar verebileceği, en zor şartlarda bile zihinsel dengeyi koruyacağı ve dolayısıyla sporcuya daha çok saygı ve sosyal kabul edilirlilik kazandıracağı, takım arkadaşlarının güvenini kazanmada ve daha yüksek refah elde etmesinde yardımcı olacak düzgün stratejik bir zihinle durumun üstesinden gelmeye çalışacağı şeklinde birtakım önerilerde bulunmuştur (Jaswant, 2015).

Laborde ve Arkadaşları (2011), duygusal zekânın sporcuların rekabet ortamında yaşadıkları strese etkisini araştırmışlardır. Otuz erkek hentbol oyuncusuna laboratuvar ortamında bir test uygulanmıştır. Testte yoğun stres ortamı yaratılmış ve sporcuların duygusal zekâ ölçümü yapılmıştır. Bu ölçüm, düşük ve yüksek frekanslı bir mental stres göstergesi ile kalp hızı değişkenliği üzerinden hesaplanmıştır. Araştırmada ölçüm zamanı ile duygusal zekâ arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak yüksek özellikli duygusal zekâlı sporcuların, düşük özellikli duygusal zekâlı meslektaşlarına göre daha düşük stres artışı yaşadıklarını gözlemlemişlerdir.

Sporcuların performansına yardımcı olan ya da zarar veren duyguları belirlemede; duygusal zekânın oldukça önemli olduğunu, bu kavramın duyguları değiştirme, ayarlama ve performansı artırma amacıyla duyguları kullanma becerisiyle ilintili olduğunu ileri süren Lane ve arkadaşları (2010), “Duygusal Zekâ: Sporda Başarı Potansiyelini Artırma” ile ilgili yaptıkları çalışmada, en iyi ve işlevsiz performansla ilişkili olarak müsabaka öncesi duygular ve duygusal zekâ ile müsabaka öncesi duygu durumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.

Lane ve arkadaşları (2010), Macar, İtalyan ve İngiliz üniversitelerinden toplamda 284 sporcu öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada; katılımcılar, Duygusal

Zekâ Ölçeği (Schutte ve ark, 1998) ve geçmişe yönelik duygu durumlarını değerlendiren Brunel Duygu Durum Ölçeğine (Terry ve ark, 2003) tabi tutulmuşlardır. Duygusal zekâ testinde düşük puan alan katılımcılar işlevsiz performans öncesinde hoş gitmeyen duygular yaşamışlardır. Sonuçlar en iyi performansın yüksek enerji, sakinlik, mutluluk değerleri ve düşük seviyede öfke; işlevsiz performansın ise zihin karmaşıklığı, depresyon, aşırı yorgunluk ve gerginlik seviyeleri ile önemli derecede ilişkili olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar, duygusal zekâ öz yeterliliğinin, duygusal zekâ ve duygular arasında nasıl bir bağ oluşturduğu, ayrıca duygusal zekânın eğitilebilir ve geliştirilebilir olduğunu ileri sürerek gelecekte konuyla ilgili yapılacak araştırmaların duygusal zekâyı ve duygu düzenleme stratejilerinin incelenmesi yönünde önerilerde bulunmuşlardır.

Karademir ve Çoban (2011) yaptıkları çalışmada; örgütsel adalet, duygusal zekâ ve sporu kuramsal çerçevede 3 boyut olarak ele almışlar ve iş yaşamında örgütsel adalet ve yöneticilerin sahip oldukları duygusal zekânın, spor alanında önemini vurgulamışlardır. Sonuç olarak aile, spor disiplinleri ve üniversitelerde işletme, iktisat, spor yöneticiliği gibi bölümlerde duygusal zekâyı geliştirici yönde programlara yer verilmesinin yararlı olacağı önerilmektedir.

Rostami ve Mohammadi (2015); sporcunun performansının sadece fiziksel uygunluk, teknik ve taktiksel faktörlerden etkilenmediğini, aynı zamanda zihinsel ve duygusal özelliklerin de spor performansını etkileyebileceği düşüncesiyle, görme engelli erkek ve kadın sporcuların duygusal zekâ ve zihinsel dayanıklılık boyutlarını incelemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. 300 katılımcıya Sheard, Golby ve van Wersch'in zihinsel dayanıklılık anketi ve Petrides ve Furnham'ın "duyguları anlamının dört boyutu" (öznel iyi oluş, öz-kontrol, duygusallık ve sosyallik) anketi uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; görme engelli sporcuların duygularını kontrol etme, duyguları anlama ve sosyal becerileri anlama boyutlarında anlamlı farklılıkların olduğunu tespit etmişlerdir. Bununla birlikte, duygusal zekâ ve zihinsel dayanıklılık anketinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Görme engelli bireyler, normal zekâyı sahip olan bireylere oranla duygusal zekâ aşamalarından farklı bir şekilde geçtiklerini belirtmişlerdir. Görme engelli kadınların

sportif etkinliklerde görme engelli erkeklere oranla daha fazla duygusal zekâya sahip olmalarına ve negatif enerjiyi daha iyi kontrol edebilmelerine rağmen, kadınların sportif faaliyetlere katılımlarının az olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, görme engelli sporlarını yapan kişilerin, görme engelliler için geliştirilmiş teknik ve taktiklerin yanı sıra, psikolojik becerilerden daha fazla yararlanmaları gerektiği önerisinde bulunmuşlardır.

3. SALDIRGANLIK KAVRAMI

3.1. Saldırganlığın Tanımı

Yaşam mücadelesi içerisinde olan bireylerin amacı öncelikli olarak, zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktır. Eski zamanlarda insanlar; sınırlı kaynaklarla beslenme, barınma gibi ihtiyaçlarını giderebilmek, doğadaki vahşi hayvanlardan ve çeşitli tehlikelerden korunabilmek, kısaca yaşamlarını sürdürebilmek için sıklıkla saldırgan davranışlar sergilemek zorunda kalmışlardır. Ancak her bireyin kendine has kişilik özelliklerinin olması, bireylerin aynı koşullarda olmalarına rağmen saldırganlık düzeylerinin farklılaşmasına neden olmuştur (Kurtyılmaz, 2005).

Saldırganlık kavramı Latince kökenli bir kelime olup tavır almak ve tepki vermek anlamlarında kullanılmaktadır. Kelime anlamı ise belirli bir yöne doğru gitmektir. Saldırganlık, başkalarına ya da nesnelere yönelik zarar verici davranışlardır (Köknel, 1999).

Günümüzde yaygın olarak araştırılan saldırganlık kavramı; “canlı veya cansız herhangi bir varlığa karşı fiziksel ve/veya duygusal olarak zarar vermeyi amaçlayan her türlü davranış biçimi” şeklinde tanımlanmaktadır (Özdevecioğlu, 2010). Cüceloğlu (1997); saldırganlığı “uyuma yönelik” ve “yer değiştirmiş” saldırganlık olarak iki gruba ayırmıştır. Uyuma yönelik saldırganlık, bazen çevreye uyumu kolaylaştırırken bazen de uyumu bozduğu; yer değiştirmiş saldırganlıkta ise engellemelerle birlikte oluşan kızgınlık sonucunda duyguların ifade edilemediğini ve bu duyguların başka bir nesne ya da kişiye yönlendirildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca

genel anlamda saldırganlığın, engellemeler karşısında gösterilen davranış örüntüleri olduğunu ifade etmiştir (Cüceloğlu, 1997).

Genellikle incitici, zarar ve acı verici olarak ifade edilen ve temelinde bu tür davranışların bulunduğu ileri sürülen saldırganlık, bazen de zarar vermenin haricinde çok farklı sebeplerden dolayı gerçekleşebilmektedir. Kişiler; özgür olmak, diğer insanlar üzerinde otorite kurmak, statü ve başarı elde etmek gibi amaçlarla da saldırganlığa başvurabilmektedirler (Kurtyılmaz, 2005). Aynı zamanda saldırganlık; bireyin kendine veya diğer insanlara yönelik gerçekleştirdiği yıkıcı/zarar verici düzeydeki davranış şekli olabileceği gibi, bireyin kendisini koruma amacıyla sergilediği davranış şekli olarak da ifade edilebilir (Çelik, 2006).

Freedman ve arkadaşları (2003) saldırganlığı; “başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış” olarak tanımlarken; Krech ve diğerleri ise saldırganlığı; “herhangi bir engelle karşı doğrudan doğruya yapılan bir çeşit hücum olarak tarif etmekte ve bu anlamda, “adaptis”(uyum sağlayıcı) bir davranış” olarak kabul etmişlerdir (Akt.: Acet, 2006). Bir diğer tanımda ise “diğer bir canlı ya da nesneye yönelik incitici ve rahatsız edici davranışlar” olarak ifade edilmektedir (Kaymak, 2004).

Söz konusu olan insanların saldırganlığı olduğunda; konuya açıklık getirmek oldukça zor olabilmektedir. Çoğu araştırmacılar; saldırganlık tanımını yaparken; insanların saldırgan davranışlarda bulunmalarını tek sebebe dayandırmayıp, konuyu farklı nedenlerle de ilişkilendirmişlerdir.

Saldırganlığın doğuştan gelebileceği, sonradan öğrenilebileceği, biyolojik etmenlerden etkilendiği, aile tutumlarının ve kitle iletişim araçlarının etkisi gibi nedenlerden kaynaklandığından bahsedilmiştir (Korkut, 2002: 49; Berkowitz 1962). Ancak bazı araştırmacılar, başkalarına acı ve zarar veren her davranışı saldırganlık olarak tanımlamanın yanlış olduğunu savunmuşlar ve bu tür davranışların temelinde niyet kavramının var olduğunu ileri sürmüşlerdir (Çelik, 2006). Saldırganlık,

düşünce ve inançlarını çoğunlukla dürüst olmayan uygunsuz yöntemlerle ve başkalarının haklarını çiğneyerek ifade etme şeklindedir (Jakubowski, 1978).

Alderman (1997), saldırgan kavramını bireylere sıkıntı verme; Gill (1986) canlı bir organizmaya kasten zarar veren, inciten davranış olarak tanımlarken (Akt: Ağlamaz, 2006), Bandura (1973); saldırganlığı farklı olarak ele alarak kasıt ya da niyet kavramları içerisinde değil, toplumsal açıdan incelemiş ve sosyal kuralları yerle bir eden zarar verici davranış kalıpları içerisinde değerlendirmiştir. Brain, saldırganlığı daha kapsamlı bir şekilde ele alarak;

- Zarar ya da hasar verme potansiyeli olan,
  - Amaçsal/niyetli,
  - Tahrik edici,
  - Kurbanda memnuniyetsizlik ve hoşnutsuzluk duyguları yaşatan davranış,
- olmak üzere dört koşulda değerlendirmiştir (Çelik 2006).

Budak (2000) saldırganlığı; “öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranıştır. Saldırganlık, sağlıklı bir yoldan kendini ortaya koyma biçiminde ve öz koruyucu olabileceği gibi, yıkıcı davranışlarda olduğu gibi olumsuz da olabilir” şeklinde tanımlayarak, saldırganlık eyleminde hedefin yalnızca diğer insanlar olmadığı, bazen de bir kurum, fiziki çevre veya yoğun psikolojik rahatsızlık yaşayan bireyin kendisinin de olabileceğini ileri sürmüştür.

Freud saldırganlığı; insanın kendisine yönelik yıkıcı davranışlarda bulunma eğiliminin dış çevredeki objelere çevrilmesi; Lorenz ise; esas olarak dış uyaranlara karşı bir tepki değil, insanın kendi içerisinde hapsolmuş, kurtulmak için çaba gösteren ve dış uyaranların yeterli olup olmadığına aldırmazca ifade edilebilecek bir uyarılma olarak tanımlamışlardır (Fromm, 1993).

Saldırganlığın birçok yönden değerlendirilmesi, saldırgan davranışların tanım ve sınıflandırılmasını zorlaştırmakta ve birtakım belirsiz durumlara sebep olmaktadır.

Bu nedenle saldırganlık kavramını yalnızca gözlemlenebilir davranışlarla sınırlandıran araştırmacılar da mevcuttur. Örneğin, davranış bilimciler saldırganlığın tanımını yaparlarken saldırgan davranışın temelinde yatan amaç ve niyeti göz önünde bulundurmamışlardır. Kurtyılmaz (2005)' in aktardığına göre; Buss (1961) saldırganlık kavramını, “diğer bireylere zarar veren davranışlar” şeklinde ifade ederken, davranışın ardında yatan esas niyeti dikkate almamıştır. Dolayısıyla tanımı gözlemlenebilir davranışlarla sınırlanmış ve saldırganlığın istemeden gerçekleştirilmesine veya iyi niyetle yapılan birtakım davranışların da saldırganlıkla ilişkilendirilebilmesine neden olmuştur. Oysaki saldırganlık; zarar verme niyetiyle yapılan davranışlardır. Bu niyetle yapılan davranışları saldırganlık olarak nitelendirebilmek için esas niyeti ya da amacı göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Berkowitz, 1993).

Saldırganlık konusunda birçok görüş olmasına rağmen; tanımların görüş birliğine varmış oldukları ortak nokta; davranışın canlı bir varlığa yönelik olması ve zarar vermesidir. Yapılan davranış; zarar verme niyeti ile yapılsın ya da yapılmamasın saldırganlık olarak nitelendirilmektedir. Saldırganlığı tanımlama konusundaki bu güçlükler, saldırgan davranışları çeşitli sınıflara ayırmaya zorunlu kılmıştır.

3.2. Saldırganlık Türleri

Saldırganlıkla ilgili çalışmalarda, saldırganlık çoğu kez tek bir başlık altında tanımlanmamış çeşitli gruplara ayrılarak ele alınmıştır. Bunun nedeni ise; farklı etmenlerin, farklı fiziksel, ruhsal ve zihinsel süreçlerle birleşmesiyle farklı saldırganlık türlerinin ortaya çıkmasına neden olduğu şeklinde ileri sürülmüştür (Çelik, 2006).

Freedman ve arkadaşları (2003) saldırganlığı: “özgeci, düşmanca ve izin verilmiş saldırganlık” şeklinde gruplandırmışlardır.

Özgeci Saldırganlık: Grubun olması gereken moral düzeyinde ve kabul edilebilir amaçlar kapsamında, toplumun onaylamış olduğu saldırganlık olarak tanımlanmaktadır (Durak, 2006).

Düşmanca Saldırganlık: Toplumun onaylamadığı, kışkırtılmamış, tahrik edilmemiş saldırganlık olarak ifade edilmektedir (Durak, 2006).

İzin Verilmiş Saldırganlık: Toplum kurallarına aykırı, ancak bu kurallar ve kabul edilebilir ahlaki standartlar dışına taşmayan, saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Bir öğretmenin dersi engelleyici davranışlarda bulunan öğrenciyi disipline sevk etmesi izin verilmiş saldırganlık örneğidir (Durak, 2006).

Buss (1973) saldırganlığı fiziksel/sözel, aktif/pasif ve doğrudan/dolaylı olarak üç başlık altında sınıflandırmıştır:

Fiziksel ya da sözel saldırganlık: Fiziksel saldırganlık, bireyin bir başka bireye fiziksel olarak zarar verici (yumruk, tekme, ısırma gibi) davranışları fiilen ya da tehdit yoluyla sergilemesidir. Bir başka deyişle herhangi bir araç kullanılmadan bireyin karşı tarafa kaba kuvvet kullanmasıyla gerçekleşen saldırganlık türüdür. Sözel saldırganlık; sözlü olarak karşıdakini psikolojik yönde rencide etmek ve ona zarar vermek olarak tanımlanmıştır (Buss, 1973'den Akt. Kılıç, 2007).

Saldırganlığı fiziksel ve sözel saldırganlık olarak inceleyen bir başka araştırmacı ise; fiziksel saldırganlığın, kişilerin fiziksel bütünlüğüne dıştan yöneltilen sert ve acı verici bir eylem olduğunu belirtmiş, ayrıca karşıdaki kişinin canı, kişisel özgürlüğü veya bedenine yönelik bir tehdidin söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Sözel saldırganlığın ise; “lakap takma, küfür etme, küçük düşürme gibi öfkenin sözel olarak dışavurumları” olduğunu belirtmiştir (Efilti 2006).

Aktif ya da pasif saldırganlık: Aktif saldırganlık, hedefe yönelik bir davranış şeklidir ve amaç, saldırganının kurbanının canını yakma ve çektirmektir. Pasif saldırganlık ise, aktif saldırganlığın tam aksine karşıdaki kişiye doğrudan şiddet

uygulamak yerine, dolaylı yollardan onun amacına ulaşmasına engel olmak olarak ifade edilebilir (Buss, 1973'den Akt. Kılıç, 2007).

Doğrudan ya da dolaylı saldırganlık: Doğrudan saldırganlık karşıdaki kişiye kışkırtmaya ya da kızdırmaya sebebiyet verebilecek zarar verici etkenlerin doğrudan gönderilmesi sonucu meydana gelen saldırganlık olarak tanımlanırken, dolaylı saldırganlık zarar verici etkenlerin dolambaçlı şekilde karşıdaki kişiye gönderilmesi olarak ifade edilmiştir (Çelik, 2006; Buss, 1973'den Akt. Kılıç, 2007).

Saldırganlığın düşmanca ve araçsal olmak üzere iki türünden bahsedilmektedir (Çobanoğlu-Güner, 2006). Düşmanca saldırganlık; hedefin kışkırtmalarına güdülenen, saldırgan kişinin herhangi bir durum, canlı ya da nesneden hoşlanmaması veya nefret duymasından dolayı, içerisindeki öfke ve düşmanlık duygularını da barındıran ve amacı hedefe zarar vermek olan saldırganlık türü olarak tanımlanmaktadır. Araçsal saldırganlık ise; hedefin kışkırtmalarından etkilenmeyen, içerisinde düşmanlık ve öfke bulunmayan, bir hedefi gerçekleştirmek veya bireysel gereksinimler için gerçekleştirilen saldırganlık çeşididir. Örneğin, bir hırsızın eve girmesi üzerine, ev sahibinin onu etkisiz duruma getirmek için kafasına şamdanla vurması ev sahibi ona zarar vermektense daha çok korunmak amacıyla araçsal saldırıda bulunmuştur (Çelik 2006).

Çelik (2006)'nın aktardığına göre; Ferris ve Grisso (1996) saldırganlık kavramını, olumlu ve olumsuz olarak iki grupta incelemiştir. Olumlu saldırganlığı; kişinin fiziksel varlığını ve bireyselliğini korumasını sağlayan, sosyal çevresinde kendi bireysel egemenliğini ve üstünlüğünü kurmasına ve bunların seviyelerini artırarak devam ettirmesine imkan sağlayan bir saldırganlık türü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Olumsuz saldırganlık ise, “her iki taraftan birini hem kurban hem de suçlu durumuna düşürecek, fiziksel tahribatın yüksek olduğu, psikolojik ve duygusal travmaların yaşandığı ve ayrıca finansal kayıplara da neden olabilecek nitelikteki olumsuz, zarar verici davranışları içeren saldırganlık türü” şeklinde tanımlamıştır (Çelik 2006).

Saldırganlık farklı şekillerde ortaya çıkmakla birlikte, saldırganlık türlerinin tümünde karşı tarafa zarar vermek amacı güdülmektedir. Pek çok araştırmacının saldırganlığı ne şekilde sınıflandırdıklarına yer verildikten sonra, saldırganlığın türlerinin temelinde 3 davranış türü görülmektedir. Bunlar; engelleme davranışları, açık şiddet davranışları, düşmanca davranışlardır.

3.2.1. Engelleme Davranışları

Bu tip davranışlar bir kişi, grup ya da organizasyonun faaliyetine engel olmak amacıyla gerçekleştirilen davranışlardır. Genellikle bireyin hedeflerine erişmesini engellemek esasına dayanır. Bu tür davranışlar karşıdakine sezdirmeden yapılır. Başlıca engelleme davranışlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Telefonlara cevap vermemek,
- Başkaları için önemli olan birtakım işlerin gerekenden daha uzun zamanda gerçekleşmesine sebep olmak,
- Birini tehlike anında uyarmamak,
- Beklenilen yere zamanında gitmemek,
- Önemli bir gelişmeyi ya da bir planı diğerlerinden gizlemek,
- Birinin yaptığı işe müdahalede bulunmak,
- İşletme kaynaklarını gereksiz yere kullanmak,
- Gerekli olan malzeme ya da kaynakları tedarik etmemek,
- İşi kasten yavaşlatmak (Karaca, 2007).

3.2.2. Açık Şiddet Davranışları

Şiddet ile saldırganlık genellikle eş anlamlı olarak kullanılıyor olsa da aralarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. “Saldırganlık basit bir küfürle sözel ya da dolaylı biçimde olabilirken, şiddet fiziksel öğelerin daha ağır bastığı zarar verme

oranının yüksek olduğu bir saldırganlık boyutudur. Saldırganlık, başka bireylere zarar verme ya da acı çektirmeye yönelik davranışlar” olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın fiziksel saldırıya dönüşen haline yani baskı ve güç uygulama, taciz etme, fiziki zarar verme gibi saldırılar şiddet olarak ifade edilmektedir (Karaca, 2007).

Açık şiddet içerikli davranışlar esas olarak şiddet olarak tanımlanmakta ve bu tür davranışlar belirli bir süreç sonrasında ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman düşmanca davranışlar engelleme davranışlarına, engelleme davranışları da açık şiddet davranışlarına dönüşebilmektedir. Açık şiddet davranışlarının başlıcaları şunlardır:

- Silahla saldırmak,
- Fiziksel olarak saldırmak (itmek, vurmak, tekmelemek, vb.),
- Hırsızlık yapmak,
- Saldırı amacıyla tehdit etmek,
- İşyerini zarara uğratmak,
- Kişilerin mesajlarını silmek,
- Cinsel yönden taciz etmek,
- Tecavüze yönelik şiddet kullanmak (Karaca, 2007).

3.2.3. Düşmanca Davranışlar

Bu tür davranışlar sözlü ya da sembolik anlamlar taşımaktadır. Öldürmek ya da fiziksel olarak hasar bırakmak amacıyla yapılan şiddet davranışları değil, karşıdaki kişiyi duygusal açıdan yıpratmak amacıyla sergilenen davranışlardır. Düşmanca davranışların başlıcalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Birinin fikirlerini önemsememek,
- Uygun olmayan hareketlerde bulunmak,
- Birinin dedikodusunu yapmak,
- Birini asılsız suçlamalarla zan altında bırakmak,

- Birey üzerinde baskı oluşturmak,
- Birinin konuşmasını kaba bir şekilde yarıda kesmek,
- Başkalarını küçümseyerek kendini ön plana çıkarmak,
- İş ortamında bir çalışan hakkında yöneticilere yanlış bilgiler vermek,
- Sözlü cinsel tacizde bulunmak, küfür etmek (Karaca, 2007).

3.3. Saldırganlığa Neden Olan Faktörler

Günlük hayatta açıkça ifade etmekten kaçındığımız birtakım davranışlar vardır. Bunlardan birisi de saldırgan davranışlarımızdır. Saldırgan davranışlarda çeşitli etmenler etkili olabilmektedir. Bu etmenler tek başına etkili olabileceği gibi, birkaç etmenin bir araya gelmesiyle de saldırganlığı tetikleyebilmektedirler. Bazı etmenler ise kimi zaman saldırganlığı artırabilirken kimi zaman da saldırganlığın ortaya çıkma ihtimalini azaltabilmektedirler. Bu durum kişiden kişiye farklılıklar gösterebilmektedir (Bayram, 2012).

Bazı araştırmacılar; bireyi saldırgan davranışlar sergilemesine iten etmenleri tek bir nedene ya da psikolojik sürece bağlamayarak, bu soruna neden olan faktörleri farklı tanımlarla açıklamışlardır:

- “İnsan doğası gereği saldırgandır,
- İnsan stresten dolayı saldırganca davranır,
- İnsan saldırgan olmayı sonradan öğrenir,
- İnsan herhangi bir engelle karşılaştığında saldırganca davranır,
- İnsan grup baskısı nedeniyle saldırganca davranır,
- İnsan kontrol mekanizması zayıfladığında veya herhangi bir olumsuz durumla karşılaştığında saldırganca davranır” (Şekertekin, 2003).

İnsanı saldırganca davranmaya yönelten nedenler farklı başlıklarda ele alınabilir.

3.3.1. Kişilik

İnsan toplumsal bir varlıktır. Ait olduğu toplumun belirlemiş olduğu kural ve normlara uyum içinde yaşayarak kendisini topluma kabullendirmek ister. Bu sınırlılıklar birtakım olası saldırgan davranışların engellenmesine de yardımcı olur. Birey saldırgan bir tavır takındığında, toplumsal normları dikkate alarak bu davranışları düzeltebilir. Ancak bu durum her zaman aynı sonucu vermemekte, bazen birey toplumun tasvip etmediği davranışları sergileyebilmektedirler. Zira her bireyin kendine has bir kişilik tipi vardır ve dolayısıyla saldırganlık gereksinimleri ve seviyeleri de bu kişilik tiplerine göre etki altında kalırlar. Kişilik tipleri “yüksek kontrollüler” ve “düşük kontrollüler” olarak sınıflandırılmıştır. Yüksek kontrollü bireylerin, saldırganlık dürtüleri olmasına rağmen bunu eyleme dönüştürmeme becerileri vardır. Düşük kontrollü bireylerin ise en ufak bir provokasyon ya da kışkırtmayla saldırgan davranışlar sergiledikleri gözlenmiştir (Efilti, 2006).

Kişilik kavramı literatürde farklı bakış açılarıyla tanımlanmaktadır. Yanbastı (1996)' ya göre kişilik, bir bireyin tüm ilgi, tutum, beceri, dış görünüm ve çevreye uyumun tüm özelliklerini bir arada barındırmaktadır. Ayrıca, bir insanı diğer insanlardan farklı kılan ve o insana has davranışlar olarak da ifade edilmektedir. İnsanlar saldırgan bir kişilik yapısına sahipse bu yönde davranışlar sergilerler. (Erden 2007).

Kişilik ve saldırganlık arasındaki bağ incelendiğinde; saldırgan davranışlarda bulunan bireylerin birtakım belirgin kişilik özelliklerinin olduğu gözlenmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda kişiliği A ve B olarak iki grupta inceleyen yaklaşımlara göre A tipi kişiliğe sahip bireyler; “rekabetçi, saldırgan, aceleci ve asabi olarak nitelendirilmekte ve bu tip bireylerin kendilerine rakip olarak gördükleri kişilere karşı daha saldırgan davrandıkları ifade edilmektedir. B tipi kişilikte tüm bunların tersi söz konusudur. Her bireyde farklı olan kişilik özellikleri; bireyin davranışlara

karşı ne gibi tepkilerde bulunabileceğini tahmin etmeye yarayan yapılardır (Karaca 2007).

Saldırgan bireyler dürtülerini engelleyemezler ve toplumun kurallarını çoğu zaman hiçe sayarlar. Kendilerine göre saldırganlık eğilimleri yoktur ve davranışlarının gayet normaldir. Ancak, saldırgan davranışları iş ve sosyal çevresindeki arkadaşları tarafından açıkça görülmektedir. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde saldırgan davranışlar sergileyen kişilerin, kişilik özellikleri aşağıdaki sıralamada görüldüğü gibi belirlenmiştir:

- Yüksek seviyede zarar verme amacı güderler,
- Hedeflerinde bir kurban her zaman vardır,
- Sürekli açık ve net olarak tehditte bulunurlar,
- Bir eylem planları mutlaka vardır,
- Şiddet ve saldırıda kullanacakları araçlara rahatlıkla erişebilirler,
- Şiddeti izlemekten zevk alırlar,
- Kişilik yapılarında merhamete yer yoktur,
- Otoriteyi reddederler,
- Devamlı olarak öfke ve düşmanlık hissine sahiptirler (Karaca, 2007).

3.3.2. Cinsiyet

Kadınlar ve erkekler arasındaki saldırgan davranış farklılıklarını konu alan araştırmalarda genellikle erkeklerin kadınlara oranla özellikle fiziksel yönden daha saldırgan bir yapıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Kılıç, 2007). Sosyokültürel değerler, biyolojik etmenler göz önünde bulundurularak incelendiğinde, erkeklerin kadınlara oranla saldırgan davranışlara daha çok eğilimli oldukları ve saldırılara da daha çok maruz kaldıkları belirlenmiştir (Erden, 2007).

Çocukluğun ilerleyen dönemlerinde erkekler kız çocuklara oranla daha fazla saldırgan davranmakta ve yoğun olarak dışa vurmaktadırlar. Erkeklerin dışa vurumları; daha çok fiziksel, sosyal ya da maddi ödül, statü kazandırma gibi yararlı sonuçlara bağlı olarak saldırgan davranışlardır. Statü oluşturmak için sergilenen saldırgan davranışlar araç olarak kullanılmaktadır. Kadınlar ise sosyalleşmenin yanında fiziksel olarak zayıf olmaları sonucu fizikselden çok doğrudan ya da dolaylı olarak sözel saldırganlık daha çok göstermektedirler (Kılıç, 2007). Bu durum kadınların sözel becerilerinin daha iyi olmasına bağlanmaktadır (Derwent, 2007).

Toplumda erkeklerin saldırganca davranış sergilemeleri kadınlara göre daha hoşgörülü karşılanır. Örneğin; erkek çocukların oynadıkları oyunlar dahi saldırgan içerikli olsa da normal karşılanmaktadır. Ancak, batılı toplumlarda, kadınların gün geçtikçe artan özgürlükleri; onların şiddete karşı çekingen ve korkak yaklaşımlarını ortadan kaldırmış, saldırgan olmalarını önündeki engellerin yok olmasına sebep olmuştur (Kılıç, 2007).

Cinsiyetin konu edildiği bir araştırmada; Björkqvist ve arkadaşları (1992), saldırgan davranışlarda gözlemlenen cinsiyet farklılıklarının yaşla ilişkisinin olup olmadığını incelemişlerdir. Araştırmanın sonucuna göre; sekiz yaş grubunda yer alan erkeklerin direk olarak saldırgan davranışlara kadınlara göre daha çok başvurduklarını, dolaylı saldırganlık puanları yönünden iki cinsiyet arasında anlamlı bir farkın bulunmadığını belirlenmiştir. Araştırmacılar; on beş yaş grubunda yaptıkları araştırmada ise, bu grupta yer alan erkeklerin fiziksel saldırganlığı, kadınların ise dolaylı yoldan saldırganlık davranışlarını sıkça sergilediklerini saptamışlardır.

3.3.3. Yaş

Alanında yapılan pek çok araştırma; erken çocukluk dönemi saldırgan davranışların, ileri dönemlerde sergilenen saldırgan davranışların tetikçisi olduğu daha da ciddi bir hal aldığı sonucunu göstermektedir (Çelik, 2006). Örneğin; üç yaşında yapılan (aşırı hareketlilik gibi) saldırgan davranışların, sekiz yaşlarında

gözlemlenen anti-sosyal davranışlarla ilişkisinin olduğu ileri sürülmektedir. Çocuktaki bu tür davranışların yetişkinlik dönemine kadar devam edebildiğini ve bu durumun da gençlik dönemindeki anti-sosyal davranışlara, mesleki statünün düşük olmasına, alkol bağımlılığına, suç işlemeye meyilli olmaya neden olabileceği savunulmaktadır (Çelik, 2006).

3.3.4. Çevre

Çevre, etrafımızda gördüklerimizin tümü olarak tanımlanmaktadır. Kişi çevrenin bir parçası konumundadır ve bu iki unsur sürekli etkileşim halindedir. Kişiler refah ve mutluluk içinde yaşamak için, çevrenin kendilerine verdiği sorumlulukları yerine getirmek zorundadır. Dolayısıyla kişilerin içinde buldukları bu karmaşık sistemde; yaptığı işe konsantre olamama, aşırı rahatsızlık, kızgınlık, öfke, can sıkıntısı, kendisini kaybederek ne yaptığının farkında olamama, çevresel faktörlerin de içinde bulunduğu oluşumlar saldırganlığa yol açmaktadır (Erden, 2007).

Saldırgan davranışlara neden olabilecek çevresel faktörler oldukça fazladır. Bunlardan en önemlileri; “hava kirliliği, gürültü, kalabalık, alkol, uyuşturucu vb. maddelerin kullanımı” olarak sayılabilir. Örneğin; ortamın kötü kokuyor olması, insanları rahatsız ederek, saldırgan davranışlarda bulunmalarına sebebiyet vermektedir. Yapılan araştırmalarda, çalışma alanlarında rahatsız edici derecede gürültüye maruz kalan bireylerin, maruz kalmayanlara oranla şiddete daha çok meyilli oldukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda yoğun kalabalığın bulunduğu alanlarda da saldırganlık eğiliminin arttığı ileri sürülmektedir (Erden, 2007).

3.3.5. Aile

Saldırgan davranışların oluşumunda aile önemlinin rolü oldukça etkilidir. Çocuğun doğumundan itibaren ilk karşılaştığı, sosyal ilişkilerinin temelini attığı ve temel eğitimi aldığı toplumsal kurum ailesidir. Aile; çocuğun bakım ihtiyaçlarını, bedensel ve zihinsel yönden gelişimini sağlamanın yanı sıra, çocuğun kişilik

gelişimi ve davranışlarını da yönlendirerek onun toplumda belli bir statüye sahip olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla aile ve aile içerisindeki bağların çocuğa önemli derecede etkileri bulunmaktadır. Ayrıca, toplumsallaşma yönündeki ilk temellerin atıldığı bu kurumun, bireyin davranışlarının şekillenmesindeki rolü oldukça önemlidir. Aileler çocuğa aktarmış oldukları genetik özelliklerinin yanı sıra, yanlış disipline ederek saldırganlığı ödüllendirmeleri, bu konuda toleranslı davranmaları ya da, kendi saldırgan davranışlarıyla ona model olmaları, çocuklarını saldırganlığa eğilimli hale getirebilmektedirler (Kurtyılmaz, 2005).

Anne-babaların çocuğun normal davranışlarını gereksizce engellemeleri, isteklerini eleştirmeleri, dalga geçmeleri, çocuğa sık sık ceza vermeleri, çocuğun her istediğine boyun eğmeleri ya da ihmalkar davranmaları, çocuğun saldırgan davranışlar sergilemesine zemin hazırlamaktadır. Yani, bireydeki uyumsuz ve saldırgan içerikli davranışlar, bireyin yaşadığı ortamdaki gelişen olumsuz durumlardan etkilenmektedir. Dolayısıyla, bireyin rahatsızlığı gerçekte içinde yaşadığı rahatsız bir ailenin ve kötü yönde devam eden bir etkileşimin belirtisi olarak ifade etmek yerinde olacaktır (Onur, 1995).

Şahan (2007)'ye göre; saldırgan davranışların oluşmasında, anne babanın yanlış tutum ve davranışları ilk sıralarda yer almaktadır. Çocukta saldırganlık; ebeveynin aşırı koruyucu veya reddedici, aşırı ilgili ya da tam tersi aşırı ilgisizlik göstermesi ile fiziksel ya da sözel olarak şiddet eyleminde bulunmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle de anne-babanın çocuğuna aşırı düşkün olması ya da fazla korumacı davranması; çocuğun içsel kontrolünü kaybetmesine ve dolayısıyla saldırgan davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir; çünkü bu gibi durumlarda çocuklar anne babaya bağımlı hale gelmekte ve kendilerine olan güvenlerini kaybetmektedirler (Şahan, 2007).

Çocuk kendi başına bir şeyi başaramama korkusu içine girerek bunu saldırgan davranışlarla belli etmektedirler. Saldırganlığın gelişimiyle ilgili yapılan çalışmalarda; aile ile saldırganlık ilişkisinin pozitif yönde olduğu gözlemlenmiştir. Ailelerin çocuklarını yetiştirirken kullandığı yöntemler, disiplin ve ceza

uygulamaları, ailelerin çocuklarına gösterdikleri duygusal tutumları, bireyle olan iletişim şekilleri, sergiledikleri davranış modelleri, ilgileri gibi bazı faktörler bireylerin saldırganlıklarında etkili olmaktadır. Ailelerin çocuklarının yanında yaptıkları her kavga ve sergiledikleri saldırgan davranışlar çocuğun saldırganlığı öğrenmesine ve uygulamasına doğrudan etki etmektedir. Ebeveynlerin kavgalarına şahit olan çocuklar aile içi şiddetin de etkisinde kalmakta ve saldırganlık düzeyleri artmaktadır (Karaca, 2007).

Çocuktaki yüksek seviyedeki saldırganlık, ebeveynin çocuğa karşı takındığı aşırı uç davranışlardan kaynaklanabilmektedir. Örneğin anne-baba çocuğun saldırgan davranışını engellemek için isteğini hemen yerine getirdiğinde, çocuktaki bu tür davranışlar daha çok yer etmektedir; çünkü her isteğinde bu yola başvuracaktır. Ayrıca, ana-baba tarafından olumlu davranışları görmezden gelinen çocukların, onların dikkatini çekmek için saldırgan davranışlarda bulunabileceği açıklanmıştır. Bunun yanı sıra psikolojik ve fizyolojik temel ihtiyaçlarının karşılanmamasının da çocuğu saldırganlığa ittiği belirtilmiştir (Sargın, 2001).

Hoşgörülü ve demokratik ailelerde büyüyen çocukların arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha faal, daha atılgan, daha yaratıcı fikirler ileri üretebilen, fikirlerini açıkça ifade etmede eğilimini daha çok gösteren çocuklar olduklarını söylemişlerdir. Bu tip çocuklarda kendini kontrol edebilme becerisi daha erken yaşlarda görülmektedir. Buna karşılık sıkı bir denetim uygulanan veya çocuğun eğitiminde değişken tavırlar sergileyen ailelerde büyüyen çocuklar; karşı gelme ve saldırganlık gibi davranışlarla kabul ettirmeye çalışmakta ve kendilerini ifade etmekte güçlük çekmektedirler (Durak, 2006).

Yalçın (2009), ailenin saldırganlık konusunda çocuk üzerindeki etkilerini şu şekilde açıklamıştır: “Birey ilk eğitimini aileden aldığı için insani yönünün ve manevi değerlerinin gelişiminde ailenin rolü oldukça önemlidir. Saldırganlık ve beraberinde getirebileceği olumsuzluklar insanlık vasıfları ile bağdaşmayan durumlardır. Bu nedenle ilk eğitimini ailesinden doğru bir şekilde alıp içselleştiren bireylerin saldırganlığa ve diğer olumsuz davranış ve tutumlara olan eğilimleri,

ailesinden eğitim alamamış ya da çarpık aile yapısına sahip olduğu için yanlış eğitim almış bireylere göre daha azdır. Bu nedenle aile ile saldırganlık arasındaki ilişki göz ardı edilmemelidir”.

3.3.6. Eğitim

Eğitim, bireylerin toplum kurallarını, inançlarını ve yaşam mücadelesini sürdürmesinde etkili olan bir süreç olarak açıklanabilir. Başka bir deyişle, bireyin davranışlarında, kendi isteğiyle kasıtlı olarak değişime uğratması sürecidir (Kurtiç, 2006).

Eğitim bireylerin toplum içindeki rolünün benimsenmesinde önemli bir kavramdır. Bireyler ilk eğitimini ailelerinden almaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi ailenin bireyin saldırganlığı üzerindeki etkisi oldukça fazladır. İlk eğitimini aileden alan birey daha sonraki yaşantısının büyük bir çoğunluğunu eğitimiyle geçirmektedir. Eğitim-öğretim kurumlarının başında okullar gelmektedir. Bireyler eğitim aldıkları okullarda çeşitli kurallarla disipline edilmektedirler. Kuralların okul idaresince belirlenmesi ve bu kuralların katı olması, bireyleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle kurallar; rehber öğretmenlerin aracılığıyla belirli sınırlar dahilinde öğrencilerin de katılımını sağlayacak şekilde belirlenmelidir. Kurallardaki yasaklamaların fazla olması ve kurallarda kullanılan ifadelerin olumsuzluğu bireyleri saldırgan hale getirebilmektedir. Örneğin, “Sınıfı kirletmeyin” ifadesi olumsuzluk içerdiği için öğrencide saldırgan tavırlara sebep olabilir. Oysa “Sınıfımızı temiz tutalım” şeklindeki bir ifade daha olumlu davranışların sergilenmesini sağlayacaktır. Bireyin aile ve okul aracılığıyla almış olduğu eğitim; kuracağı sağlıklı iş ve sosyal ilişkilerinde, hayatta başarılı olmasında ve ileride yetiştireceği çocukları için iyi bir model olması bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla çocuğun eğitiminde uygulanması gereken konular, gerek aile gerekse okul tarafından onların olumlu davranışlara yönlendirecek şekilde olmalıdır (Yalçın, 2009).

3.3.7. Kültür

Kültür, bireyin duygu ve düşüncelerini geliştirerek, doğal çevresi ve kendi zihinsel bütünlüğüyle ilişkili olarak inşa ettiği ve nesilden nesile aktardığı davranış şekillerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kurtiç, 2006). Kültür, bir bireyin gelişmesine yardımcı olan en önemli unsurlardan birisidir. Birey ait olduğu toplumun kültürel yapısı ile yoğrulmakta ve yaşam tarzını bu yapıya göre belirlemektedir. Şayet, ait olduğu kültür sapkın ve saldırgan davranışlara diğer kültürlerle nazaran daha hoşgörülü bir yaklaşım sergiliyorsa, bu davranışlarla beslenmiş birey farklı kültürlerde problem yaşayabilir. Bir toplumun sosyo-kültürel yapısı, belirlemiş olduğu davranış kalıplarına göre yaşam şeklini etkilemekte ve biçimlendirmektedir. Bireylerin kişilik yapıları, davranış biçimleri, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi algıları, toplumun sosyo-kültürel yapısıyla doğrudan ilişkilidir (Karaca, 2007).

Her kültürde saldırgan davranış örneklerine rastlansa da, saldırganlık düzeyi saldırganlığın dışa vurum biçimi, hedefin kim olduğu, nasıl hoş karşılandığı gibi hususlarda kültürler arasında farklılıklar görülebilir. Saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkili olan kültürel farklılık konusunda bazı saldırgan davranışların toplum kurallarının zorlamasıyla oluştuğu belirtilmektedir. Saldırganlığın kabul edilebilir olduğunu gösteren her şey saldırganlık eğilimini artırabilmektedir. Saldırganlığın yanlış olduğunu öğreten her şey de tam tersi bir etki yapabilmektedir (Kılıç, 2007).

Saldırganlığı kabul eden bir kültürle yetişen bireyler bu davranışları benimseyerek yaşantılarının her alanında bunları kullanma eğilimine gireceklerdir. Oysa saldırganlık genel anlamda toplum tarafından onaylanmaz ve bu tür davranışlara izin verilmez. Kısacası saldırganlığı bir kültür haline getirmek insanlığın tarihi gelişimi açısından oldukça zararlı olacağından insanların bu davranışları kabul ederken gelecek nesli düşünmeleri yararlarına olacaktır.

3.3.8. Kitle İletişim Araçları

Yaşadığımız çağ, kitle iletişim araçlarının hızla arttığı, farklı görsel ürünlerin farklı metotlarla insanlara sunulduğu bir çağdır. İletişim araçları, dinleyici ve seyirciye şiddet ve saldırganlık içeren ürünleri sunmakta ve insanların davranışlarını etkilemektedir (Karaca, 2007). Yapılan çalışmalarda genelde televizyondaki şiddetin saldırgan modelleri oluşturduğu ve şiddeti olağan bir olgu haline getirdiği için saldırganlığın artmasına neden olduğu belirtilmiştir. Günümüzde dergi, gazete, kitap gibi basılı yayın, radyo, televizyon, video gibi görüntülü ve sesli kitle iletişim araçları insanlara bilgi aktarırken bir yandan da kişiler üzerinde davranış değişikliği yapacak güce sahiptir. Bandura (1973)'ya göre televizyonda gösterilen şiddet içerikli programlar, izleyicide üç değişik etkinin oluşmasına sebep olabilmektedir. Buna göre;

- Saldırgan davranışların farklı şekillerini öğretmektedir,
- Saldırgan davranışın engellenmesini zorlaştırmaktadır,
- İnsanların şiddete hassasiyetini azaltmakta ve onları şiddete alıştırmaktadır (Akt.: Durak, 2006).

Bireyler, kitle iletişim araçlarından birinde yer alan bir programda, saldırgan davranışlarda bulunun bir karakteri model olarak onun gibi davranıp çevresine zarar verebilmektedirler. Çocuk saldırgan davranışları ne kadar çok izlerse, bu davranışların normal olduğunu düşünmektedir. Çocukların saldırgan davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri de şiddet içeren (savaş, döğüş gibi) oyunlardır. Bağımlılık düzeyindeki özellikle de bilgisayar oyunları çocukların bilinçaltını etkisi altına alarak bu davranışları olağan davranışlar gibi algılamalarına neden olmaktadır. Örneğin; televizyonda birisinin dayak yediğini seyreden çocuk uyarılarak bu tür davranışların toplumda kabul edilebilir bir davranış türü olduğunu ve yapılmasında herhangi bir sakıncanın olmadığını düşünmektedir Bu örnek rol modeli, bireyin saldırganlığını arttırmakta ve ileride bireyde kişilik yapısı haline dönüşebilmektedir. Öte yandan şiddet sahnelerini izleyen çocuk kendisini filmin kahramanı ile

özdeşleştirmekte ve onun davranışlarını örnek alarak o şekilde davranmasına neden olmaktadır (Freedman vd., 2003).

Berkowitz (1962)'e göre televizyondaki şiddet içerikli programlarda yer alan saldırgan davranışları gözleme, izleyenlerin saldırganlık yönündeki düşüncelerinin harekete geçmesine neden olabilmektedir. Bu düşüncelerdeki etki, duygu ve davranışları saldırgan eğilimlere yönlendirmekte, izleyenleri her an eyleme hazır hale getirmektedir (Kılıç, 2007).

Amerika'da bu konu üzerinde yapılan araştırmalarda, cinayet ve cinsel saldırıların en önemli nedeninin televizyonda yayınlanan şiddet içerikli programlardan kaynaklandığı tespit edilmiş ve sonuç olarak birtakım yayın ilkeleri düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin benzeri; Avrupa ve Japonya'da da uygulanmıştır. Türkiye'de ise anne-babaların %70'i çocuklarının şiddet içerikli programları izlemelerini denetim altına alamadıklarını ifade etmişlerdir. Yapılan yurt içi araştırmalarda; televizyon izleyicilerinin %66'sı kadar büyük bir oranı, şiddet içerikli yayınların etkisinin azaltılmasına yönelik olarak, bu tür programların gece saatlerinde yayınlanmasını istemişlerdir (Durak, 2006).

3.4. Saldırganlığın Etkileri ve Sonuçları

Saldırganlık sonucunda bir takım psikolojik rahatsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde görülmektedir:

3.4.1. Anksiyete

Stres, üzüntü durumu ya da herhangi bir tehditle karşıya kalındığında verilen tepkileri içeren anksiyete, açıkça seçilebilir bir uyaranla bağlantılı ya da bağlantısız olabilen, korku ve endişe ile beliren bir duygusal durumdur. Anksiyete; kaygı, bunaltı, boğulma hissi, sıkıntılı durum anlamına gelmektedir (Uysal, 2007).

Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal (2011) anksiyeteyi, içerisinde barındırdığı nahoş özellikleri ile diğer duygulanım biçimlerinden farklı bir duygulanım biçimi olarak tanımlamışlardır. Ayrıca anksiyetenin kaygı veya bunaltı olarak da adlandırıldığını ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak anksiyetenin açıklanması güç, korku ve endişe duygularını içerdiğini de belirtmişlerdir.

3.4.2. Depresyon

Depresyon; yoğun bir keder, derin sıkıntı, değersiz olma hissi, umutların yitilmesi ve sık yaşanan bir korku ve endişe olarak ifade edilen bir duygu durumudur (Merttürk, 2005). Depresyon, bireyin yaşam isteğinin yok olması, kendisini ileri derecede kederli hissetmesi, geleceğe dair kötümser düşünme, geçmişte yaşananlardan pişmanlık, suçluluk duyma, hatta bazı zamanlarda intihar girişimi, uykusuzluk, iştahsızlık, cinsel isteksizlik gibi fizyolojik bozuklukların görüldüğü bir sendromdur (Vamık ve Çevik, 1993). Depresyonda ortaya çıkan ruhsal, bilişsel, davranışsal, bedensel ve fizyolojik değışiklikler şöyle özetlenebilmektedir (Merttürk, 2005):

- Ruhsal yönden çöküklük, üzüntü, keder ve neşesizlik hali,
- Yaşamaktan zevk almama, çevreye karşı duyarsızlaşma, isteksizlik içinde olma,
- Basit günlük işleri yapmaya zorlanma, hatta engelleyecek seviyede enerji düşüklüğü,
- Güçlkle konuşma, hareketlerde yavaşlama ya da aksine huzursuz bir şekilde yerinde duramama,
- İştah ve kilo değışiklikleri,
- Genel olarak bir halsizlik, güçsüzlük, bitkinlik,
- Dikkatini toplama güçsüzlüğü, kararsızlık, dalgınlık,
- Kendini değersiz hissetme ve güvensizlik,
- Yetersizlik, çaresizlik, güçsüzlük duygusu,

- Ölümle ilgili yoğun düşünceler ve intihar eğilimleri,
- Bedensel ağrı ve yakınmalar (Merttürk, 2005).

3.4.3. İntihar

Saldırganlığın bireyin kendisine yönelmesidir. Bu tip saldırganlığa, en çok dışa yönelik saldırganlığa ket vurulduğu durumlarda rastlanır ve özellikle saldırganlığa ket vuran engeli aşmadığı için birey kendine kızyorsa, engellenme nedeni olarak kendini görecektir ve bu sefer saldırganlığını yeni engellenme nedenine yani kendine yöneltecektir. Saldırganlık kendini aşılamaya ve suçlamadan başlayıp, kendini öldürmeye kadar uzanır (Karayılmaz, 2006).

3.4.4. Uyku bozuklukları

Uyku bozuklukları: Şiddet içeren davranış ve bununla ilişkili olarak çıkan psikolojik durumlar bireylerde uyku bozukluklarına neden olmaktadır (Karaca, 2007).

3.4.5. Psikosomatik Rahatsızlıklar

Psikosomatik rahatsızlıklar; psikolojik nedenlerle başlayan rahatsızlıkların fizyolojik rahatsızlıklara dönüşmesi olarak ifade edilmektedir. Bireyler sürekli baskı, tehdit, stres ve tacize maruz kaldıklarında birtakım fiziksel bozukluklar yaşayacaklardır (Karaca, 2007).

3.5. Saldırganlığı Kontrol Etme Yolları

Saldırgan ve suçlu davranışlarda görülen artışlar; kişilerin varlığını tehdit ederek, kendilerini baskı altında hissetmelerine ve yaşamlarının olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. Saldırgan davranışlar; aynı zamanda saldırgan konumunda olan bireylerin de uyum konusunda olumsuzluklar yaşamalarına sebep olmakta, gelecekteki olası suç davranışlarına olan eğilimlerini de artırmaktadır.

Saldırganlığın önlenebilirliği ya da kontrol edilebilirliği konusunda saldırganlığın kaynağında olduğu gibi birçok kuram farklı görüşler ortaya atmıştır. Saldırganlığı doğuştan gelen içgüdüsel bir dürtü olarak algılayan Freud, saldırganlığın önlenebilirliği konusunda fazla iyimser değildir. Freud (1970)'a göre insanlığın saldırgan eğilimlerini bastırabilecek bir beceriye sahip olma olasılığı yoktur. Freud, saldırganlık dürtülerinin ancak saldırganlığın dışa vurulması ya da bastırılması yolu ile azaltılabileceğini savunmaktadır. Bu sürece, saldırganlık duygularının boşalımı (katarsis) adını vermiştir. Buna göre birey saldırganlığını açıkça ifade ederek daha az saldırgan davranır. Bu durumu yemek yemeyle bağdaştıran Freud'a göre, kişinin yemek yiyip yemeyeceği, kısmen ne kadar aç olduğuna ve kısmen de içinde bulunduğu duruma bağlıdır. Acıktığı zaman birey yemek yiyerek açlığını giderecek ve bir sonraki öğünde daha az yiyecektir. Bu görüşe göre saldırganlık da yemek örneğinde olduğu gibi birey saldırgan davranışlarını boşaltma imkânı bulduğunda, bir sonraki saldırganlık davranışlarında azalma olacaktır (Durak, 2006).

Saldırganlığın önlenebilirliği konusunda sosyal öğrenme kuramcılarının savunduğu yöntem ise ceza ve ödül yöntemidir. Bu görüşü savunanlara göre; özellikle çocuk yaşlarda saldırgan davranışlar cezalandırıldığında çocuk, yaptığının olumsuz bir davranış olduğunu anlayacak bir daha tekrarlamayacaktır. Saldırgan davranış yerine yapılan alternatif davranışların ödüllendirilmesi sonucu, alternatif olan davranış çocuğa yerleşecek ve saldırgan davranış azalacaktır (Karayılmaz, 2006).

Tedavi gerektiren saldırganlık durumlarında çocuğa, aile ve küçük toplumsal çevreyi (mahalle, okul vb.) bir arada ele alan, danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının yoğun olduğu bir psikoterapi yaklaşımı uygulanmalıdır. Saldırgan çocukların öncelikle hangi durumlarda daha çok saldırganlık gösterdikleri tespit edilerek kaldırılmalıdır. Çocuk sık sık dış ortama çıkarılarak insanlarla kaynaştırılmalı ve özgüven kazandırılmalı, evde yüklenebileceği kadar sorumluluk verilerek olumlu yöne teşvik edilmelidir. Saldırı ve şiddet içerikli filmler izlemesine

fırsat verilmemelidir (Sargın, 2001). Bireyde saldırgan davranışlar alışkanlığa dönüşmeden önce düzeltme yoluna gidilebilir. Bunlar:

- Ebeveynler ve eğitimciler, saldırgan davranışlarda bulunarak çocuğa model olmamalıdır. Arkadaşına zarar verdiğinde çocuğa kızılır ya da dayak atılırsa, bu tür davranışları çocuk öğrenmiş olacaktır. Ancak bu tür sorunlarla başa çıkabilmek için, soğukkanlılığı korumak, gülümsemeye çalışmak ve olumlu düşünmek gerekmektedir.
- Saldırgan hareketlerinden nedeniyle çocuğa şiddet içeren ceza verilmemelidir. Ayrıca anne-babalar ve eğitimciler çocukların isteklerine, merak ettiklerine ve düşüncelerine saygı duyarak onları engellemek yerine desteklemelidirler.
- Devamlı saldırgan davranışlar sergileyen çocuğa sürekli uyarılarda bulunulması ve üzerine fazlaca gidilmesi çocukta saldırgan dürtülerin daha çok uyarılmasına neden olacağından, bu gibi ikazlar yerine belli kurallar konulmalıdır,
- Çocuğun olumsuz davranışları yerine daima olumlu davranışları dile getirilmelidir.
- Çocuğa her fırsat olduğunda saldırgan davranışların olumsuz ve olumlu yönleri gösterilmelidir,
- Çocuğun saldırgan bir kişilik kazanmasını engellemek sahip olmasını engellemek için, önce onun yakın çevresini saldırganlıktan uzaklaştırmak gereklidir,
- Empati kurarak çocuğun saldırgan davranışlardan uzaklaştırılması sağlanmalıdır.
- Toplumun ne tür davranışları kabul ettiğini ve toplumun sahip olduğu değerleri çocuklara açıkça anlatılmalıdır.
- Çocuğa her yaşta sahip olduğu özelliklere uygun ve kaldıracabileceği kadar sorumluluk verilmeli, bu sayede saldırgan davranışlardan uzaklaştırılmalıdır.

- Çocuğun saldırganlık enerjisini boşaltmak için bazı oyunlar oynamasına izin verilmeli, bazı etkinliklerde bulunması için yönlendirilmeli, ortam yaratılmalı ve bu çocuklar mümkün olduğunca grup etkinliklerine teşvik edilmelidir.
- Saldırgan davranışlar görmezlikten gelinmemelidir. Saldırgan davranışlarda bulunan çocuğun istekleri yerine getirilmemelidir. Şayet her isteğinin yerine geldiğini gören çocuk, her zaman bu tür davranışlara başvuracaktır.
- Çocuklar kızgın, asabi ya da heyecanlıyken onlarla tartışmaya girilmemeli, sakinleşmesini bekleyip uygun zamanda yaptığı davranışın hatalı olduğu açıklanmaya çalışılmalıdır.
- Çocuk başka çocuklarla karşılaştırılmamalıdır (Dizman, 2003; Kılıç, 2007).

3.6. Saldırganlık-Spor ve Sporcu İlişkisi

Spor; toplumsal yönden insanlarla toplumlar arasında bağ oluşturan, sosyalleştirici, temelinde barış, kardeşlik ve dostluk gibi unsurları kapsayan önemli bir kavramdır (Özbaydar, 1983). Bireysel yönden ise; saldırganlık, öfke gibi duygularını atmak ya da kontrol altında tutabilmelerine katkısı olan spor, özellikle gelişme döneminde fiziksel ve ruhsal olarak kendilerini iyi hissetmelerine yardımcı olmaktadır (Baltacı ve Düzgün, 2008). Bir başka ifadeyle spor; saldırgan davranışları doğal yollarla ve kurallara uygun bir şekilde vücuttan atılmasına yardımcı olur (Başer, 1998).

Saldırganlık; hem genel psikolojide, hem de spor psikolojisinde uzun yıllar üzerinde pek çok çalışma yapılmış bir olgudur. Sporda saldırganlığı genel olarak “bir yarışma ya da müsabaka esnasında sporcunun, psikolojik, fizyolojik, biyolojik ve çevresel etmenlerden etkilenerek, rakibine, hakeme veya takımındaki arkadaşlarına karşı gerçekleştirmiş olduğu eylemsel durumlar” şeklinde tanımlamak mümkündür (Şahin, 2003).

Bir grup araştırmacı; içerisinde saldırgan unsurların sıkça rastlandığı sporları yapan bireylerin normal yaşamlarında da saldırgan davranışlar sergilediklerini

vurgularken, diğerk bir grup araştırmacı ise bu tür sporları yapan bireylerin normal yaşamlarında saldırganlık davranışlarını kontrol edebilmede oldukça başarılı ve saldırganlığa daha az eğilimli olduklarını tespit etmişlerdir (Dervent, 2007). Günüümüzde; “boks, karate, teakwondo” gibi şiddet ve saldırgan hareketlerin bulunduğu spor branşlarıyla uğraşan sporcuların genellikle hem yaşışmalarda hem de normal yaşantılarında sıkça sergiledikleri bu tür davranışlar, ne yazık ki sporun barışçıl ortamına gölge düşürerek insanların zihninde negatif bir durum olarak yerini almıştır.

Bazı teorisyenler saldırganlığı öğrenilmiş bir davranış olarak görürler, bu da bireyin zamanla kişisel sosyal çevre ile etkileşimlerinin sonucudur. Saldırganlık, bir sporcunun agresif davranış için takviye beklentilerinin yüksek olduğu (ebeveynlerden, koçlardan, akranlarından övgü alma) ve ödül değerinin ceza değerinden daha ağır bastığı (kişisel bir faul ile taktiksel ya da psikolojik bir avantaj kazandıran) sporlarda ortaya çıkar. Oyunun süresi, itiraz puanı veya kalabalığın teşviki gibi durumla ilgili beklentiler, sporcunun saldırganlık sergilemek için uygun bir zaman olarak kabul edilip edilmediğine de etki eder. Bazı teorisyenler; saldırganlığın hayal kırıklığından kaynaklandığını savunmaktadırlar. Sporda, kaybetme, iyi oynamama, zarar görme ve yaşışmadaki haksızlığı algılama nedeniyle hayal kırıklığı yaşayarak kişinin saldırganlığa doğru yatkınlığını arttığını ileri sürmektedirler. (<http://psychology.iresearchnet.com/sports-psychology/moral-development/aggression-in-sport/>).

Sporun temel amacı, vücudun fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimini sağlamak ve vücudu zinde tutmak, bireyin hayata olumlu şekilde bakmasını sağlamaktır. Normal hayatta saldırgan davranışlar; çalışma ortamının stresi, ekonomik güçlükler, yaşamın olumsuzluklarıyla mücadele sonucunda kendini gösterirken, sporda başarı sporcunun rakibini engellemesiyle elde edildiğinden dolayı, bu tür davranışlara belli kurallar çerçevesinde izin verilmektedir. Sporcu, müsabaka esnasında hem çevresiyle hem de rakibiyle yaşışmaktadır. Sporcular; başarılı ve popöler bir sporcu olmak ve bu popölerliği sürdürmek amacıyla, sahip olduğu becerilerine ters düşen oldukça riskli ve uygunsuz davranışlar sergileyebilirler. Sporun içindeki saldırgan

davranışların az veya çok olması, çoğu zaman spor dallarıyla da yakından ilgilidir. Kişisel mücadele gerektiren spor dallarında sporcu rakibiyle sürekli temas halindedir. Bu tür yarışmaların kurallarını bilmeyen seyirci, bu tür davranışları saldırganlık olarak algılayabilmektedir (Erden, 2007).

Günümüzde spor tarif edilirken, çoğunlukla saldırganlığı ve öfke patlamalarını bertaraf etmesinden ya da hafifletmesinden söz edilebilir. Buna göre; saldırganlık, çeşitli spor branşlarında farklı biçimde değerlendirilebilir. Özellikle takım sporlarında, (futbol, hokey, rugby gibi) saldırgan davranışların diğerlerine oranla çok daha yaygın olduğu gözlemlenmektedir (Karayılmaz, 2006).

Güreşte yapılan bir el ense çekme hareketini futbolda yapmak olanaksızdır. Bir boks müsabakasında sporcunun rakibine attığı yumruk, bir başka spor branşında cezayı gerektirmektedir. Beden temasının artmasıyla birlikte saldırgan davranışlarda da artış görülür. Buna göre spor aktivitelerini farklı gruplara ayırmak mümkündür. Birinci grupta, saldırganlığın çokça sergilendiği bireysel sporlar yer almaktadır. Yakın temasın olduğu bu tür sporlarda (boks, güreş, judo, taekvondo gibi) saldırganlık izlenimini veren hareketlere sıkça rastlanmaktadır. İkinci grupta; beden temasına belirli ölçülerde imkan tanıyan ve topla oynanan (futbol, basketbol gibi) sporlar yer almaktadır. Üçüncü grupta ise; vücut teması gerektirmeyen (voleybol, atletizm, tenis, bisiklet gibi) spor branşları yer almaktadır. Bu grupta temas olmaması; bu tür sporlarda saldırganlığa rastlanılmayacağı anlamına gelmemektedir. Örneğin; bir atletin koşarken kendisini geçen rakibine çelme takması, bisiklet yarışında rakibini bisikletten düşürme gibi davranışlar, bu tür sporlarda rastlanılan saldırgan davranışlardır (Özerkan, 2004).

Birey; toplumun yasaklamış olduğu saldırgan davranışlarını, spor aracılığıyla yok edebilmektedir. Saldırgan bireyler; spor sayesinde zihinsel ve bedensel açıdan rakiplerini yenerek saldırgan davranışlarını azaltabilmektedirler. Ancak bazı saldırgan bireylerde ise bunun tam tersi saldırganlık arzularının daha da arttığı ileri sürülmektedir (Şekertekin, 2003). Bu durum daha çok sporu bilinçsizce yapan bireylerde daha çok görülmektedir. Zira sporun genellikle spor yapanlar üzerinde

saldırgan davranışları ve gerginlikleri azaltacak bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Hatta daha ötesinde spor yapanların spor etkinlikleri içerisinde saldırganlık eğilimlerini kontrol edebildikleri yolunda açıklamalar da yapılmaktadır (Karayılmaz, 2006).

Sporda saldırganlık, “sportif yarışma veya müsabaka esnasında bahsedilen olaya dahil olan öğelerden (sporcu, antrenör, seyirci) bir veya birkaçının psikolojik, biyolojik ya da sosyal faktörlerden etkilenecek, spor dalına özgü belirlenmiş kurallarının dışına çıkarak, karşısındakine zarar vermek ya da bir hedefe ulaşmak amacıyla gerçekleştirdiği sözel ya da fiziksel eylemler” şeklinde tanımlamak mümkündür (Dervent, 2007).

Sporda saldırganlık konusu üzerinde çalışan teorisyenler; farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. İşlevselci kuramcılar sporun, insanları kaynaştıran ve uyum sağlamalarına imkan tanıyan bir araç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Spor, kolektif bir uğraştır ve insan ilişkilerinin gelişmesini ve toplumsal katılımı sağlamaktadır. Bu toplumsal katkılar estetik, eğlence, ahlak, statü, kültür, adanma ve benzeri alanlarda da görülmektedir. Çatışmacı kuramcılar ise sporun, içinde yaşanılan toplumun ve dünyanın çelişkilerini, sürtüşmelerini ve sorunlarını barındıran, yansıtan bir ayna olduğunu ileri sürmektedirler. Eleştirel kuramcılar ise, işlevselci ve çatışmacı kuramın etkilerinin bir arada yaşadıklarını savunmaktadırlar. Eleştirel kuramcılar; spor ve toplum arasındaki ilişkinin uzlaşma ve baskı yoluyla sürekli değişmekte olduğunu ileri sürmektedirler. Bu değişime; tarih, ekonomi, hükümet, eğitim, medya, aile ve sosyal gruplar arasındaki ilişkiler gibi faktörler neden olabilir (Karayılmaz, 2006).

Sporda iki önemli husus; saldırının ne niyet ve amaçla yapıldığı ve saldırının yöneltildiği hedefdir. Bir sporcunun, yaptığı spora ait kuralları çiğneyerek, rakibine zarar verme amacıyla herhangi bir davranışta bulunması saldırgan bir davranış olarak nitelendirilmektedir. Sporda saldırganlık davranışları sözel, bedensel ve birtakım işaretlerle yapılır (Kurtiç, 2006).

Sözlü saldırganlık: Psikolojik olarak zarar vermek amacıyla rakibe ya da hakeme karşı yapılan hareket ya da alay etme sözle yapılan saldırganlıktır. Hemen her futbol karşılaşmasında birbirini tahrik etmeye çalışan kışkırtıcı futbolcular vardır. Hakemin görmediği alanlarda rakibini tahrik ederek onları eksik bırakma düşüncesi içinde davranan futbolcular rakip oyunculara sözlü olarak sataşır. Örneğin; acı vermek ve sinirlendirmek amacıyla rakibine ya da hakeme karşı hakaret niteliğindeki sözler sarf etmek ve onlarla dalga geçmek sözel saldırganlığa girmektedir (Kurtiç, 2006).

İşaretlerle saldırganlık: yumruk, bir takım el-kol hareketleriyle veya bakışlarla yapılan saldırganlık çeşididir. Bazen atılan bir gol sonrasında aşırı düzeyde sevinme bazen de yenilen gol sonrasında yapılan hareketler ve ya işaretler ortamın gerilmesine sebep olabilmektedir (Kurtiç, 2006).

Bedensel saldırganlık: Bu tür saldırganlık türüne yalnızca yakın temasa izin verilen takım ve bireysel mücadele sporlarında rastlanır. Çelme takma, tekme veya yumruk atma, spor aletleriyle rakibe vurma gibi eylemler bedensel saldırganlık içerisinde yer alır. Bedensel saldırganlık, yumruk ya da spor aletleriyle sporcunun rakibini tehdit etmesidir. Bazı el kol hareketleri ve bakışla da saldırganlık sergilenebilir (Kurtiç, 2006).

Sporda saldırgan davranışların olmasının en önemli nedenlerinden birisi de sporcunun engellenmesinden kaynaklanmaktadır. Çobanoğlu ve Güner (2006); bu engellenmeyi güdülerin bloke edilmesi ya da önlenmesi olarak ifade etmektedir. Araştırmacıya göre; bu güdüler sporda üstün olan başarı etrafında dönen hükmetme, güç, tanınma, prestij ve mükemmellik gibi konular bloke edildiğinde veya engellendiğinde genellikle saldırganlığı meydana getirir. Böyle bir durumda en yüksek yarar sağlayabilmek için antrenör ve sporcuyu engelleyicinin kaynağını birlikte tanımlamalıdır. Saldırgan enerjiyi amaca yönelik kullanmamak, sporcuyu için boşa harcanmış bir enerjidir (Çobanoğlu ve Güner, 2006).

Engelleme, belli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bir davranışın hedefine ulaşmaması ve çabaların boşa gitmesidir. Engellenme genellikle yüklenme

durumlarında meydana gelir. Yenilgi, başarısızlık, elenme ve benzeri durumlar yüklenmelerin sonucudur. Rakibi tarafından geçilen bir savunma oyuncusu hayal kırıklığına uğrayarak ona çelme takar. Kuralların katılığı ve beklentilerin yüksek olması hayal kırıklığı yaşamanın riskini artırır. Tüm ümitlerin yitirilmesi olarak ifade edilen düş kırıklığından farklı olarak burada, amaca erişmek için hala bir ümit bulunmaktadır. Birey, saldırganlığın düzeyini artırarak hedefine ulaşmak için son bir çaba sarf eder (Karayılmaz, 2006). Karayılmaz (2006)' ya göre; eğer bir sporcu belirli bir engellenme ortamında düşük seviyede saldırgan davranışlar sergiliyorsa bu değerlendirilmelidir. Tam tersi sporcu engellenmeye karşı sürekli alışkanlık olarak saldırganlık düzeyi gösteriyorsa, bu saldırganlık düzeyinin düşürülmesinin yolları aranmalıdır. Sporcuya saldırganlığın yaptığı spor dallarının kuralları çerçevesinde izin verildiğine ve bunu da toplumda kabul edildiğine inandırma bu sorunun kilit noktasıdır.

Başkalarının eylemlerinin saldırı olarak kabul edilip ve bu şekilde yorumlanıp yorumlanmadığı ilgili duruma ve bu olaya katılanların tecrübelerine bağlıdır. Gündelik hayatta çarpışmak, genellikle saldırı olarak sınıflandırılırken futbolda buna müsaade edilir. Gençler, rakibine zarar verme kastı taşımayan, bedeni mücadelelerin bulunduğunu öğrenmelidir. Öğrenciler ve gençler başkalarının davranışlarını saldırgan şeklinde yorumlamaya daha yatkındır. Genç takımlarda rakibin davranışına tepki olarak saldırı davranışı sergileme, yetişkin sporculara oranla daha sık görülür. Bunların saldırıları gittikçe amaca yönelik bir araç olarak kullanılır. Bu bilgiye dayanarak bir oyuncunun davranışının şartlarını açıkça ortaya koymak, çalıştırıcının görevi olarak kendisini gösterir. Spordaki özel kural ve normlar gündelik hayata ait tecrübelerle karşılaştırılır. Böylece saldırının yanlış yorumlanmasının önceden engellenmesi amaçlanır (Marshall, 1999).

Genellikle sporcularda karşılaşmanın ilk dakikalarında saldırgan davranışlar görülmemekle birlikte, ilerleyen dakikalarda özellikle müsabakanın sonlarına doğru saldırgan davranışlarda bir artış olduğu kaçınılmazdır. Bu artışı; ilerleyen dakikalarda fiziksel yorgunluğun artması, skorun değişmezliğinin getirdiği gerginlik, daha önemlisi karşı tarafın süre gelen saldırgan davranışlarının hakem ya da

seyirciler tarafından hoş görülmesi gibi davranışların sonucu olarak açıklamak mümkündür (Karayılmaz, 2006). Baumann (1994)'a göre spor dallarına ait kurallar dahilinde bir engellenmenin olması kaçınılmazdır. Bu duruma karşı sporcular karşılıklı olarak her zaman tetiktedirler. Kuralların ihlali durumunda saldırgan davranışlar sergilenmeye başlar (Derwent, 2007).

Sporda saldırganlığın yönü kendine yönelik saldırganlık ve dışa yönelik saldırganlık olarak ayrılmaktadır. Kendine yönelik saldırganlık; bireyin kendi içerisinde oluşan tepki olarak ve araçlı saldırganlık olarak ifade edilmektedir. Örneğin; kritik bir penaltıyı kaçıran bir futbolcunun hırs ve öfkeye kapılarak kale direğine tekme atması sonucunda yaralanması kendine yönelik saldırganlık olarak değerlendirilebilir. Ya da kural dışı bir vuruş yaparak rakibini korkutan ve sindiren bir tekvandocu bu durumu, almış olduğu uyarıya rağmen, mücadelenin kendi lehine gelişeceğini düşünerek bu davranışını devam ettirebilir ve her defasında yineleyerek alışkanlık haline getirebilir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997). Dışa yönelik saldırganlıkta ise; hedef rakip sporcular, antrenör, hakem ve takım arkadaşları veya bunların birkaçı ya da tümüne yönelik olabilir. Saldırıya neden olan öfke, hiddet ve kızgınlık duygularının temelinde izleyicilerin de önemli bir yeri bulunmaktadır (Karayılmaz, 2006).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; elde edilen sonuçların farklı olduğu ve birbirleriyle çelişmekte olduğu görülmektedir. Bu çelişkinin kaynağını, araştırmalarda incelenen spor branşları oluşturuyor olabilir. Çalışmalarda, eğer daha çok boks, judo, karate gibi branşlarda spor yapanlar ele alınmışsa, bu bireyler yaptıkları spor aracılığıyla saldırganlıklarını, gerilimlerini boşalttıklarından, spor dışı yaşamda daha az saldırgan davranışları içerisinde olacaklardır. Hentbol, futbol, basketbol gibi spor branşlarını kapsamışsa yapılan spor dalında başarının uzun vadeli elde edilmesi, engellenmenin sık yaşanması, seyirci etkisi nedenleriyle bu bireylerin spor dışı yaşamlarında daha saldırgan davranışlar sergileyecekleri sonucu şaşırtıcı olmayacaktır. Örneğin, Patterson (1983) yapmış olduğu çalışmasında; lise çağındaki futbolcuların sezon boyunca sergiledikleri düşmanca davranışların daha çok arttığını

tespit etmiştir. Yine bir başka araştırmaya göre futbol karşılaşmasını izleyenler karşılaşma sonrası karşılaşma öncesine göre daha saldırganlardır (Derwent, 2007).

Bireysel sporların kurallarını bilmeyen bir kişinin, boksta rakibin yüzüne yumrukla vurulmasını ya da taekwondoda rakibin göğsüne tekme atılmasını saldırganlık şeklinde değerlendirmesi çok doğaldır. Gole giden rakibine yapılan faulü de her defasında saldırı şeklinde değerlendirmek yanlıştır. Dolayısıyla hiçbir müdahalede bulunmadan rakibin kazanmasına imkan tanımak, sporda rekabet anlayışıyla ve sporun ruhuyla bağdaşmaz. Tiryaki (1996)'ye göre belirli durumlar saldırgan davranışı tetikleyebilir. Saldırganlık, sporcular engellendikleri ve uyarıldıklarında ortaya çıkacaktır. Sporcular genellikle yeniliyorlarsa, yönetimin iyi olmadığını düşünüyorlarsa, şaşkınlık yaşadıklarında fiziksel yönden acı duyuyorlarsa ve kapasitelerinin altında oynuyorlarsa daha fazla saldırgan davranışlar sergileyebilmektedirler (Karayılmaz, 2006).

Cox (1985)'a göre, spor karşılaşmalarında başvurulan saldırgan davranışların temel amacı, sporcunun rakibini yenerek iyi bir derece elde etmek, ülkesini en iyi biçimde temsil etmek, madalya kazanmak veya rekor kırmaktır. Burada hedefe erişmek için saldırganlık bir araç olarak kullanılmaktadır. Müsabakalarda ve zirve sporunda bu tür saldırganlık durumlarıyla sıkça karşılaşılmaktadır. Sporda varılan ya da ulaşılmak istenen hedefler arasında para, başarı, prestij, adını duyurma, şöhret olma gibi arzular da sayılabilir. Saldırgan davranışta bulunan sporcu saldırganlığı bu amaçlarına erişmede bir araç olarak görebilir. Eğer bir şekilde bir kez saldırganlıkla amacına erişmişse, saldırgan davranış sonuçta pekişir. Bu pekişme kişide saldırganlıkla amaca erişebileceği izlenimini yaratır. Bir yenilginin ardından kaybedilecek ödülün maddi ve manevi değeri ne kadar yüksekse, saldırganlık da o derecede çok görülmektedir (Karayılmaz, 2006).

Gümüş (2002)'e göre spor müsabakalarında amaç kazanma ya da kaybetme arzuları üzerine kurulduğundan dolayı, kazanabilmek için iyi bir performansın olması isteği de bazen birtakım olumsuzluklarla sonuçlanmakta ve bireyin saldırgan bir kişiliğe bürünmesine kadar varabilmektedir. Kimi sporcular bu duygularını

doğrudan dışa yansıtırken, kimileri de bazı engellenmelerden dolayı sadece sözlü olarak ortaya koyabilmektedirler (Karayılmaz, 2006).

Tenenbaum (1997)'a göre saldırganlık bir yaklaşım değil bir davranıştır ve başka insanları yaralamak ya da zarar vermek amacına yöneliktir. Saldırganlığın bu tanımı, geniş olan hareketlerini kapsamaktadır ki bu hareketler de sporcular, antrenörler, seyirciler tarafından fiziksel olarak birbirlerine vurmaya ve acı çektirmeye, kötülemeğe yönelik hareketlerdir. Saldırgan davranışlar, davranışlara göre sınıflandırılabilirler. Düşman saldırısı amaç veya ödül için diğer taraftan değerini kötüye uğratar. Yardımcı saldırı ise esas amacın yerine getirilmesini veya başarılmasına yardımcı olan saldırdır. Bu noktada bir sporcu karşı tarafı yaralamak ya da incitmek için saldırdı bulunabilir. Ama en önemli amaç saldırgan davranışla yarış kazanmak ya da antrenör tarafından bu durumun bildirilmesidir (Çobanoğlu-Güner, 2006). Antrenörler; sporcuları, takımları ve içinde buldukları toplum için spordaki saldırganlığın potansiyel zararının bilincinde olmalıdırlar. Her spor için; oyunun adaletli bir şekilde oynanması ve yönetilmesi, spor kuralları dahilinde zorunlu kılınmalıdır (Kurtiç, 2006).

Kitle iletişim araçları aracılığı ile de sporun eğitime ve sağlığa yararları sürekli bir biçimde toplum geneline anlatılmalıdır. Centilmenlik ve kazanmaktan önde tutulmalıdır. Medya spor konusunda sorumlu davranmak zorundadır. Şiddet ve saldırganlığın tekrar tekrar gösterilmesine gerek yoktur. Odak noktası, oyuncuların ya da koçların sergiledikleri saldırgan davranışlar değil, onların oyunlarında izledikleri stratejiler ya da gösterdikleri beceriler olmalıdır. Sporun her aşamasında yer alan birçok hassas ve insani sporcu vardır. Katılımcılar, tarafsız ve hoşça giden bir şekilde içerisinde sunulmalıdırlar. Kazanma sporun en önemli bir bölümünü teşkil eder ve profesyonelliği artırır ve bu da “her şeyde kazanma” atmosferine yol açar. Ne yazık ki, bazı koçlar ve sporcular kazanmak için saldırganın gerekli olduğunu söylemişlerdir. Literatürde saldırganlığın kazanmaya neden olduğuna dair bir fikir olmasına rağmen, para ve insanlar saldırgan hareketlere eşlik eden haksızlıklarla ilişkili olmaktadır (Çobanoğlu ve Güner, 2006).

Dervent (2007); sporcuların, ceza alacaklarını bilerek saldırgan davranışlarda bulunmalarını Terry ve Jackson (1985)' in "herkes, karşılaştığı bir durumda kazanacağını bilebilir ya da öngörebilir" şeklinde açıkladığını belirtmektedir. Doğal olarak bir sporcu kazanmayı isteyecek, kaybetmeyi istemeyecektir. Bu nedenle bilerek ya da bilmeyerek saldırgan davranışta bulunabilir. Bu davranışın sonunda sporcu, kırmızı kart görerek sonraki hafta için ceza alabilir, fakat bu davranışı sonuçta takımın kazanmasını sağlamış olabilir. Bu ceza dikkate alınmadan kazanan takımın sporcularına prim verilebilir ve saldırgan davranışlar dolaylı olarak desteklenmiş ve pekiştirilmiş olur.

Tiryaki (1996)'nin basketbol, voleybol ve jimnastik sporcuları üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre de spor yapan bireyler spor yapmayan bireylere göre daha saldırgan davranışlar sergilemektedir. Yine, Tiryaki (2000)'nin basketbolcular, voleybolcular ve hentbolcular üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre de erkek sporcular bayan sporculara göre daha saldırgan davranışlar göstermektedirler (Tiryaki, 2000). Tiryaki (1996)'ye göre spor karşılaşmaları ve rekabetin olduğu ortamlar, saldırgan davranışlar için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Ancak sporcunun rakibine zarar verici her davranışı da saldırganlık olarak nitelendirilemez. Spor aktivitelerindeki saldırganlık davranışlarının çerçevesini, ilgili spor dalına ait kurallar ve yapılan davranışın niyeti belirlemektedir (Çobanoğlu-Güner, 2006).

Dervent (2007)'nin Cox (1985)'in çalışmasından aktardığına göre; sporda varılan ya da ulaşılmak istenen hedefler para, başarı, prestij, adını duyurma, şöhret olma olabilir. Saldırgan davranışta bulunan sporcu bu amaçlarına erişmede bir araç olarak görülebilir. Eğer bir şekilde bir kez saldırganlıkla amacına erişmişse, saldırgan davranış pekişir. Bu pekiştirme kişide, saldırganlıkla amaca ulaşabileceği izlenimi yaratır (Dervent, 2007).

Özdevecioğlu ve Yalçın (2010) çalışmalarında spor tatmininin, stres ve saldırganlık üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma çeşitli branşlardaki 420 sporcu ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde spor tatmininin stresi %15 oranında saldırganlığı ise %8,1 oranında açıkladığı ve

bireylerde stres ve saldırganlığı azaltıcı yönde etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda stres ve saldırganlık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ve spor tatmini yüksek olan bireylerde stres ve saldırganlığın azaldığı sonucuna varmışlardır.

Shokoufeh (2014) yapmış olduğu çalışmada farklı branşlarla uğraşan bireyler ile spor yapmayan bireylerin kişilik özellikleri ve saldırganlıklarına ilişkin karşılaştırma yapmayı amaçlamıştır. Araştırma Erzurum ilinde rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenen 240 birey ile gerçekleştirilmiştir. Takım ve bireysel spor, spor yaşı, spor branşı ve yaş değişkenine göre kişilik ve saldırganlık alt boyutlarının ortalamaları karşılaştırılmıştır. Bireylerin spor yapıp yapmama değişkenine göre; bireylerin kişilik ve saldırganlık boyutlarının ortalamaları arasında farklılık olup olmadığı belirlenmiştir. Araştırmada; spor yapan ve yapmayan bireylerin kişilikleri ile saldırganlık alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Çalışma sonucunda spor yapan bireylerin spor yapmayan bireylere oranla saldırganlık özelliği gösterme durumlarının daha düşük olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Uluişik ve Pepe'nin (2015) yapmış olduğu çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin stres ve saldırganlık düzeylerinin spor yapma durumlarına göre incelenmesini amaçlamışlardır. Araştırma Burdur il merkezinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 365 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesinde "Saldırganlık Ölçeği" kullanılmış ve yapılan analizler neticesinde öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin spora katılım şekilleri ve ilgilendikleri spor türüne göre istatistiki açıdan anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak ortaöğretim öğrencilerinde spora katılımının bireysel veya takım spor dallarıyla ilgilenme durumlarına göre saldırganlık düzeylerini etkileyen bir etmen olduğu belirlenmiştir. Kulüp sporcularının diğer sporculara oranla fiziksel saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu ve bunun temelinde yatan ana nedenin ise performanslarını geliştirme ve müsabakalarda kazanmaya yönelik çalışmalar olduğu düşünülmüştür.

Yücel ve arkadaşlarının (2015) yaptıkları çalışmada; sporda şiddet ve saldırganlığı inceleyerek bu davranışların sebeplerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırma literatürün taranması sonucu elde edilen ikincil verilerle

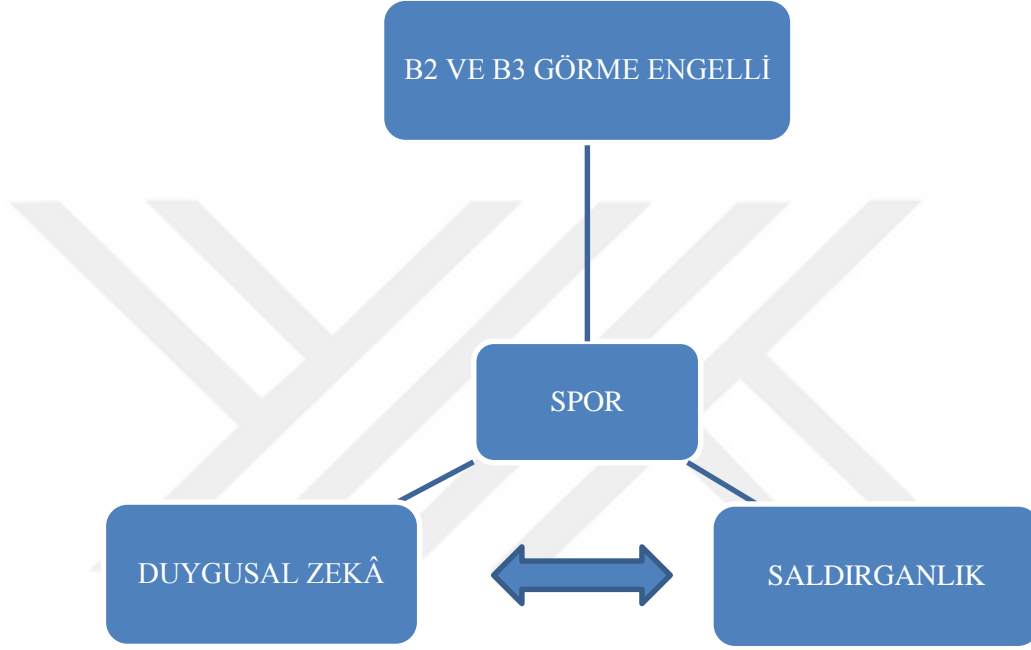
hazırlanmıştır. Sonuç olarak spor alanlarının barış, kardeşlik ve sevginin mekânı olduğu günlerin yerine, sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarının giderek arttığı, birden fazla nedenin bu davranışların gerçekleşmesinde etkin olduğu ve bu durumun sporla ilgilenen tüm kesimlerin rahatsızlık duymasına neden olduğunu belirlemişlerdir.

4. MATERYAL VE METOT

4.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

4.1.1. Araştırmanın Modeli

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

4.1.2. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmaya ait araştırma hipotezleri aşağıda verilmektedir.

H₁: Saldırganlık ölçeği alt boyutları; yaş değişkenine göre anlamlı seviyede fark vardır.

H₁: Saldırganlık ölçeği alt boyutları; yaş değişkenine göre anlamlı seviyede fark yoktur.

H₂: Duygusal zekâ ölçeği; yaş değişkeni açısından anlamlı düzeyde fark vardır.

H₂: Duygusal zekâ ölçeği; yaş değişkeni açısından anlamlı düzeyde fark yoktur.

- H3:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları; cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H3:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları; cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H4:** Duygusal zekâ ölçeği; cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde fark vardır.
- H4:** Duygusal zekâ ölçeği; cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H5:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H5:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H6:** Duygusal zekâ ölçeği eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H6:** Duygusal zekâ ölçeği eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H7:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H7:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H8:** Duygusal zekâ ölçeği spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H8:** Duygusal zekâ ölçeği spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H9:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları spor türüne göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H9:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları spor türüne göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H10:** Duygusal zekâ ölçeği spor türüne göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H10:** Duygusal zekâ ölçeği spor türüne göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H11:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları engel durumuna göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H11:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları engel durumuna göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H12:** Duygusal zekâ ölçeği engel durumuna göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H12:** Duygusal zekâ ölçeği engel durumuna göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H13:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları gelire göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H13:** Saldırganlık ölçeği alt boyutları gelire göre anlamlı düzeyde fark yoktur.
- H14:** Duygusal zekâ ölçeği gelire göre anlamlı düzeyde fark vardır.
- H14:** Duygusal zekâ ölçeği gelire göre anlamlı düzeyde fark yoktur.

H15: Duygusal zekâ ve Saldırganlık ölçeği arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

H15: Duygusal zekâ ve Saldırganlık ölçeği arasında anlamlı düzeyde ilişki yoktur.

4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

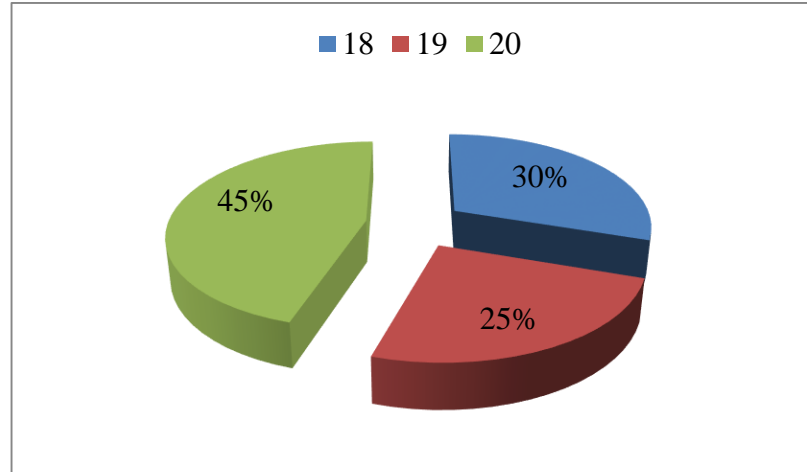
Araştırmanın evreni; Türkiye’de 220.000 görme engelli bulunmaktadır. Türkiye Görme Engelliler Federasyonu bünyesinde 1.297 Kadın ve 4.218 Erkek lisanslı sporcu yer almaktadır. Araştırmada, çeşitli kulüplerde lisanslı olarak yer alan 18- 20 yaş arası B2 ve B3 görme engelli sporcular ile spor yapmayan bireyler yer almıştır. Evren olarak Türkiye genelini seçilmesi; elit seviyede 18- 20 yaş arası B2 ve B3 görme engelli sporcu ile spor yapmayan daha fazla sayıda bireylere ulaşılmasına etkili olmuştur. Araştırmanın örnekleme; çeşitli spor kulüplerinde yer alan bir kısmı takım sporlarında (B2 ve B3 Futsal, Futbol, Goalball), bir kısmı ise bireysel sporlarında (Atletizm, Halter, Satranç, Yüzme, Judo), 18- 20 yaş arası B2 ve B3 spor yapan ve yapmayan ve 109’u bayan, 163’ü erkek, toplam 272 gönüllüden oluşturulmuştur.

4.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın teorik kısmındaki bilgiler doğrultusunda uygun olarak bir anket formu (EK-1, EK-2, EK-3) düzenlenmiştir. Uygulanan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde B2-B3 görme engellilere ait demografik özellikler (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, spor yapıp yapmaması, spor branşı, gelir düzeyi, engel durumu, görme derecesi) bulunmaktadır (Tablo 5). Bu değişkenlerin dağılımı ise Şekil 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9’da verilmiştir.

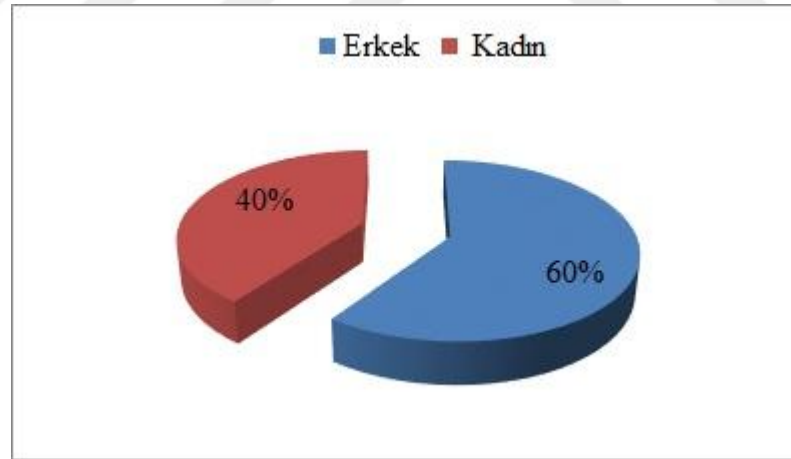
Tablo 5. Araştırmaya Katılanların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

		n	%
Yaş	18	82	30,1
	19	67	24,6
	20	123	45,2
	Toplam	272	100,0
Cinsiyet	Erkek	163	59,9
	Kadın	109	40,1
	Toplam	272	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	6	2,1
	Lise	129	47,6
	Üniversite	137	50,3
	Toplam	272	100,0
Spor Yapma Durumu	Evet	143	52,6
	Hayır	129	47,4
	Toplam	272	100,0
Spor Branşı	Bireysel	68	47,6
	Takım	75	52,4
	Toplam	143	100,0
Engel Durumu	Doğuştan	167	61,4
	Sonradan	105	38,6
	Toplam	272	100,0
Gelir Düzeyi	500-1000	119	43,8
	1001-2000	88	32,4
	2001-.....	65	23,9
	Toplam	272	100,0
Görme Derecesi	B1	0	,0
	B2	112	41,0
	B3	160	59,0
	Toplam	272	100,0

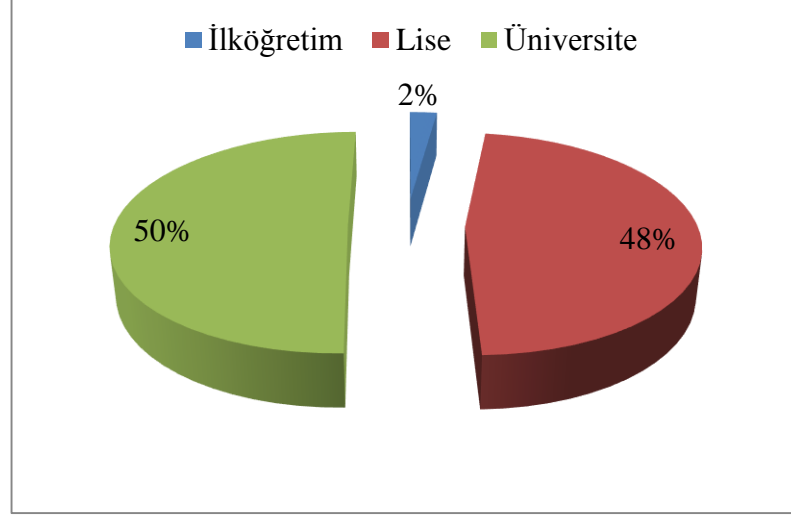
Şekil 2. Katılımcıların Yaşlara Göre Dağılımı

Yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; 18 yaşında olanların oranı %30,1, 19 yaşında olanların oranı %24,6 olup, 20 yaşında olanların oranı %45,2'dir (Şekil 2).

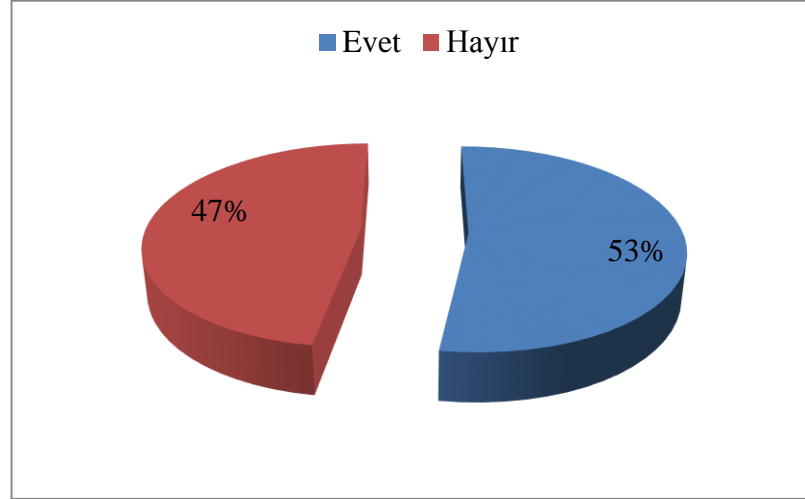
Şekil 3. Katılımcıların Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyete göre dağılım incelendiğinde; erkeklerin oranı %59,9 iken kadınların oranı %40,1'dir (Şekil 3).

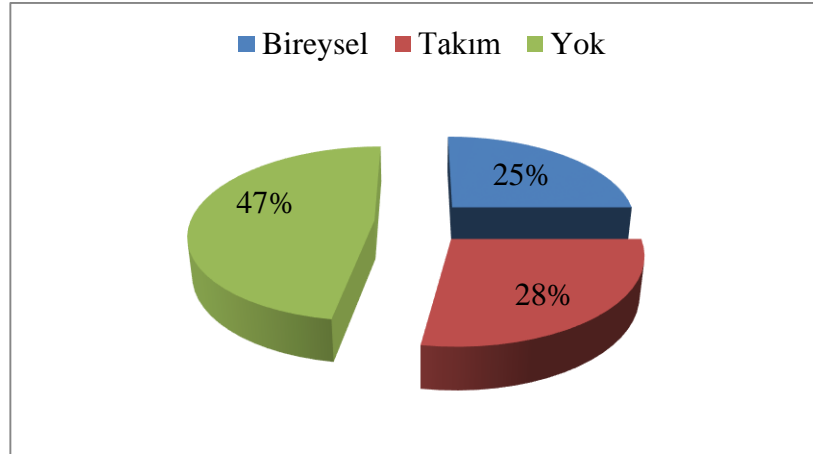
Şekil 4. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim durumlarına göre dağılım incelendiğinde; ilköğretim mezunu olan katılımcıların oranı %2,1, lise mezunu olanların %47,6, üniversite mezunu olanların oranı ise %50,3'tür (Şekil 4).

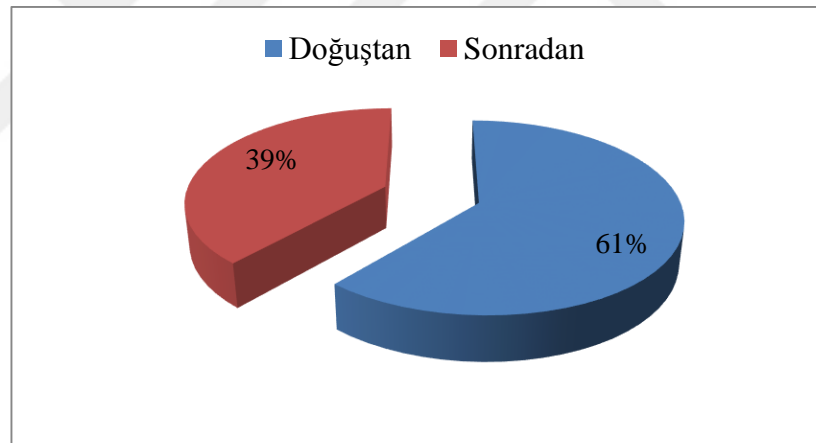
Şekil 5. Katılımcıların Sporcu Olan ve Sporcu Olmayana Göre Dağılımı

Katılımcıların %52,6'si spor yaptığını belirtirken, %47,4'ü spor yapmadıklarını belirtmiştir (Şekil 5).

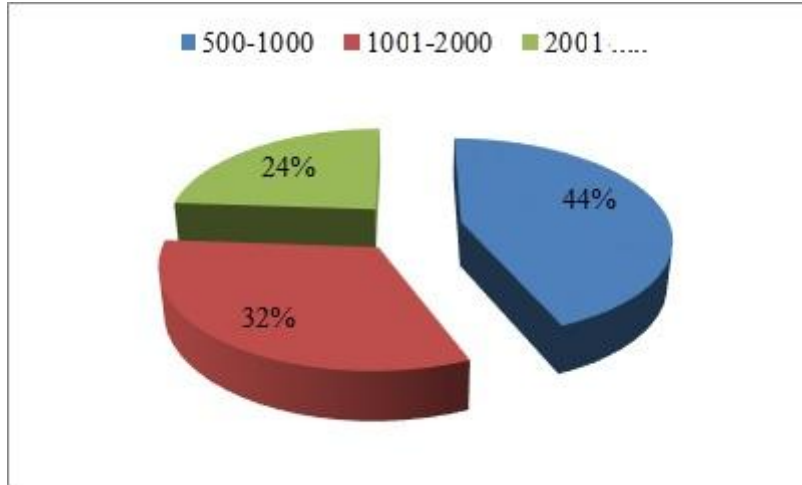
Şekil 6. Katılımcıların Spor Branşlarına Göre Dağılımı

Katılımcıların %25'i bireysel, %28'i takım sporu yaparken %47'si yapmadığını belirtmiştir (Şekil 6).

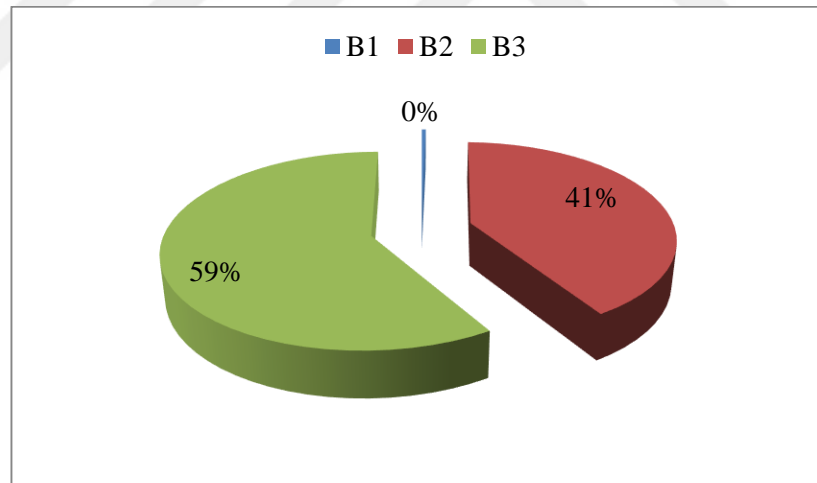
Şekil 7. Katılımcıların Engel Durumuna Göre Dağılımı

Katılımcıların engel durumlarının dağılımı incelendiğinde; %61,4'ü doğuştan, %38,6'si ise sonradan olduğu görülmektedir (Şekil 7).

Şekil 8. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir düzeyine göre dağılım incelendiğinde; geliri 500-1000 TL arasında olanların oranı %43,8, 1001-2000 TL arasında olanların oranı %32,4 olup, 2001 TL den daha fazla geliri olanların oranı %23,9'dur (Şekil 8).

Şekil 9. Katılımcıların Görme Derecesine Göre Dağılımı

Katılımcıların görme düzeyleri incelendiğinde; görme derecesi B1 olanların oranı %0, B2 olanların oranı %41 iken B3 olanların oranı %59'dur (Şekil 9).

İkinci bölümde ise Schutte ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen, Austin ve ark. (2004) tarafından revize edilen ve Tatar ve arkadaşları (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği'nden yararlanılmıştır.

Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği Duygusal Zekâ düzeyini belirlemeye yönelik 41 maddeden oluşmaktadır.

Test, 5'li likert tipidir ve 1'den 5'e doğru sıralanan cevap ifadelerine göre hazırlanmıştır. Bu ifadeler “Kesinlikle Katılmıyorum =1, Katılmıyorum =2, Fikrim Yok =3, Katılıyorum =4, Kesinlikle Katılıyorum =5” biçiminde sıralanmıştır. Ölçeğin toplam puan korelasyonları ve Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları hesaplanarak ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0.87 bulunmuştur. Austin ve ark. (2004) tarafından 500 kişiden oluşan örneklem grubunda 41 madde olarak revize edildiği çalışmasındaki ölçeğin orijinal formunun iç tutarlılık katsayısını 0.85 olarak bulmuştur. Yine Austin ve ark. (2004) yaptıkları çalışmada, ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının 0.66 ile 0.90 arasında değiştiğini ve bu sonucun farklı araştırmacılar tarafından aynı bulunduğunu belirtmiştir (Tok, 2008).

Üçüncü bölümde ise Saldırganlık Ölçeği yer almaktadır. İpek İlter (Kiper 1984) tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış ve daha sonra da araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve 30 maddeden oluşan “Saldırganlık Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, “yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık” için üç alt boyut olup her alt boyut da 10 sorudur. Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler 1, 2, 3, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 29., atılganlıkla ilgili maddeler 4, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20, 21, 28., edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler ise 7, 8, 9, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 30.maddelerdir. Bu sorular 7’li likert ölçeğine göre hazırlanmış ve “bana hiç uymuyor=-3”, “bana biraz uymuyor=-2”, “bana uymuyor=-1”, “kararsızım=0”, “bana uyuyor=+1”, “bana biraz uyuyor=+2”, “bana çok uyuyor=+3” şeklinde sıralanmıştır (Derwent, 2007). Saldırganlık envanteri için yapılan güvenilirlik çalışmasında “Yıkıcı Saldırganlık” alt boyutuna ait Cronbach’s alfa iç tutarlılık katsayısı .723; “Atılganlık” alt boyutuna ait Cronbach’s alfa iç tutarlılık katsayısı .721 ve “Edilgen Saldırganlık” alt boyutuna ait Cronbach’s alfa iç tutarlılık katsayısı .715 olarak bulunmuştur. Envanterin tümüne ilişkin elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise .781 olarak hesaplanmıştır (Topuz ve ark, 2010).

İlgili kurumlardan gerekli izinler alındıktan sonra 18- 20 yaş arası B2-B3 görme engelli sporcularla ve sporcu olmayanlarla bire bir görüşülerek anket formları uygulanmıştır. Araştırma için toplam 272 anket formu dağıtılmıştır. Anket formları Kulüp başkanlarına, takım antrenörlerine veya okuldaki öğretmenlerine verilerek 18-20 yaş arası B2-B3 görme engelli sporculara ve B2-B3 görme engelli spor yapmayan bireylere dağıtmışlardır ve her birey bire bir anketleri kendileri doldurmuştur ve 272'si de değerlendirmeye alınmıştır.

4.4. Verilerin İstatistiksel Analizi ve Değerlendirilmesi

Katılımcılara ait demografik bilgilerin dağılımı frekans analizi ile incelenmiştir. Katılımcılara ait saldırganlık ve duygusal zekâ ölçeği alt boyutları ölçek yönergelerine göre hesaplanmış ve bu alt boyutların normal dağılımdan anlamlı düzeyde farklı olup olmadığı Kolmogrov Smirnov ve Shapiro Wilks testi ile incelenmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Saldırganlık ve duygusal zekâ ölçeği alt boyutlarının cinsiyet, spor yapma durumu, spor türü, engelin ne zaman olduğu ve görme derecesine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği bağımsız grupta t testi ile ölçek ve alt boyutlarının yaş, eğitim düzeyi ve gelire göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği ise tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılık çıkması halinde, farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Saldırganlık ve duygusal zekâ ölçeği alt boyutlarının birbirleriyle ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve “Pearson Korelasyon Katsayısı” elde edilmiştir. Ölçeklerin genelinin ve alt boyutlarının güvenilirlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla güvenilirlik analizi yapılmış ve “Chronbach Alfa Katsayısı” elde edilmiştir. Analizler %5 yanılma düzeyinde SPSS 20.0 yazılımı ile yapılmıştır.

Saldırganlık ölçeği ve duygusal zekâ ölçeklerinin geneli ve alt boyutlarının güvenilirlik düzeyinin belirlenmesi için güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alfa Katsayısı elde edilmiştir.

Cronbach's Alfa Katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütüne göre;

“ $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.”

Aşağıda verilen tabloda elde edilen Chronbach Alfa Katsayıları verilmiştir.

Tablo 6. Chronbach Alfa Katsayıları

	Chronbach Alfa
Saldırganlık Ölçeği	0,823
Yıkıcı Saldırganlık	0,835
Atılğanlık	0,798
Edilgen Saldırganlık	0,801
Toplam Duygusal Zekâ	0,829

Buna göre ölçeklerin genelinin ve alt boyutlarının güvenilirlik düzeylerinin yeterli olduğu görülmektedir.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

18- 20 yaş arası spor yapan ve yapmayan B2 ve B3 görme engelli bireylerin duygusal zekâ ve saldırganlık özelliklerine ilişkin bulgular tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

5.1. 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ile ilgili bulgular

Duygusal zekâ ölçeği alt boyutlarının yaşlara göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için

yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Yaş Gruplarına Göre Değişimi

	Yaş	N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
	18	82	3,28	0,33		
	19	67	3,41	0,41		
Toplam Duygusal Zekâ	20	123	3,30	0,39	2,467	0,087
	Toplam	272	3,32	0,38		

$p > 0,05$

Duygusal zekâ ölçeği yaş aralığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür ($p > 0,05$). Bir başka deyişle; farklı yaşlarda bulunan kişilerin duygusal zekâ düzeyleri aynı düzeydedir.

Duygusal zekâ düzeyinin cinsiyet değişkenine göre ortalamalarına ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Cinsiyete Göre Değişimi

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Toplam Duygusal Zekâ	Erkek	163	3,27	0,32		
	Kadın	109	3,40	0,45	-2,904	0,004*

* $p < 0,05$

Duygusal zekâ ölçeği cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte olup kadınların duygusal zekâ düzeyleri erkeklere göre anlamlı derecede daha yüküktür ($p < 0,05$).

Duygusal zekâ ölçeğinin eğitim düzeylerine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi

	Eğitim	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Toplam Duygusal Zekâ	İlköğretim	6	3,18	0,06	0,723	0,486
	Lise	129	3,34	0,29		
	Üniversite	137	3,31	0,46		
	Toplam	272	3,32	0,38		

$p > 0,05$

Duygusal zekâ ölçeği eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Farklı eğitim seviyesine sahip bireylerin duygusal zekâ düzeyleri aynı seviyededir.

Duygusal zekâ ölçeğinin spor yapma durumuna göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Spor Yapma Durumuna Göre Değişimi

	Spor Yapma Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Toplam Duygusal Zekâ	Evet	136	3,62	0,32	-0,263	0,032*
	Hayır	136	3,33	0,44		

* $p < 0,05$

Duygusal zekâ ölçeği spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Spor yapanların duygusal zekâ düzeyleri spor yapmayanların duygusal zekâ düzeylerinden anlamlı derecede daha büyüktür.

Duygusal zekâ ölçeğinin spor türüne göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Spor Türüne Göre Değişimi

	Spor Türü	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Toplam Duygusal Zekâ	Bireysel	68	3,29	0,35	-0,795	0,428
	Takım	75	3,33	0,30		
p>0,05						

Duygusal zekâ ölçeği yapılan sporun türüne göre anlamlı düzeyde farklılığın olmadığını göstermektedir ($p > 0,05$). Bu sonuca göre; bireysel ve takım sporları yapanların duygusal zekâ düzeyleri aynı seviyededir.

Duygusal zekâ ölçeğinin engel durumuna göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 12’de görülmektedir.

Tablo 12. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Engel Durumuna Göre Değişimi

	Engel Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Toplam Duygusal Zekâ	Doğuştan	167	3,34	0,42	0,972	0,332*
	Sonradan	105	3,30	0,31		
p>0,05						

Duygusal zekâ ölçeği engel durumuna göre anlamlı bir farklılığın olmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Buna göre; doğuştan ve sonradan engelli olanların duygusal zekâ düzeyleri aynı seviyededir.

Duygusal zekâ ölçeğinin gelire göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Gelir Durumuna Göre Değişimi

	Gelir Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
Toplam Duygusal Zekâ	500-1000	119	3,40	0,28	16,412	0,126*
	1001-2000	88	3,44	0,42		
	2001-.....	65	3,43	0,40		
	Toplam	272	3,42	0,38		

$p>0,05$

Duygusal zekâ ölçeği gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile farklı gelir düzeyine sahip kişilerin toplam duygusal zekâ düzeyleri aynıdır.

Duygusal zekâ ölçeğinin görme derecesine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Duygusal Zekâ Ölçeğinin Görme Derecesine Göre Değişimi

	Görme Derecesi	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Toplam Duygusal Zekâ	B2	112	3,30	0,35	-0,912	0,363*
	B3	160	3,34	0,40		

$p>0,05$

Duygusal zekâ ölçeği görme derecesine göre anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Buna göre; B2 ve B3 görme derecesine sahip bireylerin duygusal zekâ düzeyleri aynı seviyededir.

5.2. 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Saldırganlık ile İlgili Bulguları

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının yaşlara göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları Tablo 15'te görülmektedir.

Tablo 15. Saldırganlık Ölçeğinin Yaş Gruplarına Göre Değişimi

	Yaş	N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
Yıkıcı Saldırganlık	18	82	24,12	7,86	3,943	0,121
	19	67	25,54	7,58		
	20	123	23,56	6,96		
	Toplam	272	23,61	7,47		
Atılganlık	18	82	38,44	6,82	0,591	0,555
	19	67	39,34	8,25		
	20	123	38,06	8,17		
	Toplam	272	38,49	7,80		
Edilgen Saldırganlık	18	82	21,57	7,92	0,921	0,400
	19	67	23,30	8,60		
	20	123	22,09	7,43		
	Toplam	272	22,23	7,88		

$p > 0,05$

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının hiç birisi yaşa göre anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığını göstermektedir ($p > 0,05$). Buna göre; farklı yaşlarda bulunan kişilerin yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri aynı seviyededir.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının cinsiyete göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 16'da görülmektedir.

Tablo 16. Saldırganlık Ölçeğın Cinsiyete Göre Değişimi

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Yıkıcı Saldırganlık	Erkek	163	23,53	7,86	-0,233	0,816
	Kadın	109	23,74	6,88		
Atılğanlık	Erkek	163	37,67	7,31	-2,135	0,034*
	Kadın	109	39,72	8,36		
Edilgen Saldırganlık	Erkek	163	22,88	8,63	1,675	0,095
	Kadın	109	21,26	6,50		

*p<0,05

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılğanlık alt boyutu cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterirken (p<0,05), diğer alt boyutlar cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını göstermektedir (p>0,05). Kadınların atılğanlık düzeyi erkeklerin atılğanlık düzeyinden anlamlı derecede daha büyüktür.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının eğitim durumuna göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizinin (One Way Anova) sonuçlarına Tablo 17’de yer verilmiştir.

Tablo 17. Saldırganlık Ölçeğinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi

	Eğitim Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Yıkıcı Saldırganlık	İlköğretim	6	21,50	1,05	4,807	0,219*
	Lise	129	22,33	7,51		
	Üniversite	137	23,96	7,36		
	Toplam	272	23,61	7,47		
Atılğanlık	İlköğretim	6	38,83	1,94	3,626	0,428*
	Lise	129	39,20	7,33		
	Üniversite	137	38,15	8,20		
	Toplam	272	38,49	7,80		
Edilgen Saldırganlık	İlköğretim	6	20,17	7,00	1,552	0,214
	Lise	129	21,47	8,09		
	Üniversite	137	23,04	7,67		
	Toplam	272	22,23	7,88		

p>0,05

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Buna göre; farklı eğitim düzeyine sahip kişilerin yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri aynı seviyededir.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının spor yapma durumuna göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 18’de görülmektedir.

Tablo 18. Saldırganlık Ölçeğinin Spor Yapma Durumuna Göre Değişimi

	Spor Yapma Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Yıkıcı Saldırganlık	Evet	136	21,38	6,71	-5,173	0,000*
	Hayır	136	25,85	7,54		
Atılganlık	Evet	136	38,57	7,44	0,163	0,871
	Hayır	136	38,41	8,16		
Edilgen Saldırganlık	Evet	136	21,16	7,94	-2,257	0,025*
	Hayır	136	23,30	7,69		

* $p<0,05$

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık alt ölçekleri spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterirken ($p<0,05$), atılganlık alt boyutu spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Anlamlı düzeyde farklılık gösteren yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık için spor yapanların ortalaması spor yapmayanların ortalamasından anlamlı düzeyde daha düşüktür.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının spor türüne göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları Tablo 19’da görüldüğü gibidir.

Tablo 19. Saldırganlık Ölçeğinin Spor Türüne Göre Değişimi

	Spor Türü	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Yıkıcı Saldırganlık	Bireysel	68	19,41	7,64	-3,577	0,000*
	Takım	75	23,25	5,05		
Atılganlık	Bireysel	68	38,40	8,08	0,334	0,739
	Takım	75	37,96	7,58		
Edilgen Saldırganlık	Bireysel	68	19,60	8,34	-2,304	0,023*
	Takım	75	22,59	7,14		

*p<0,05

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık alt boyutları spor türüne göre anlamlı düzeyde farklılığın olduğunu ($p<0,05$), atılganlık alt boyutu spor türüne göre anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Anlamlı düzeyde farklılık gösteren yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık alt boyutları için takım sporları yapanların ortalaması bireysel spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha büyük olduğu gözlemlenmiştir.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının engel durumuna göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Saldırganlık Ölçeğinin Engel Durumuna Göre Değişimi

	Engel Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Yıkıcı Saldırganlık	Doğuştan	167	24,92	7,65	3,728	0,000*
	Sonradan	105	21,53	6,69		
Atılganlık	Doğuştan	167	39,01	7,56	1,397	0,163
	Sonradan	105	37,66	8,12		
Edilgen Saldırganlık	Doğuştan	167	22,46	8,22	0,605	0,546
	Sonradan	105	21,87	7,32		

p<0,05

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık alt boyutu engel durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterirken ($p<0,05$), atılganlık ve edilgen

saldırganlık alt boyutu engel durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığını göstermemedir ($p>0,05$). Doğuştan engelli olanların yıkıcı saldırganlık düzeyi sonradan engelli olanların yıkıcı saldırganlık düzeyinden anlamlı derecede daha büyüktür.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının gelire göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) sonuçları Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21. Saldırganlık Ölçeğinin Gelir Durumuna Göre Değişimi

	Gelir Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Yıkıcı Saldırganlık	500-1000	119	23,79	6,89	1,639	0,196
	1001-2000	88	24,40	8,86		
	2001-.....	65	22,23	6,25		
	Toplam	272	23,61	7,47		
Atılganlık	500-1000	119	37,24	7,53	3,645	0,337
	1001-2000	88	38,76	7,48		
	2001-.....	65	37,42	8,36		
	Toplam	272	38,49	7,80		
Edilgen Saldırganlık	500-1000	119	23,27	7,37	1,937	0,146
	1001-2000	88	21,19	9,17		
	2001-.....	65	21,74	6,67		
	Toplam	272	22,23	7,88		

$p>0,05$

Saldırganlık ölçeği alt boyutları hiç birisi gelir durumuna göre anlamlı bir farklılığın olmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifadeyle farklı gelir düzeyine sahip kişilerin yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri aynı seviyededir.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının görme derecesine ilişkin ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22. Saldırganlık Ölçeğinin Görme Derecesine Göre Değişimi

	Görme Derecesi	N	Ortalama	Std. Sapma	t	P
Yıkıcı Saldırganlık	B2	112	24,29	8,62	1,242	0,215
	B3	160	23,14	6,54		
Atılğanlık	B2	112	38,79	7,20	0,524	0,600
	B3	160	38,28	8,20		
Edilgen Saldırganlık	B2	112	22,94	9,19	1,238	0,217
	B3	160	21,74	6,80		

$p > 0,05$

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının tümü görme derecesine göre anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p > 0,05$). Buna göre; B2 ve B3 görme derecesine sahip olanların yıkıcı saldırganlık, atılğanlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri aynı seviyede olduğu ileri sürülebilir.

5.3. 18- 20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zekâ ve Saldırganlıkları Arasındaki İlişki

Saldırganlık ölçeği ve duygusal zekâ ölçeği alt boyutlarının birbirleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve pearson korelasyon katsayısı elde edilmiştir (Tablo 23).

Tablo 23. Saldırganlık Ölçeği ve Duygusal Zekâ Ölçeği Arasındaki İlişkiler

Saldırganlık ve Toplam Duygusal Zekâ		
Yıkıcı Saldırganlık	R	-,416**
	P	,000
Atılğanlık	R	-,529**
	P	,000
Edilgen Saldırganlık	R	-,511**
	P	,000

** $p < 0,001$

Buna göre:

- Duygusal zekâ ile yıkıcı saldırganlık arasında %41,6 düzeyinde negatif yönlü,
- Duygusal zekâ ile atılganlık ile %52,9 düzeyinde negatif yönlü,
- Duygusal zekâ ile edilgen saldırganlık ile %51,1 düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,001$).

Sonuç olarak, duygusal zekâ arttıkça saldırganlık alt boyutlarının düzeyleri azalmaktadır. Yani ters orantılı ya da negatif yönlüdür.

TARTIŞMA

B2 ve B3 görme engelli sporcularla spor yapmayan görme engelliler arasında duygusal zekâ ve saldırganlık özelliklerinin incelendiği bu çalışmada, her iki kavram açısından da beklenen sonuçlar elde edilmiştir. Bu bölümde ulaşılan bulgular, literatür destekli şekilde tartışılacak ve duygusal zekânın ve saldırganlık arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığı ve sporun bu iki değişkeni ne derecede etkileyip etkilemediği konusuna açıklık getirilecektir.

Araştırma sonuçlarına göre, farklı yaş gruplarındaki B2-B3 görme engelli bireyler arasında toplam duygusal zekâ düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Özyer (2004) yapmış olduğu çalışmada; yaş faktörü ile duygusal zekâ arasında anlamlı bir bağ olmadığını tespit etmiştir. Adiloğulları ve Gencay da (2016), beden eğitimi ve spor öğretmenleri üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda, duygusal zekâ düzeyi ile yaş faktörü arasında bir farklılık olmadığını belirlemişlerdir. Mencik (2017), lisede okuyan öğrencilere yaptığı araştırma sonucunda duygusal zekânın yaş dağılımına göre farklılık göstermediği bulgusuna ulaşmıştır. Oğan ve Toy (2017), meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaş grupları ile duygusal zekâ düzeyleri arasında yaptığı araştırma sonucunda anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur. Çalışma sonuçları bu yönüyle diğer araştırmacılar tarafından yapılmış olan çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Halilbeyoğlu ve Salman (2018), badminton sporcularının duygusal zekâ düzeylerinin, bazı değişkenlere göre yaş gruplarının duygusal zekâ ölçeğinin alt boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamadığını bildirmişlerdir. Mayer (1997-2000) duygusal zekâyı, “kişinin, kendisinin ve diğerlerinin hislerini ve duygularını izleme, bunlar arasında ayırım yapma ve bu bilgiyi düşünce ve eylemlerinde kullanma becerisini içeren sosyal zekânın bir alt kümesi” olarak tanımlamıştır. Engelli ya da engelsiz her yaştaki bireylerde duygusal zekâ bakımından anlamlı bir farklılığın çıkmamasının nedeninin; insanların tüm yaşamlarında etkili olduğunu, bireylerin yaşamında her geçen gün önemini arttığını ve her yaştaki bireyler için önemli olduğundan kaynaklandığı düşünölmektedir. Çalışmamızda elde edilen bulgular ile benzer çalışmalarda elde edilen bulgular arasında benzerlik bulunmaktadır.

Çalışmada; toplam duygusal zekâ ölçeği ile cinsiyet arasındaki ilişki karşılaştırıldığında anlamlı düzeyde farklılığın bulunduğu görölmüştür ($p < 0,05$). Kadınların toplam duygusal zekâ düzeyinin erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır. Austin ve ark. (2004), tıp fakölteesi birinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları benzer bir araştırmanın sonucunda kadınların elde etmiş oldukları duygusal zekâ skorlarının erkeklerinkinden anlamlı biçimde daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Harrod ve Scheer (2005), genç bayanların erkeklere göre daha yüksek duygusal zekâ skoru seviyesine sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Barret ve ark., (2000), tarafından elde edilen bulgular da duygular, duygusal farkındalık ve duyguları ifade edebilme konusunda kadınların erkeklere oranla daha yüksek duygusal zekâ seviyesinde olduğu yönündedir. Schutte ve ark., (1988), kadınların duygusal zekâ düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Duygusal zekâ açısından görme engelli bayanlarla erkekler arasındaki bu farklılığın sosyalleşme süreci ile ilişkili olduğu söylenebilir. Kadınlar erkeklere göre daha fazla sosyaldirler ve duygularını daha başarılı bir biçimde ifade edebilmektedirler. Sosyal olmalarından dolayı başkalarının duygularını daha iyi okuyabilmektedirler. Kadınlar duygularına daha fazla dikkat ederek sosyalleşebilirler ya da benzeri bir başka açıklamaya göre erkekler duygularını göstermeyerek sosyalleşebilirler (Köksal ve Gaziöğlu, 2007).

Çalışmamızda elde edilen bulgular toplam duygusal zekânın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılığın bulunmadığını ortaya koymuştur ($p>0,05$). Görme engelli bireylerin farklı eğitim düzeyine sahip olsalar da toplam duygusal zekâ düzeyleri arasında bir fark bulunmamaktadır. Altın (2006) duygusal zekâ yetenekleri ile ilgili çalışmasında; duygusal zekâ düzeylerinin eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Çüçen (2014), farklı eğitim düzeyine sahip bireyler arasında yapmış olduğu araştırma sonucunda, duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Kahraman (2013), hemşirelerin duygusal zekâ becerilerinin belirlenmesi amacıyla yaptığı çalışmasında duygusal zekânın, anne ve baba eğitim seviyesine göre farklılık olmadığını tespit etmiştir. Bar-On (1997), duygusal zekâyı “bir dizi bilişsel olmayan yetenekler, yeterlikler ve kişinin çevresel talep ve baskılarla başa çıkmasında başarılı olma yeteneği” olarak tanımlamıştır. Bar-On’ un tanımından anlaşıldığı gibi, toplam duygusal zekânın eğitim düzeyine göre bir farklılık göstermemesinin nedenini, duygusal zekânın eğitim düzeyi ile ilişkili olmadığına dayandırabiliriz. Benzer çalışmalarda duygusal zekânın eğitim düzeylerine göre ilişkisi olmadığı sonuca ulaşılması, yapmış olduğumuz çalışmayı desteklemektedir.

Toplam duygusal zekâ spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösteren toplam duygusal zekânın, spor yapanların ortalaması ile spor yapmayanların ortalamasından anlamlı derecede daha büyüktür. Spor psikolojisiyle ilgili literatürlerde engelli sporcu ile engelli olup sporcu olmayan bireylerin duygusal zekâ ilgili bilgilerine henüz ulaşamıyor olmasından dolayı, benzer alanlarda elde edilen sonuçlar çalışmamızdaki sonuçlarla örtüşeceğini işaret etmektedir.

Yaşar’ın (2010), duygusal zekâ ile sporcu performansı ilişkilerini incelediği çalışmasında; performans ile genel olarak duygusal zekâ arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu saptamıştır. Tok (2008), üst düzey performans sporcusu ve sedanterlerde duygusal zekâ ve kişilik özelliklerinin araştırılmasına yönelik yapmış

olduğu çalışmasında: üst düzey performans sporcularının sedanterlere göre daha yüksek toplam duygusal zekâ puanına sahip olduğunu tespit etmiştir.

Bar-On, Handley ve Fund (2005), İsrail Ordusunun profesyonel birliklerindeki gönüllü olarak görevi kabul etmiş bireylerin, aynı birlikte askeri görev yapan ve gönüllü olmayan veya görevi kabul etmeyen bireylerden daha yüksek duygusal zekâ puanına sahip olduğunu tespit etmiştir. Askeri birliklerde fiziksel beceriler çok önemlidir. Ordudaki askerlerin performansını fiziksel beceriler etkilemektedir. Bir askerin askeri birlikte yer alabilmesi için, gerekli fiziksel becerilere sahip olması ve gönüllü olması gerekir. Fiziksel becerilerin sporla benzerlik göstermesi ve yapılan görevi gönüllü yapması, görme engelli sporcuların spor yapmayan görme engelli bireylerden daha yüksek toplam duygusal zekâ düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Duygusal zekâ birçok alanda gelişme gösterdiği gibi spor alanında da gelişme göstermeye başlamıştır. Bir bireyin ve diğer insanların his ve duygularını gözlemlene becerisi olarak tanımlanan duygusal zekâ kavramı, farklarını ortaya koymak ve bu bilgiyi kişinin düşünce ve hareketlerine yön vermek için kullanmak olarak sıralanmaktadır (Salovey & Mayer, 1990). Duygusal zekâlarını etkin bir biçimde kullanabilen bireyler; empati kurabilen, öz farkındalığa sahip olan, sosyal becerileri güçlü olan, öz denetim özelliğine sahip olan ve motivasyon düzeyi yüksek olan kişilerdir. Bu bireyler karşılaştıkları problemlere daha olumlu yaklaşarak hızlı ve etkin çözümlere ulaşabilmektedirler. Söz konusu yapmış olduğumuz çalışma bu öngörüye desteklemektedir.

Spor yapan görme engelli bireyler duygusal zekâsını etkin bir şekilde kullanabilmektedirler. Duygusal zekâlarını etkin bir biçimde kullanabilen spor yapan görme engelli bireylerin spor yapmayanlara göre duygusal zekâları daha yüksektir. Çünkü spor yapan görme engelli bireyler karşısındaki kişiyi kendisini yerine koyabilen, toplumdaki bireyleri dinleyen ve kendisini de dinleten, iyi konuşabilen, karşısındaki bireyleri etkileyen, ilişkilerinde içten davranan, ikna edebilen, yardımsever olan, paylaşmayı seven, dürüstlüğünü hissettiren, yaşamayı seven,

toplumla içi içe olan, kazanmayı ve kaybetmeyi kabul eden, problemlili bir ortamı normale çeviren, görme engelliğini kabul eden ve insanlarla işbirliği içinde olan bireylerdir. Spor yapmayan görme engelli bireylerde ise bahsetmiş olduğumuz bu davranışların tersi görülmektedir. Bu kişiler kendilerini toplumdan soyutlarlar. Toplumun bir parçası olduğunu kabul etmezler. İnsanlarla iletişimi yok denecek kadar azdır. Engelli olduklarını kabul etmezler. Duygusal zekânın spor üzerinde etkili olduğunu ve bu etkinin sporda başarılı olanların duygusal zekâlarını iyi kullanabilmelerinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Toplam Duygusal zekâ spor türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Bireysel ve takım sporuyla ilgilenen az gören (B2-B3) görme engelli bireyler arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Toplam Duygusal zekânın spor türüne göre aynı seviyede olduğu söylenebilir. Salar ve ark., (2012), tarafından 15-18 yaş grubu takım ve bireysel spor yapan bireylerin duygusal durumlarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan çalışmada; takım ve bireysel spor branşlarıyla ilgilenen 15-18 yaş grubu bireylerin günlük hayattaki duygusal özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olmadığı belirlenmiştir. Kırımoğlu ve ark., (2014) tarafından yapılan çalışmada; öğretmen adaylarının spor yapma durumlarına göre duygusal zekâ düzeyleri bireysel ve takım sporları bakımından incelenmiş ve anlamlı bir farklılığın olmadığını gözlemlenmiştir. Baba (2012), beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin kinestetik ve duygusal zekâ ilişkilerini konu aldığı araştırmasında; bireysel ve takım sporları yapan öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını tespit etmiştir. Taşkın ve arkadaşları (2010) yılında yapmış oldukları araştırmalarının sonucunda; beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile bazı değişkenlere göre bireysel ve takım sporları yapan öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını bildirmişlerdir.

Salovey ve Mayer (1990), duygusal zekâyı “kendinde ve başkalarında duyguların doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve ifade edilmesine, kendisinde ve başkalarında duyguların etkili bir şekilde düzenlenmesine ve duygularını kişinin

hayatında motive etme, planlama ve başarıma için kullanılmasına katkıda bulunmak amacıyla varsayılan bir dizi beceri” olarak tanımlamıştır. Duygusal zekâ spor alanında daha geniş yollar açmaktadır. Spor bir beceri olduğundan dolayı, becerisi iyi olan bireylerin duygusal zekâlarının da yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Duygusal zekânın takım ve bireysel sporlarla olumlu yönde ilişkisinin bulunduğunu ve kişiler duygularını kontrol edip düzenleyebiliyorsa, bu durumun; sporda olumlu yönde performansını artıracığından ve duygusal zekânın bireysel ve takım sporlarında aralarında anlamlı bir farklılığın bulunmadığından kaynaklanıyor olduğunu düşünmekteyiz.

Toplam Duygusal zekâ ölçeği engel türüne göre anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Az gören görme engelli bireylerin doğuştan veya sonradan engelli olması ile toplam duygusal zekâ düzeyleri aynı seviyededir denilebilir. Boyatzis ve arkadaşları duygusal zekâyı “bir kişinin durum içerisinde doğru zaman ve yollarda etkili olmak amacıyla yeterli sıklıkla, öz-farkındalık, öz-yönetim, sosyal farkındalık ve sosyal beceri oluşturan yeterliklerini kanıtlanması” olarak kavramsallaştırmıştır (Boyatzis ve ark., 2000). Doğuştan veya sonradan görme engeli olsun hepsinin ortak noktası incelendiğinde duygusal zekâlarını etkin bir biçimde kullanabilen bireyler olduğu söylenebilir. Duygusal zekâlarını etkin bir biçimde kullanabilen bireylerin; toplumsal alanda daha çalışkan, daha üretken ve diğer bireylere göre daha mutlu ve daha huzurlu olduğu görülmüştür. Duygusal zekânın engel türü üzerinde etkili olmadığını ve bireylerin doğuştan veya sonradan engelli olması ile duygusal zekâ düzeyleri arasında farklılığın bulunmadığını düşünmekteyiz.

Toplam duygusal zekâ gelir düzeyi değişkenine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır ($p>0,05$). Yılmaz ve Şahin (2004) yapmış oldukları çalışmada; okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal zekâ düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre ailenin algılanan sosyo-ekonomik seviyelerine göre duygusal zekâ düzeylerinde, gruplar arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını bildirmiştir. Göçet (2006), üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile stresle baş edebilmeye yönelik tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi

incelediği araştırmasında; üniversite öğrencilerinin gelir düzeyleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Kahraman (2013) hemşirelerin duygusal zekâ becerilerinin belirlenmesi amacıyla yaptığı çalışmasında duygusal zekânın maddî duruma göre farklılık göstermediğini belirlemiştir. Gürdal (2011), duygusal zekâ ile akademik başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapmış olduğu çalışmada; öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerinin gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Bu sonuçlar çalışma sonuçları ile benzer sonuçlardır.

Daniel Goleman (1998), Duygusal zekâyı “kendini motive edebilmek ve engellemeler karşısında hayatta kalabilmek, dürtüyü kontrol altına almak ve memnuniyeti geciktirmek, kişinin ruh halini idare etmek ve sıkıntıyı düşünme becerisinden uzak tutmak; empati kurmak ve umut etmek” olarak tanımlamıştır. Tanımdan anlaşıldığı gibi toplam duygusal zekânın gelire göre bir farklılık göstermemesinin nedeni olarak, duygusal zekânın ekonomik durumla ilişkili olmadığından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Yapılan çalışmalarda duygusal zekânın gelir durumuna göre ilişkisi olmadığı sonuca ulaşılması, yapmış olduğumuz çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Toplam duygusal zekâ görme derecesine değişkenine göre incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılık bulunmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Buna göre; B2 ve B3 görme derecesine sahip bireylerin toplam duygusal zekâ düzeylerinin aynı seviyede olduğu söylenebilir. Mayer ve Salovey (1997), duygusal zekâyı “duyguları doğru olarak algılama, değerlendirme ve ifade etme yeteneği; duyguyla düşünceyi kaynaştırmak, duyguları anlamak ve analiz etmek, duyguları kontrol etmek gibi yetenekler” olarak tanımlanmıştır. Tanımdan anlaşıldığı gibi duygusal zekânın görme derecesiyle ilişkili olmadığını ancak duygularla alakalı olduğunu söyleyebiliriz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık yaşa göre anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını işaret etmektedir ($p>0,05$). Bu değişkenle ilgili Erşan ve Doğan (2002); beden eğitimi ve spor yüksek okulundaki öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada; öğrencilerin yaşları ile yıkıcı saldırganlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını saptamışlardır. Yine, Ersoy ve ark., (2012), güreşçiler ile

ilgili yaptıkları çalışmada, yaş değişkeninin saldırganlık üzerine etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir. Kurşun (2015), görme engellilerin spor yapma durumuna göre saldırganlık seviyeleri ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığının bulunmadığını bildirmiştir. Topuz ve arkadaşları (2010) tarafından amatör futbolcuların yıkıcı saldırganlık puan ortalamaları arasında yaş değişkenine göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Yıkıcı (düşmanlık) saldırganlık; bireyi doğrudan isteyerek psikolojik veya fiziksel olarak zarar verme amacı taşıyan davranış türüdür. Bireyler hangi yaş grubunda olursa olsun hedeflerini başaramadıkları zamanlarda üzüntü, korku, endişe etme, hayal kırıklığı, çevreye ve topluma karşı mahcup hissetme, strese girme gibi davranışlar içerine girebilirler. Bu kişiler hedeflerini gerçekleştirmek için kendilerini olduğundan daha güçlü gösterme, diğerlerinden daha etkili olarak gösterme gibi davranışlarda bulunmaktadırlar. Bu davranışlar toplum tarafından hoş karşılanmayan ve bireye zarar verdiği için toplum tarafından kabul edilmeyen davranışlardır. Birey, ya toplumun kabul edeceği şekilde yaşayacak, ya da spor yoluyla bu tür davranışlarını bastıracaktır. Kişi duygularını yönlendirmesini bilecektir. Çünkü insanlar hangi yaş grubunda olursa olsun doğası gereği saldırganlık özelliği gösterebilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre yıkıcı (düşmanlık) saldırganlığın farklı yaş gruplarına göre arasında anlamlı bir farklılığın bulunmaması, yaş değişkeninin yıkıcı saldırganlıkla bağlantılı olmadığını işaret etmektedir.

Saldırganlık ölçeği saldırganlık alt boyutlarından (yapıcı) atılganlığın yaşa göre anlamlı düzeyde farklı olmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Tekin ve arkadaşları (2011), çeşitli değişkenlere göre öfke ve saldırganlık düzeyleri ile ilgili çalışmasında, öfke ve saldırganlığı yaş grupları karşılaştırmış ve atılganlık saldırganlık puanlarında herhangi bir farka rastlanmadığını bildirmiştir. Açak (2011)' de, işitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcuların benlik saygıları ve saldırganlıkları ile ilgili olarak yaptığı araştırmasında; yaş değişkeni ile atılganlık arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Şenyüzlü (2013), “Üniversite Öğrencilerinde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi” adlı tez çalışmasında; öğrencilerin yaşlarına göre atılganlık durumları

puanları arasındaki farkın önemli olmadığını tespit etmiştir. Topuz (2008), amatör futbol oyuncularının saldırganlık alt boyutlarından atılganlığın yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını tespit etmiştir. Hoşgör ve arkadaşları (2016), üniversite öğrencilerinin atılganlık düzeylerinin belirlenmesi üzerine yaptığı çalışmada; öğrencilerin yaş grupları ile envanterden almış oldukları puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını saptamıştır. Küçükkaragöz ve arkadaşları (2013) ise; farklı yaşlardaki öğretmen adaylarının atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın görülmediğini belirlemiştir.

Yiğit ve arkadaşları (2017) atılganlığı; diğer insanları küçük görmeden, onların haklarına da saygı duyarak, bireyin kendi haklarını savunabilme, duygu ve düşüncelerini net bir şekilde ifade edebilmeyi geliştirebilen bir tür kişilerarası ilişkiler olarak tanımlamışlardır. Atılganlık saldırganlıkla aynı anlama gelmemektedir. Atılgan davranışlar; kişinin toplumdaki bireylerle dürüst ilişkiler kurabilmeyi, bireylerle doğrudan iletişim içinde olması, toplumda sevilen birey olabilmesi, saygı ve güven duyulması, kişinin kendisine daha iyi hissetmesini sağlar. İster engelli olsun ister engelsiz, tüm insanlar yapısı gereği atılgandır. Yaşa göre anlamlı bir farklılığın olmaması; görme engelli bireyler engel durumunu ortadan kaldırıp diğer engelsiz bireyler gibi kendilerini ispatlamaları, diğer bireylerden istekte bulunabilmeleri, diğer insanlarla iletişim içinde olması ve toplumda onların da bir şey yapabileceklerini ispatlamaları, onların atılganlık düzeylerinin farklı olmamasına neden olabilir.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgenliğin alt boyutlarının yaşa göre anlamlı seviyede farklı olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Tekin ve arkadaşları (2011) tarafından çeşitli değişkenlere göre öfke ve saldırganlık düzeyleri üzerinde yapılan çalışmada; yaş grupları açısından yapılan karşılaştırmalar sonucunda edilgen saldırganlık puanlarında herhangi bir farka rastlanmamıştır. Erşan ve Doğan (2002) tarafından yapılan çalışmada ise; beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin yaş değişkenleri ile yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlıkları arasındaki ilişkinin istatistiki açıdan anlamlı olmadığı saptanmıştır. Açak'ın (2011) yaptığı çalışmada; engelli ve engelli olmayan futbolcuların yaşları ile edilgenlik

arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Topuz (2008) tarafından, amatör futbol oyuncularının saldırganlık alt boyutlarından edilgenliğin yaşa göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Menteş (2007) tarafından yapılan lise öğrencilerinin atılganlık düzeyine sporun etkisi konulu çalışmasında, lise öğrencilerinin edilgenlik düzeyinde yaşa değişkenine bağlı olarak istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir.

Edilgen saldırganlık, dolaylı bir saldırganlık türü olarak adlandırılmaktadır. Edilgen saldırganlık davranışı gösteren bireyler; karşısındaki kişilere fiziksel olarak zarar vermeden dolaylı olarak alay etme, moral bozma, iğneleyici sözler söyleme şeklinde görülebilmektedir. İnsan engelli bir birey olsa dahi yapısından dolayı edilgen saldırganlık davranışı gösterebilmektedir. Farklı yaş gruplarına göre edilgenlik düzeylerinin aynı olmasını, görme engelli bireyin kişinin öfkesini ve kızgınlığını üzerine çekmeden ve karşısındaki bireye hissettirmeden dolaylı olarak edilgen saldırganlık davranışı göstermesi sonucundan kaynaklandığını düşünmekteyiz. Görme engeli bireylerin kör olmalarından dolayı fiziksel saldırganlığın çok nadir görülmesine karşın edilgen saldırganlık davranışı daha çok görülmektedir. Spor ve spor dışındaki tüm alanlarda görme engelliler arasında alay etme, moral bozma, iğneleyici sözler söyleme gibi dolaylı olarak kişilerin dikkatini çekmeden dolaylı yollardan her türlü edilgen davranış görülmektedirler. Görme engelliler; karşısındaki bireyler ister engeli, ister engelsiz olsun, onlara hissettirmeden hedefe yönelerek saldırganlık dürtülerinin doyurulması için dolaylı olarak saldırganlık davranışı gerçekleştirebilirler. Görme engelli bireylerin iletişimi oldukça iyidir ve çok iyi konuşurlar. Karşılarındaki kim olursa olsun rahatlıkla etkileri altına alabilirler.

Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık cinsiyete göre anlamlı düzeyde bir farklılığın bulunmadığını farklılık göstermektedir ($p>0,05$). Yıldız (2009) tarafından yapılan araştırmada; kadınlar ve erkekler arasındaki yıkıcı saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılığa rastlanmadığı bildirilmiştir. Dalbudak (2012), 13-15 yaş arası görme engelli kadın ve erkek sporcular üzerinde yapmış olduğu çalışmada; yıkıcı saldırganlık düzeylerinin kadın ve erkek öğrenciler arasında

anlamli bir farklıliğın bulunmadığını tespit etmiştir. Erşan ve arkadaşları (2009) kadın sporcular ile erkek sporcular arasında yıkıcı saldırganlık düzeylerinde anlamli bir farkın olmadığı saptamışlardır. Dervent ve arkadaşları (2010) yılında yapmış oldukları çalışmada; yıkıcı saldırganlığın spor yapan kadın ve erkek öğrenciler arasında anlamli bir farkın olmadığını tespit etmişlerdir. Erden (2007)' in yapmış olduğu benzer bir çalışmada ise; yıkıcı saldırganlık düzeyinde erkek ğrenci ortalamalarının kadın öğrencilerin ortalama değerlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tutkun ve arkadaşları (2010); yapmış oldukları çalışmalarında yıkıcı saldırganlığın dışmanca saldırganla eş anlamli olduğunu ifade etmişlerdir. İnsanlar beklentilerine elde edemedikleri zaman hayal kırıklığı, üzüntü, korku, kaygı gibi farklı duygulara kapılabilmektedirler. Bu duygu yoğunluğu içerisine giren birey; toplumun kabul etmediği bir davranış şekline yönelebilmektedirler. Burada, birey kendisine zarar verdiğine inandığı hedefe yönelerek, ona zarar verme niyetindedir. Yapılan tüm çalışmalarda kadın ve erkekler arasındaki yıkıcı saldırganlığın anlamli bir farklılık göstermemesinin nedenini, her iki bireyin de beklentilerini ve arzularını gerçekleştirmedikleri zaman girmiş oldukları duygu yoğunluğundan ve bireylerin saldırgan bir tutum sergilemelerinden kaynaklanıyor olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca engelli ya da engelsiz tüm bireylerin ortak noktada buluştuğu yerin, istedikleri şeyleri gerçekleştirmedikleri zaman yıkıcı saldırgan bir tutum sergilemeleri olduğunu düşünmekteyiz. İnsanlar arzu ettiklerini ve hayallerini gerçekleştirmek isterler, ama gerekleştirmediklerinde de karmaşık duygular içine girerler. Bu da toplumda istenmeyen davranışların oluşmasına neden olur ve onlar için bir yıkım oluşturur.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılganlık cinsiyete göre anlamli düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Kadınların atılganlık düzeyi erkeklerin atılganlık düzeyinden anlamli derecede daha büyüktür. Dervent'in (2007) yapmış olduğu çalışmasında; atılganlık düzeyinde kadın öğrencilerin ortalamalarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yıldız (2009), kadınların atılgan saldırganlık puanlarının ortalamalarını erkeklerinkinden anlamli derecede yüksek

olduğunu belirlemiştir. Dervent ve arkadaşları (2010) yapmış oldukları çalışmada; atılganlık düzeyinde spor yapan kadın öğrencilerin ortalamalarının spor yapan erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Solak (2011) çalışmasında; kadın öğrencilerin atılganlıkları erkek öğrencilerin atılganlık puanlarından daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engelli sporcular üzerine yapmış olduğu çalışmada; kadın ve erkekler öğrenciler arasında atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığını saptamıştır. Bu da yapılan çalışma sonuçları ile göre paralellik göstermektedir.

Kiper (1984), bireyin kendi menfaatlerini gözetmek amacıyla kaygıya kapılmadan duygularını açık bir şekilde ifade edebilmek ve başkalarının haklarına zarar vermeyecek şekilde kendi hakkını kullanabilmek için yaptığı her davranışı atılganlık olarak tanımlamıştır. Atılganlıkta birey düşüncelerini, duygularını ve kendi haklarını savunurken karşısındaki bireylerin haklarını göz ardı etmeden fiziki gücünü ya da aklını kullanmaktadır. Rekabet ortamında kurallar içerisinde fiziksel veya aklını kullanması ve kurallara uygun hamlelerle kişilerin önüne geçmesi, bireyin atılgan olduğunu göstermektedir. Kadın ve erkeklerin atılganlık düzeylerinin farklı olmasının, kadınların erkeklere göre her alanda ön plana çıkması, mücadele etmesi, kendi hakkını savunabilmesi, duygularıyla değil aklıyla hareket etmesi, insanlarla iletişim içinde olması, toplumda farkındalık yaratması gibi özelliklerinden dolayı, bireyler arasında anlamlı bir farkın olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Her insanın toplumda kendi duygularını açıkça ifade edebilmesi, dikkat çekmesi, kendi çıkarlarını koruyabilmesi ve karşısındaki kişiye zarar vermeden yapmış olduğu tüm davranışlar atılganlık olarak değerlendirilmektedir.

Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından edilgenlik cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Dervent ve arkadaşlarının (2010) yapmış olduğu çalışmada; edilgenlik düzeyinde spor yapan kadın ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymuşlardır. Güner (2006) tarafından yapılan çalışmada; erkek ve kadın öğrencilerin arasında edilgen saldırganlıkta bir fark bulunamamıştır. Solak'ın (2011) yapmış olduğu çalışmada kadın ve erkek öğrenciler arasında edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın

olmadığı tespit edilmiştir. Erden'in (2007) engelsiz kişilerle yapmış olduğu çalışmada ise; edilgenlik düzeyinde erkek öğrenci ortalamalarının kadın öğrencilerin ortalamalarının aynı olduğu tespit edilmiştir. Tutkun ve arkadaşlarının (2010) yaptığı çalışmada; kadın sporcular ile erkek sporcuların arasında edilgen saldırganlık istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Aynı araştırmacılar edilgen saldırganlığı; bireyin hedef kişiyi sınırlandırmadan saldırganlık duygularını tatmin etmesi olarak tanımlamışlardır. Burada karşıdaki kişiye yönelik somut şekilde incitme arzusu yüksektir. Edilgen saldırganlık aktif bir davranış biçimi olmadığı için, birey böyle durumlarda sürekli olarak mücadele etmekten kaçınmaktadır. Edilgen saldırganlık; saldırgan davranışların dolaylı yollardan yapıldığı bir saldırganlık çeşididir. Burada farklı yollarla karşıdaki kişiyi zarara uğratacak uyarıların gönderilmesi söz konusu olduğu değerlendirilebilmektedir. Bireylerin başkasına kırıldıklarını, üzüldüklerini, kızgınlıklarını dolaylı ve dolaysız şekilde belli etmeleri nedeniyle de edilgen saldırganlık olarak nitelendirilebilir (Tutkun ve ark. 2010). Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar neticesinde insanların benzer duygu ve davranış göstermesinden dolayı edilgen saldırganlığın cinsiyetler arası bir farklılık olmadığını düşünmekteyiz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık alt boyutlarında eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Topuz (2008) çalışmasında; amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve tüm boyutların puan ortalamalarının eğitim düzeylerinde farklılık gösterip göstermediğini incelemişlerdir. Çeşitli okul seviyelerinden mezun olan futbolcuların, saldırganlık alt boyutlarından yıkıcı saldırganlığın anlamlı düzeyde farklılığı görülmemiştir. Çetinoğlu'nun (2016) Bursa birinci amatör ligindeki futbolcuların öz yeterlik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi adlı çalışmasında saldırganlığın alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık eğitim (ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, lisans) düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Yeğen (2008)'in ortaöğretim öğrencilerinin devam ettikleri okul türü ile saldırganlık ölçeğinin alt boyutları ve saldırganlık ölçeği toplam puanları arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Kurşun (2015), görme engelli bireylerin

eğitim (ilköğretim, lise, üniversite) düzeyine göre saldırganlık ölçeğinin toplam puanları arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir.

Engelli ya da engelsiz insanların eğitim durumuna bakılmaksızın; yıkıcı (düşmanlık) saldırganlık, servet edinme, mülk ve alan edinme veya edinememe, çevresine göre yükselme veya yükselememe, kendini çevre ve toplum boyutunda geliştirmeyi sağlama veya sağlayamama ve kendini olduğundan daha güçlü ve diğerlerinden daha etkili olarak gösterme ve rakibine karşı bire bir fiziki mücadele vermesi gibi davranışlara sahip olduğú söylenebilir. Bu kişiler hedeflerini gerçekleştirmek için, fiziksel veya psikolojik olarak karşısındaki kişilere doğrudan zarar verebilir. Görüldüğü gibi eğitim durumunun yıkıcı (düşmanlık) saldırganlıkta hiçbir önemi olmadığını görmekteyiz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılganlık (yapıcı) eğitim değişkenine göre anlamlı bir farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Çetinoğlu (2016), Bursa birinci amatör ligindeki futbolcuların öz yeterlik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi adlı çalışmasında saldırganlığın alt boyutlarından atılganlığın eğitim (ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, lisans) düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Topuz (2008) yılında yaptığı çalışmasında; amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının eğitim düzeylerine göre bir farklılığın olup olmadığını incelemiştir; ilköğretim, lise ve üniversite mezunu olan futbolcular arasında, saldırganlık alt boyutlarından atılganlığın anlamlı düzeyde farklılığının bulunmadığını belirtmiştir. Topuz ve ark (2010) tarafından futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılganlığın ilköğretim, lise ve üniversite mezunu olan futbolcuların anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Atılganlık, bireylerin eğitim düzeyleriyle alakalı olmadığından dolayı atılgan (yapıcı) davranış biçimi; insan ilişkilerinde eşitlikten yanadır ve gereksiz endişe ve kaygılardan soyutlanmış bir biçimde, bireyin çıkarları yönünde hareket edebilmesine, kendisini savunabilmesine, duygularını doğru ve rahat bir şekilde ifade edebilmesine ve başkalarının haklarına saygı göstererek kendi haklarını kullanabilmesine olanak

sağlamaktadır. Doğrudan açık ve etkileyici bir iletişim yolu seçilerek ilişkilerin kurulduğu bir davranış biçimidir. Atılgnlık, insanlarla dürüst ilişkiler kurmayı ve yaşamayı değer katmayı ve insan olduğunu hissetmesini sağlar (Yiğit vd., 2017). Yapılan çalışmalar sonucunda eğitim durumunun atılgn (yapıcı) saldırganlıkta hiçbir önemi olmadığını görmekteyiz.

Edilgen (dolaylı) saldırganlık alt boyutu eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Çetinoğlu (2016), Bursa birinci amatör ligindeki futbolcuların öz yeterlik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi adlı çalışmasında saldırganlığın alt boyutlarından edilgenliğin eğitim (ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, lisans) düzeyine göre anlamlı farklılık olmadığını belirlemiştir. Topuz (2008) çalışmasında; amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir; ilköğretim, lise ve üniversite mezunu olan futbolcuların, saldırganlık alt boyutlarından edilgenlikle arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde farklı olmadığını belirlemiştir. Çolakoğlu ve Solak (2014) yapmış oldukları çalışmalarının sonucunda; okul türü yönünden ortaöğretim öğrencilerinin edilgen saldırganlık alt boyutlarında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını ortaya koymuşlardır. Özdemir (2014) yapmış olduğu çalışmada ise; kadın futbolcuların eğitim durumları açısından saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgenliğin anlamlı düzeyde farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Farklı düzeydeki eğitim durumundaki görme engelli bireylerin Edilgen (dolaylı) saldırganlık düzeyleri de farklı değildir.

Edilgen (dolaylı) saldırganlığın eğitim durumuna göre hiçbir önemi olmadığını görmekteyiz. Dolaylı saldırganlığı; bireyin karşısındaki ile alay etme, küfür etme, yaralama, laf söyleme, küsme gibi fiziksel olarak incitmeden yapmış olduğu davranış şeklinde görebiliriz. Diğer bireylerin sezdirilmeden aşağılanması olarak görülen dolaylı saldırganlığın toplumun her kesiminde görülen bir davranış şekli olduğunu söyleyebiliriz. Her türlü spor karşılaşmasında hakem görmeden, oyuncunun karşısındaki rakibine her türlü sözlü saldırı yapması dolaylı saldırganlık davranışı olarak görülebilir.

Saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık; spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Anlamlı düzeyde farklılık gösteren yıkıcı saldırganlık için spor yapanların ortalaması spor yapmayanların ortalamasından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Şenyüzlü (2013); spor yapan ve yapmayanlar arasında yıkıcı saldırganlık özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu bulmuştur. Spor yapmayanların spor yapanlara göre yıkıcı saldırganlık düzeyi daha yüksektir. Çetin ve arkadaşları (2010) yapmış oldukları çalışma sonucunda eğitim fakültesinin farklı bölümlerinde eğitim gören öğretmen adayları ile beden eğitimi ve spor yüksekokulundaki öğretmen adayları arasında yıkıcı saldırganlık açısından anlamlı düzeyde farklılıklar saptamışlardır. Eğitim Fakültesindeki öğretmen adaylarının yıkıcı saldırganlık düzeyi beden eğitimi ve spor yüksekokulundaki öğretmen adaylarından daha yüksektir. Kurşun (2015) yapmış olduğu çalışmada; spor yapmayan görme engelli bireylerin yıkıcı saldırganlık düzeylerinin spor yapan görme engelli bireylere göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Dervent ve arkadaşları (2010); spor yapan ve yapmayanlar arasında yıkıcı saldırganlık özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulamamışlardır. Solak'ın (2011) çalışmasında; spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri arasında yıkıcı saldırganlık düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Erden'in (2007) yapmış olduğu çalışma sonucunda spor yapmayan öğretmenlik bölümü öğrencilerin spor yapan öğretmenlik bölümü öğrencilerine göre yıkıcı saldırganlık düzeyi daha yüksektir.

Yıkıcı saldırganlık, bireyin karşısındakilere isteyerek fiziksel zarar verdiği eylemdir. Spor; tüm kısıtlamaları ortadan kaldırarak her engellinin olduğu gibi görme engellilerin de özgürlüğüne kavuşmasını sağlamaktadır. Spor sayesinde uyanık bir bilinçle kendini denetleyebilen iyi bir bireyin; diğer bireylerle iyi ilişkiler içinde olabilmesi, tam bir rahatlama (deşarj olma) sağlıyor olması, yapıcı olması, iletişim içinde olması, toplumda ön planda olması ve varlığını hissettirmesi, insanları ve kendileri sevmesi, engelini kabul etmesi, içindeki bastırılmış duyguları baş edebilmesinden dolayı yıkıcı saldırganlık seviyesinin daha düşük seviyede olduğunu düşünmekteyiz. Spor yapmayan görme engelli bireylerin özgürlüklerinin

kısıtlanması, tam bir rahatlama (deşarj olma) sağlayamıyor olmasından dolayı yıkıcı saldırganlık düzeylerin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılganlık spor yapma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Eraslan ve ark., (2015) ve Yıldız (2009) yaptıkları çalışmalarında, spor yapan ve yapmayanlar bakımından karşılaştırıldığında atılganlık puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmadığını tespit etmişlerdir. Şenyüzlü (2013); spor yapan ve yapmayanlar arasında atılganlık düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Menteş (2007); öğrencilerin atılganlık düzeylerinde lisanslı olarak spor yapıp yapmamalarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Güneş'in (2010) yapmış olduğu çalışmada; spor lisesine giden öğrencilerin atılganlık düzeyleri ile Meslek Lisesine giden öğrencilerin atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Esen'in (2012) çalışmasına bakıldığında; spor yapma ve yapmama durumunun öğrencilerin atılganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Yiğit ve arkadaşlarının (2017) yaptıkları tanımlamaya göre atılganlık; “uygun bir çerçevede içinde açık, dolaysız ve dürüst bir iletişim kurma biçimidir. Kişinin toplumsal konumunu güçlendirme ve başkaları üzerinde daha etkileyici olmasını sağlama gibi konularda üstlendiği rol nedeniyle atılgan davranmak; kişinin kendine duyduğu güven duygusunu artıran çevresindeki kişiler üzerinde saygı uyandırmasına yardımcı olan, dürüst ilişkiler kurma şansını arttıran, kişiye gündelik olayların denetimini kendi ellerinde olduğu duygusunu veren, kişilerarası iletişim akışının dengelenmesinde önem taşıyan sosyal iletişim becerilerinden biridir. İster engelli olsun ister engelsiz bireyler olsun her ikisinin de amacı; insanlarla dürüst ilişkiler kurabilmek, kişinin kendisine ve diğer bireylere güven duyması, saygınlık kazanabilmesidir. Bundan dolayı bireyler atılgan davranışlara sebep olabilmektedir. Kişinin günlük olaylar karşısında kendini daha iyi hissetmesi ve zaman içerisinde kendisine güveninin artmasıyla karar verme yeteneği gelişmiş, yaşamdan beklentilerini ve yaşama katacaklarını gerçekleştirmiş olur. Bireylerin bu durumda atılgan davranışlar sergilediğini düşünmekteyiz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgen saldırganlığın spor yapma durumuna göre anlamlı bir farklılığın bulunduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Bu sonuca göre edilgen saldırganlık için spor yapanların ortalaması spor yapmayanların ortalamasından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Yıldız (2009) yapmış olduğu çalışmada; spor yapanlar ve yapmayanlar bakımından incelendiğinde spor yapmayanların edilgen saldırganlık puanları spor yapanların edilgen saldırganlık puanlarından anlamlı derecede yüksek bulmuştur. Şenyüzlü (2013); spor yapan ve yapmayanlar arasında edilgen saldırganlık düzeyleri bakımından anlamlı farklılığın bulunduğunu ileri sürmüştür. Spor yapmayanların yıkıcı saldırganlık düzeyi daha fazladır. Çetin ve arkadaşları (2010) çalışmalarının sonucunda eğitim fakültesinin farklı bölümlerinde eğitim gören öğretmen adayları ile beden eğitimi ve spor yüksekokulundaki öğretmen adayları arasında edilgen saldırganlık açısından anlamlı düzeyde farklılıklar tespit etmişlerdir. Eğitim Fakültesindeki öğretmen adaylarının edilgen saldırganlık düzeyi beden eğitimi ve spor yüksekokulundaki öğretmen adaylarından daha yüksektir. Dervent ve arkadaşları (2010); spor yapan ve yapmayanlar arasında edilgen saldırganlık özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını tespit etmişlerdir. Erden (2007)'in spor yapan ve yapmayan öğretmenlik bölümü öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre; spor yapmayan bireylerin spor yapan bireylere göre daha edilgen davranışlar sergilemektedirler.

Edilgen (dolaylı) saldırganlığı, bireyin karşısındakileri fiziksel olarak incitmeden yaptığı küsme, küfür etme, laf söyleme şeklinde yaptığı davranışlar olarak nitelendirebiliriz. Spor; görme engelli sporculara karşılıklı denemeler, rekabet içinde yetişebilme ve problemlere karşı baş edebilme gücü verir. Sporcular sportif başarı veya başarısızlığı kendi aralarında değerlendirmeleri ve bu değerlendirmelerin belli bir saygı çerçevesinde olması oldukça önemlidir. Spor yapan görme engelli bireyler spor yapmayanlara göre; daha çalışkan, daha dikkatli, daha sabırlı, dışa dönük, daha canlı, toplumsal ilişki kurmaya daha hazır, toplumda dikkat çeken, duygu ve düşüncelerini kontrol altına alabilen, aklını kullanabilen, problemleri bir durumun rahatlıkla üstesinden gelebilen, yeni bir duruma uyum sağlayabilen, özgür olabilen, duygusal yönden daha dengeli, iletişimi iyi düzeyde olan, eğitim düzeyi üst

düzeyde olan, karşı cinsiyetlerle rahatlıkla iyi ilişki kurabilen bireyler olduklarını söyleyebiliriz. Spor yapmayan engelli bireyler ise spor yapan bireylerin tam aksine fiziksel güç kullanmadan söz söyleme, argo kelimeler kullanma, konuşmama gibi davranışlar sergilediklerini düşünmekteyiz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık spor türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Anlamlı düzeyde farklılık gösteren yıkıcı saldırganlık alt boyutları için takım sporları yapanların ortalaması bireysel spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha büyüktür. Erşan ve arkadaşları (2009) çalışmalarında; takım sporu yapan oyuncuların, bireysel spor yapan oyunculardan daha yüksek seviyede yıkıcı saldırganlık sergilediklerini ortaya çıkarmışlardır. Çakır (2014) çalışmasında; takım sporu yapan sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarının bireysel spor yapan sporculara göre daha yüksek olduğu sonucunu tespit etmiştir. Özdemir (2014) yapmış olduğu çalışmada; kadın futbolcuların yıkıcı saldırganlık ortalaması kadın voleybolcuların ortalamasından anlamlı derecede daha büyük olduğunu belirlemiştir. Dervent (2007) çalışmasında; takım ve bireysel spor yapan denekler arasında saldırganlığın alt ölçeğinin yıkıcı saldırganlık özellikleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını tespit etmiştir.

Takım sporlarıyla uğraşan görme engelli bireyler birçok insanla birlikte olmaları ve yakın mesafede olmaları sonucunda; sosyal becerilerini geliştirmeleri, yardımlaşmaları, paylaşımları, arkadaşlarıyla iletişimin içinde olmaları, oyun dışındaki taraftarı daha çok yanında görmeleri veya hissetmeleri, oyunda bire bir mücadele etmeleri, oyun alanında kendilerini göstermeleri, oyunda kaybetmeyi, kazanmayı, üzüntüyü ve sevinci birlikte paylaşmaları, arkadaşlık duygularını takım sporlarında daha fazla beraber yaşamaları ve bu bireylerin özdeşleştiği takımın oyuncularıyla birlikte yıkıcı saldırganlık içgüdüsünü tatmin etme yolunu seçmiş olmalarından dolayı, bireysel sporculara göre yıkıcı saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğuna dair bulgular olduğunu söyleyebiliriz. Bireysel spor yapan görme engelli bireyler takım sporcularına oranla sosyal becerinin yüksek olması, kendine güvenin olması, kendini tanıması, kendine özgü mücadele yeteneğini geliştirmesi,

antrenörlerinin oyun dışında yönlendirmesinden faydalanması ve sürekli iletişim durumunda olması, sakinliğini koruması, duygularıyla değil mantığıyla hareket etmesi, kişisel özgüvenin yüksek olması, kendi zayıf ve güçlü taraflarının bilincinde olması, mücadeleci yönünün baskın olması, kaybetmeyi ve kazanmayı kabullenmesi, motivasyonunun yüksek olması, tek başına mücadele vermesi nedeniyle, yıkıcı saldırganlık düzeyinin takım sporuna göre daha düşük seviyede olduğu söylenebilir.

Atılganlık düzeyi branşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Görme engelli bireylerin atılganlık özellikleri incelendiğinde; işlerini bağımsız bir şekilde yapabildikleri, içlerinden geldiği biçimde davrandıkları, iyimser ve daha hoşgörülü oldukları, yaşamaktan ve mücadele vermekten haz duydukları, başkalarını ve kendilerini cesaretlendirebildikleri, hayatın her yönüne katılım sağladıkları, iletişimlerinde doğruluk ve şeffaflığı tercih ettikleri, insanlarla iç içe oldukları, engelli olduğu kabul etmesi ve toplumdan soyutlanmaması, sorunlarını, duygularını, hırslarını ve sezgilerini sahiplendikleri, çevreye karşı hoşgörülü oldukları, kendilerine güvendikleri ve değer verdikleri, toplumda engelli bireylerinde yerlerinin olduğunu insanlara hissettirmeleri, sporun tüm branşlarında yer almaları, onlarında spor yapabildiğini ve paralimpik oyunlarda kendilerini ispatlamaları sonucu atılgan olduklarını söyleyebiliriz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgen saldırganlık spor türüne göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Anlamlı düzeyde farklılık gösteren edilgen saldırganlık alt boyutları için, takım sporları yapanların ortalaması bireysel spor yapanların ortalamasından anlamlı derecede daha büyüktür. Çakır (2014); takım sporu yapan sporcuların edilgen saldırganlık puanlarının bireysel spor yapan sporculara göre yüksek olduğunu bildirmektedir.

Çalışmamızda edilgenlik davranışının takım sporunda yüksek düzeyde farklı çıkmasının, çalışmaya katılan görme engelli bireylerin dolaylı saldırganlığa yani fiziksel olarak değil sözel olarak iğneleme, alay etme, karşısındakini tahrik etme vb. gibi davranışlara başvurmalarından kaynaklanmakta olduğu söylenebilir. Bu davranışın sebebi, oyun içinde engelli bireylerin karşısındaki rakibinin

sakatlanmasına ve canının yanmasına sevinmesi ya da sözle rakibini tahrik etmesi gibi davranışlar, sporcularda dolaylı saldırganlığa neden olabilmektedir. Bu da takım sporunda edilgenlik davranışının yüksek çıkmasına sebep olabilir. Saldırganlık, sporda dolaylı veya doğrudan bir boşalma aracıdır. Görme engelli takım sporlarında edilgen saldırganlık düzeyinin yüksek olmasının, karşısındaki rakibiyle bire bir mücadele etmesi ve takım arkadaşlarının desteği, hırs yapmaları, zihin ve beden bakımından takım arkadaşlarıyla veya bireysel olarak rakiplerini yenerek tatmine kavuşmak arzusundan kaynaklanmış olduğunu düşünmekteyiz. Görme engelli takım ve bireysel sporlarıyla uğraşan sporcuların kör olmasından dolayı, engelsiz bireylere göre edilgen davranışlar sergilemelerinin daha yüksek olduğunu düşünmekteyiz. Hepsinin arzusu yenmektir. Görme engellilerin engelinden dolayı rakibine her türlü sözlü olarak tahrik etme olayı vardır. Takım veya bireysel oyunlarda hakeme sezdirmeden rakibine her türlü sözlü taciz, yani dolaylı saldırgan davranışlarda bulunmaktadır. Bireysel sporlarda oyuncuyla yakın temas içinde olmaması, takım sporlarında ise yakın temas içinde olması sonucu, takım sporlarında sonuç anlamlı düzeyde farklılık göstermiş ve yüksek çıkmış olduğu kanısına varılmıştır. Görme engelliler; asla duygularını kullanmazlar, akıllarıyla hareket ederler. İletişim düzeyleri oldukça iyidir. Her düzeyde insanlarla rahatlıkla konuşabilirler ve engellilik durumlarını kullanırlar.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık engel durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir($p<0,05$). Doğuştan engelli olanların yıkıcı saldırganlık düzeyi sonradan engelli olanların yıkıcı saldırganlık düzeyinden anlamlı derecede daha büyüktür. Doğuştan engelli olan görme engelli bireylerin; ailelerinin çocuklarını engelli olmasından dolayı yadırgamaları, kabullenmemeleri ve çocuklarından utanmaları, ailenin eğitim seviyelerinin düşük olması, engelli bireylerin evde hapis edilmesi, dışarıyla bağlarının koparılması, insanlarla iletişimin olmaması, içindeki duygularını toplumla paylaşamamaları, bağımsız hareket edememesi ve birine bağımlı olması, toplumla iç içe olamaması gibi nedenlerle içindeki bastırılmış duyguların birikmesi sonucu, sonradan görme engelli bireylere göre yıkıcı saldırganlık düzeylerinin daha yüksek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Bağımsız hareket edemeyen görme engelli birey, her zaman engelli olmayan birinin desteğine muhtaçtır. Bununla birlikte, ailesi başına bir şey gelecek korkusuyla hareket alanını da kısıtlamıştır. Kısıtlama sonucunda arkadaş edinememe, toplumda kendisini gösterememesi, duygularını paylaşamaması gibi durumlar nedeniyle, sonradan görme engelli bireylere göre yıkıcı saldırganlık düzeyleri daha yüksektir. Görme engelli bireyler eğitim hayatına başlaması ve spor branşlarına katılmalarıyla, içlerindeki bastırılmış duygularını dışa vurmaya başlayarak kendilerini ön plana çıkarmışlardır. Görme engelli birey toplum tarafından kabul edildiği, hoş görüldüğü, yeri geldiğinde ödüllendirdiği veya taktir edildiği yollardan yararlanarak, geçmişten gelen halen bastırılmış duyguları boşaltmak için uygun ortam oluştuğunda saldırgan davranışlarını tepki değiştirmek suretiyle kendisini tatmin ederek yıkıcı saldırganlık davranışları sergileyebilmektedir.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılganlık engel durumuna göre anlamlı bir farklılığın olmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Yiğit ve arkadaşları (2017); atılganlığı (yapıcı saldırganlık) kişinin kendini ifade edebilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Görme engeli ister doğuştan ister sonradan olsun hepsinin ortak noktası incelendiğinde; toplum içerisindeki bireyleri küçük görmeden haklarına saygı göstermeleri ve kendi haklarını koruyabilmeleri, duygu ve düşüncelerini açık ve doğru şekilde ifade edebilmeleri, toplumda ön plana çıkmaları, kendilerine güvenmeleri ve değer vermelerini, bir çeşit kişilerarası iletişim ve kişilerarası ilişkilerin dengelenmesi sonucu her iki görme engelli bireyin atılgan özelliklerini ifade ettiğini düşünmekteyiz. Her iki görme engelli bireyin ön plana çıkması, var olduğunu hissettirmesi, yaşam mücadelesi vermekten zevk aldıklarını topluma hissettirmesi, topluma kendisini kabullendirebilmesi ve diğer insanlara ve kendilerine cesaret verebileceklerini göstermeleri, hayatın her yönüne katılım sağladıklarını belli etmeleri, insanlarla iletişim içinde oldukları onların atılgan olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgen saldırganlık engel durumuna göre anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Erden (2007), edilgen (dolaylı) saldırganlığı; saldırgan davranışların pek çoğu dolaylı ve

maskeli olup diğeri insanların sezdirilmeden aşağılanması biçiminde ortaya çıkması olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle edilgen saldırganlığın, dolaylı bir saldırganlık türü olduğu ileri sürülebilir. Görme engelli bireylerinin amacı; hedef alınan bireyin dikkatini çekmeden ve fark ettirmeden karşısındakileri fiziksel olarak incitmeden küfür etme, laf söyleme şeklinde yaptığı davranışlar göstermesinin, her iki görme engelli bireyin edilgenlik düzeylerin aynı olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Görme engellilerin doğuştan veya sonradan olması, saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık, atılganlık, edilgenlik düzeylerinin engel durumuna göre ilişkisinin engelliler üzerine çalışmanın olmaması ve daha iyi anlaşılması için başka çalışmalara ihtiyaç duyulduğu aşikârdır.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık gelire göre anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını göstermektedir ($p>0,05$). Özdemir (2014) yapmış olduğu çalışmada; kadın futbolcuların gelir durumları açısından saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlıkla ilişkisinin anlamlı düzeyde farklılık göstermediğini belirlemiştir. Erşan ve arkadaşlarının (2009) “beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik açıdan değerlendirilmesi adlı çalışmasında” saldırganlık özelliği alt ölçeklerinde yıkıcı saldırganlık ortalama puanları gelir düzeyine göre karşılaştırıldığında öğrencilerin puanları arasındaki fark istatistiksel yönden anlamlı değildir. Tiryaki (1996) tarafından spor yapanların saldırganlık düzeylerini tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada, yıkıcı saldırganlık alt boyutları gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir. Yıldız (2009) yapmış olduğu takım sporu yapan sporcuların ile bireysel spor yapan sporcuların gelir durumları açısından yıkıcı saldırganlık puanlarının arasında anlamlı bir fark yoktur. Görme engelli bireyler arasında yıkıcı saldırganlık düzeyi gelir durumuna göre farklılık yoktur. İster engeli olsun ister engelsiz bireyler olsun her iki kesimde gelir düzeyinin yıkıcı saldırganlık düzeyi arasında bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür.

Bostan ve Kılıçgil (2008) yıkıcı saldırganlığı açıklarken, insanların arzu ve isteklerini gerçekleştiremediklerinde hayal kırıklığına uğradıklarını, üzgünlük, korku gibi değişik duygular içerisine girebildiklerini vurgulamışlardır. Bu durumda kişi,

toplumun onaylamamış olduğu saldırgan davranışlarda bulunabilir. Yıkıcı saldırganlıkta, gelir düzeyi ne olursa olsun kişi kendine zarar verdiğine inandığı kaynağa doğru hareketle, zarar verme amacını taşır. İnsanların gelir durumu ne olursa olsun, insanların hem kendini ortaya koyabilmesi, haklarını savunabilmesi ve kendisinin zarara uğratıldığını hissetmesi gibi hem olumlu hem de olumsuz davranışlara neden olabilmektedir. Ancak, yıkıcı saldırganlık gelir durumuna göre değişiklik göstermemektedir. İnsanoğlu ister en zengin olsun ister en fakir olsun canını yandığında veya sınırlarının işgal edildiğinde en tehlikeli bir canlı haline gelir ve harekete geçer.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılganlık alt boyutu gelire göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Erşan ve arkadaşlarının (2009) “beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik açıdan değerlendirilmesi” adlı çalışmasında; saldırganlık özelliği alt ölçeklerinde edilgen ortalama puanları ile gelir düzeyini karşılaştırdığında öğrencilerin puanları arasındaki farkı istatistiksel yönden anlamlı olmadığını tespit etmiştir. Tiryaki (1996) tarafından spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmada, atılganlık alt boyutlarının gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir. Özdemir (2014) çalışmasında; kadın futbolcuların gelir durumları açısından saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılganlıkla arasında anlamlı düzeyde farklılık olmadığını gözlemlemiştir. Yıldız’ın (2009)’da yapmış olduğu çalışmada; takım sporu yapan sporcular ile bireysel spor yapan sporcuların gelir durumları açısından atılganlık puanlarının arasında anlamlı bir fark olmadığını bildirmiştir. İnsanların engelli ya da engelsiz bireyler olsun atılganlıkta maddiyatın hiçbir önemi olmadığını sadece insanların birbirlerine karşı karşılıklı güven duygusu, sadakat, içtenlik, dürüstlük, iletişim içinde olması, birbirlerine karşı çıkar amacıyla bir beklentinin olmaması gibi davranışlara sahip olmasına yardımcı olduğunu çıkarabiliriz. Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgular, benzer çalışmalarda da görülmekte, dolayısıyla sonuçlarımız diğer çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgen saldırganlık alt boyutları gelire göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Erşan ve arkadaşlarının (2009) “beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik açıdan değerlendirilmesi” adlı çalışmasında; saldırganlık özelliği alt ölçeklerinden edilgenlik ortalama puanları gelir düzeyine göre karşılaştırıldığında, öğrencilerin puanları arasındaki fark istatistiksel yönden anlamlı bulunmamıştır. Tiryaki (1996) tarafından spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmada, edilgen saldırganlık alt boyutları gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir. Özdemir (2014) yapmış olduğu çalışmada; kadın futbolcuların gelir durumları açısından saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgenlik arasında anlamlı düzeyde farklılık olmadığını tespit etmiştir. Yıldız’ın (2009) yapmış olduğu çalışmasında; takım sporu yapan sporcuların ile bireysel spor yapan sporcuların gelir durumları açısından edilgen saldırganlık puanlarının arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemiştir.

İnsanların engelli ya da engelsiz olması, onlar için maddiyatın hiçbir önemi olmadığından dolayı edilgen (dolaylı) saldırganlık, başlıca kontrol etme ve egemenlik kurma gibi davranış özelliklerine sahip olduğunu düşünmekteyiz. Birey bu hedefleri gerçekleştirmek için, fiziksel olarak karşısındaki kişiye zarar vermeyecektir. Sözel olarak alay etme, iğneleyici sözler ile dolaylı olarak zarar verecektir. Görüldüğü gibi gelir durumunun edilgen (dolaylı) saldırganlıkta hiçbir önemi olmadığını görmekteyiz.

Saldırganlık ölçeği alt boyutlarının yıkıcı saldırganlık, atılmanlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin hiç birisi görme derecesine göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile çalışmamıza katılan B2 ve B3 (az gören) görme engelli derecesine sahip olanların yıkıcı saldırganlık, atılmanlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri aynı seviyede olduğu söylenebilir. Görme engelli bireylerin görme derecelerinin B2 ve B3 olması, saldırganlık ölçeği alt boyutlarının birbiriyle bağlantılı olduğunu ve yapmış olduğumuz sonuçlara göre anlamlı farklılık göstermemiş olduğunu söyleyebiliriz. Görme engellilerin görme derecelerinin farklı

olsa dahi saldırganlığın alt boyutlarında anlamlı bir farklılığın çıkmaması duygu ve düşüncelerin aynı olduğunun göstergesidir diyebiliriz.

Görme engelli bireylerin engelinden dolayı kendilerini ifade edebilmeleri için, insanlara karşı farklı çıkışlar yapmaları, engelinin verdiği eksikliğinden dolayı ve toplumdaki bireylere karşı kendilerine gösterebilmeleri ve ispatlamaları, fiziksel veya sözel olarak iletişim kurmaları, hakaret etmeleri ya da birinin canının yanmasından duyduğu hazzı sonucunda, saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını söyleyebiliriz. Bazı engelli grubu spor sayesinde zihin ve beden bakımından rakiplerini yenerek veya yenilerek tatmine kavuşmakta, bazılarının da saldırganlık arzuları spor ile boşalmamakta, farklı alanlarda kendilerini göstererek tatmine kavuşmaktadır. Toplumda kendilerinin varlığını kabul ettirmek ve toplumda dikkat çekmek, toplumsal farkındalık uyandırmak, engeli grupların ortak amacı olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmamızda, toplam duygusal zekâ ile yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,001$). Duygusal zekâ düzeyi ile saldırganlığın alt boyutu puanları bakımından negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Toplam duygusal zekâ, saldırganlığın alt boyutları arasında ters orantı bulunmakta ve toplam duygusal zekâ düzeyi arttıkça saldırganlık alt boyutları azalmaktadır.

Jaswant (2015) judo sporcuları arasında saldırganlık, duygusal zekâ ve iyi oluş çalışmasında judo sporcularının duygusal zekâ ve saldırganlık arasında negatif yönünde ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Dalbudak ve arkadaşları (2016), spor bilimleri fakültesindeki performans sporcusu ve sporcu olmayan meslek yüksekokulundaki öğrencilerin duygusal zekâ ve saldırganlık düzeylerinin arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapmış olduğu çalışmada; duygusal zekâ düzeyinin saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı bir farkın olduğunu tespit etmişlerdir. Duygusal zekâ arttıkça saldırganlık düzeyi azalmaktadır. Saldırganlık, bir kişinin performansını önemli derecede etkileyen önemli faktörlerden birisidir. İnsandaki saldırganlık, başlıca kontrol etme (servet, mülk, alan vb. edinme, yükselme kendini,

çevreyi ve toplum boyutunda gelişme sağlamak) ve egemenlik (kendini olduğundan daha güçlü, diğerlerinden daha etkili olarak gösterme) ile psikolojik ve sosyal bir sürece sahiptir (Jaswant, 2015). Duygusal zekâlarını etkin bir biçimde kullanabilen bireyler, empati kurabilen, öz farkındalığa sahip olan, sosyal becerileri güçlü olan, öz denetim özelliğine sahip olan ve motivasyon düzeyi yüksek olan kişilerdir. Bu bireyler karşılaştıkları problemlere daha olumlu yaklaşarak hızlı ve etkin çözümlere ulaşabilmektedirler (Salovey ve Mayer, 1990). Saldırganlık, kişilerin performansını olumsuz derecede etkilerken, duygusal zekânın ise kişilerin performansını olumlu derecede etkilemekte olduğunu düşünmekteyiz.

SONUÇ

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre; duygusal zekâ ve saldırganlığın spor yapan görme engelliler üzerinde spor yapmayan engellilere göre ne derece etkili olduğu belirlenmiştir. Öyle ki; spor yapan görme engelliler spor yapmayan görme engelli bireylere göre duygularını daha geniş çapta kullanabildikleri ve duygusal zekâları sayesinde saldırgan davranışlarını da yüksek düzeyde kontrol edebildikleri görülmüştür. Bu bulguların en önemlisi, duygusal zekânın, saldırganlığı büyük ölçüde etkilemesidir. Özellikle duygusal zekâ ile saldırganlığın alt boyutlarından “atılganlık” ile bire bir örtüştüğü görülmüştür.

Daha önce bu konu üzerinde hiç çalışılmamış olması; bizim çalışmamızdan elde ettiğimiz sonuçları önemli kılmaktadır. Bu sonuçlara dayanarak ileride yapılacak olan çalışmalar için yol gösterici önerilerde bulunmayı uygun gördük.

- Görme engelli bireylerin spor aracılığıyla topluma kazandırılması sağlanmalıdır.
- Ailelerin engelli çocuklarını eğitim yoluyla kabullenmeleri sağlanmalıdır.
- Her bireyin potansiyel bir engelli olduğunu düşünerek, engelli bireylere karşı daha duyarlı davranılmalıdır.
- Engelli bireylere, ailelere, eğitimcilere, antrenörlere duygusal zekâ ve saldırganlık hakkında eğitim verilmelidir.

- İleride bu konuyla ilgili olarak yapılacak çalışmalarda Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği kullanılarak, duygusal zekâ ve diğer psikolojik parametreler arasındaki ilişki incelenmelidir.
- Görme engelli ve diğer engelli bireyler farklı spor ve fiziksel aktiviteler için teşvik edilmelidir.

Son söz olarak; engelli bireylere yönelik sportif etkinlikler ne kadar geliştirilirse, engellilerin önündeki engeller de birer birer ortadan kalkarak, onların topluma toplumun da engellilere katkıları aynı ölçüde artacağı kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Acar, F. (2002), Duygusal zekâ ve liderlik, *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12: 53-68.

Acet, M. (2006). *Sporda saldırganlık ve şiddet*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Açak M, Ilgın A, Erhan S. (1997). *Beden eğitimi öğretmeninin el kitabı*, Malatya: Dünya Ambalaj San. Tic..

Açak, M., (2011). *İşitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcuların benlik saygıları ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Adiloğulları, E. G., Gencay, S.(2016). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin duygusal zekâ ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Uluslararası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 2(1): 8-21,

Agression in Sport, <http://psychology.iresearchnet.com/sports-psychology/moral-development/aggression-in-sport/>, (Erişim: 11.06.2018).

Ağlamaz, T., (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akandere, M., Yıldız, S., Baştuğ, G., Arslan F., (2009). The study of aggression level of secondary students who play sports and do not play sports. *Ovidius University Annals, Series Physical Education And Sport / Science, Movement And Health*, 9(4): 204-207.

Altın, A.S., (2018). *Engelli evde bakım hizmetlerinde ailenin yeterliliği: denizli merkez ilçe örnekleri*, Proje, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altın, E. (2006). *Duygusal zekânın yönetim kademeleri ve insana göreve yönelik liderlik davranışları üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altungül, O. (2006), Futbol aktivitelerine katılanların kişilik özellikleri ışığında stres düzeylerinin belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aslan, Ş., (2013). *Duygusal zekâ: dönüşümcü ve etkileşimci liderlik*, 2. Baskı, Konya: Eğitim Yayınevi.

Austin, E. J., Saklofske, D. H., Huang, S. H. S., McKenney D. (2004). measurement of trait emotional intelligence: testing and cross-validating a modified version of Schutte et al.'s (1998) *Measure. Personality and Individual Differences*, 36: 555-562.

Ayça M., (2013). *Goalball sporunun görme engelli çocukların fiziksel performanslarına kendilerinin ve ailelerinin yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aytek, M.. (1978). *Türkiye’de En Çok Rastlanan Körlük Nedenleri ve Önleme Çareleri, Körlük ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Körler Vakfı Yay., No:1.

Baba, H., (2012). *Beden eğitimi ve spor yüksekokulundaki öğrencilerin kinestetik ve duygusal zekâlarının, iç-dış kontrol odaklarının akademik başarılarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Baltacı, G., Düzgün, İ., (2008). *Adolesan ve egzersiz*, Ankara: Sağlık Bakanlığı, Yayın No: 730.

Baltaş, Z.,(2005). *Duygusal zekâ: insanın dünyasını aydınlatan ve işine yansıyan ışık*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Oxford: Prentice-Hall.

Bar-on, R. (1997), *Emotional intelligence inventory. Technical Manual*, Toronto: Multi Health Systems.

Bar-On, R., Handley, R. Fund, S. (2005). *The impact of emotional intelligence on performance*. In Druskat, V., Sala, F. & Mount, G. (Eds.) *Linking emotional intelligence and performance at work: Current research evidence*. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates.

Barrett, L. F., Lane, R. D., Sechrest, L., Schwartz, G. E. (2000). Sex differences in emotional awareness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1027- 1035.

Barutçugil, İ., (2002) *Organizasyonlarda duyguların yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayınları.

Bayram, Y. (2012). *Spor yapan ve yapmayan 14-18 yaş grubu öğrencilerin saldırganlık tutumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.

Baser, E., (1998). *Uygulamalı spor psikolojisi*, Ankara: Bağırğan Yayınevi.

Berkowitz, L., (1962), *Aggression: A social psychological analysis*. London: McGraw-Hill Book Co., Inc.

Berkowitz, L., (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. USA: McGraw-Hill, Inc.

Björkqvist, K, Lagerspetz, M.J., Kaukiainen, A., (1992). Do girls manipulate and boys fight?: Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*. 18: 117-127.

Bostan G., Kılıçgil E., (2008). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencisi olan ve olmayan Ankara Üniversitesi öğrencilerinin saldırganlık boyutları, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 6(3):133–140.

Boyatzis, R., Goleman, D., & Rhee, K. (2000). Clustering competence in emotional intelligence: insights from the emotional competence inventory. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), *Handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace* (pp 343–362).

Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınevi.

Buss, A.H., (1961). *The psychology of aggression*. USA: John Wiley & Sons, Inc.

Buss, A.H., (1973). *Psychology: man in perspective*. New York: Wiley & Sons, Inc.

Campbell, AB, Ntobedzi, A., (2007). Emotional intelligence, coping and psychological distress: a partial least squares approach to developing a predictive model. *Electron J Applied Psychology*, 3:39-54.

Caruso, D., Salovey, P. (2007). *Duygusal zekâ yöneticisi*, (Çev. Süheyla Kaymak), İstanbul: Crea Yayınları.

Cavkaytar, A., Diken, I. H., (2005). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Cooper, R.K., Sawaf, A., (2003). *Liderlikte duygusal zekâ*, (Çev. Zelal Bedriye Ayman, Banu Sancar), 3. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Cüceloğlu, D. (1997). *Yeniden insan insana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakar, U., Arbak, Y., (2004), Modern yaklaşımlar ışığında değişen duygu zekâ ilişkisi ve duygusal zekâ, *D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3): 23-48.

Çakır, H. İ. (2014). *Liselerarası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin saldırganlık durumlarının araştırılması (Rize İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çelik, H., (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri bağlanma tarzları ve kişiler arası şemalarının incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çetin, M.Ç., Yıldırım, Y., Gezer, E. (2010). *Beden eğitimi ve spor ve eğitim fakültesindeki öğretmen adaylarının saldırganlık tutumlarının karşılaştırılması*. 11. *Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi*, 10-12 Kasım 2010, Antalya.

Çetinoğlu (2016), *Bursa birinci amatör ligindeki futbolcuların özyeterlik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çobanoğlu-Güner, B., (2006). *Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çolakoğlu, F., Solak, N., (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet ve okul türüne göre saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi (Çorum İli Örneği). *International Journal of Social Science*, 26: 57-66.

Çüçen, M. (2014). *Duygusal zekâ ile bütüncül performansın bir unsuru olarak örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dalbudak, İ., (2012). *13-15 yaş arası görme engelli sporcuların stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Dalbudak, İ., Yiğit, M., Ramazanoğlu, F., Beyleroğlu, M., Gökyürek, B., Okan, İ. (2016). Spor Bilimleri Fakültesindeki performans sporcusu ve spor yapmayan meslek yüksek okulundaki öğrencilerin duygusal zekâ ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi (Isparta Örneği). *Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 18(4): 51-66.

Damasio, A.R., (1999). *Descartes'in yanılması*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Dervent, F. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dervent, F., Arslanoğlu, E., Şenel, Ö., (2010). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi (İstanbul ili örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1): 521-533.

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), (2009). *Türkiye özürllüleri araştırması 2002*. 2. Baskı, Ankara.

Dizman, H., (2003). *Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Dökmen, Ü. (2004). *Evrenle uyumlaşma sürecinde var olmak, gelişmek, uzlaşmak*. 11. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Durak, N., (2006). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlıklarını belirlemeye yönelik sosyal uyum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Efiliti E. (2006). *Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Enç, M., (2005). *Görme Özürlüler – Gelişim, Uyum ve Eğitimleri*. 2. Baskı, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Eraslan, M., Özmaden, M., Bayansalduz, M., Göktepe, M., & Koç, İ. (2015). İşitme engelli sporcularda atılganlık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi investigation as some variables of assertiveness levels at deaf athletes. *Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 2 Sayı:2.

Erden, N.K. (2007). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğretmenlik bölümleri birinci öğretim son sınıf öğrencilerinin saldırganlık türleri*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkal, M., Güven, Ö., Ayan, D. (2014). *Sosyolojik Açıdan Spor*. Der Yayınları. 3. Baskı. İstanbul.

Ersanlı, K., (2012). *Davranışlarımız*. Ankara: DH Basın Yayın, Bileşik Dağıtım Yayınevi.

Ersoy A., Tazegül Ü., Sancaklı H., (2012). Güreşçilerin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik açıdan incelenmesi (Ankara Örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9:1.

Erşan E, Doğan, O., (2002). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinde atılganlık ve saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik özelliklerle ilişkisi. 7. *Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi: Antalya-Kemer: Mirage Park Resort*. Ekim: 241, 27-29.

Erşan, E., Doğan, O., Doğan, S., (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi, *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31: 231–238.

Esen, C.A. (2012). *Spor yapan ve yapmayan üniversite öğrencilerinin benlik saygısı ve atılganlık düzeylerinin incelenmesi (Muğla Üniversitesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ferris CF, Grisso T., (1996). Understanding aggressive behavior in children. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 794: 426–794.

Freedman, J. L., Sears, D. O., Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal psikoloji*. (Çev. Ali Dönmez), Ankara: İmge Kitabevi.

- Frijda, N.H. (1986). *The emotions*. New York: Cambridge University Press.
- Fromm, E., (1993). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. (Çev: Şükrü Alpagut), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gardner, H., (1983). *Frames of minds: the theory of multiple intelligence*. New York: Basic Books.
- Goleman, D., (1995). *Emotional intelligence*, New York: Bantam.
- Goleman, D., (1998). What makes a leader? *Harvard Business Review*, 76(6): 93-102.
- Goleman, D., (2000). *İş başında duygusal zekâ*. 2. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Göçet, E. (2006). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile stresle başa çıkma tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, M. (2002), *Profesyonel futbol takımlarında puan sıralamasına göre durumluk kaygı düzeylerinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güner, B.Ç. (2006). *Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Güneş, V. (2010). *Spor lisesi ve farklı liselerdeki öğrencilerin atılganlık düzeyleri ile akademik başarılarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gür, A., (2001). *Özürülülerin sosyal yaşama uyum süreçlerinde sportif etkinliklerin rolü*. Ankara: Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Gürdal, M. (2011). *Duygusal zekâ ile akademik başarı arasındaki ilişki*. Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, .

Halilbeyoğlu., F.H, Salman., N. M. (2018). Badminton sporcularının duygusal zekâ düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, *Social Sciences Studies Journal (SSSjournal)*, 4(13): 242-248.

Harrod, N.R., Scheer, S.D., (2005). An exploration of adolescent emotional intelligence in relation to demographic characteristics. *Adolescence*, 40, 503-512.

HBR, (2016). *Duygusal zekâ: Harvard Business Review'den en etkili yönetim fikirleri*. (Çev. Ümit Şensoy), İstanbul: Optimist Yayınları.

Hoşgör, H., Arslan-Kurtuluş, S., Gündüz-Hoşgör, D., Söyük, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin atılganlık düzeylerinin belirlenmesi: Sağlık Bilimleri Fakültesi örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(32): 430-441.

IBSA (2006). *Capable of everything. international blind sports federation*, Madrid, Spain.

İkizler, C., Karagözoğlu, C., (1997). *Sporda başarının psikolojisi*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Jakubowski P., Lange, A., (1978). *Responsible assertive behaviour*. USA: Resarch Press.

Jaswant, K.S., (2015). A Correlation study of aggression, emotional intelligence and well-being among judo players. *International Journal of Enhanced Research in Educational Development* 3(4): 26-30.

Kahraman, N., (2013) *Hemşirelerin Duygusal zekâ becerilerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kalyon, T.A., (1997). *Özürlülerde spor*. Ankara: Bağırğan Yayınevi.

Kamin, D., (2000). *The relationship between emotional intelligence levels and performance statistics of NCAA Division I-caliber baseball players*, Southern Connecticut State University.

Karaca, M., (2007). *Organizasyonlarda saldırgan davranışlara maruz kalma ve mağdurların kişiliğiyle ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karademir, T., ve Çoban, D., (2011). Spor alanında örgütsel adalet ve duygusal zekâ, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36): 25-41.

Karakoç, Ö., (2010). *İşitme engelli milli sporcular ile spor yapmayan işitme engellilerin benlik saygısı düzeylerinin araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Karamustafaloğlu, O., Yumrukçal, H., (2011). Depresyon ve anksiyete bozuklukları. *Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Bülteni*, 45(2): 65-74.

Karayılmaz, A., (2006). Amatör Küme Futbolcularını Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Kaya, M. (2003). *13-15 yaş grubu spor yapan görme engellilerin statik ve dinamik denge etkinliklerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kaymak, Ö.S., (2004). *Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2): 27-39.

Keskin, S., (2008). *18-30 yaş arası spor yapan görme engelli bireyler ile 18-30 yaş arası spor yapan gençlik ve spor genel müdürlüğü personellerinin işitsel basit reaksiyon zamanlarının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kılıç, S., (2007). *İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile ilgili okul yöneticilerinin algıları*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıçarslan, F., (2017). *10 Adımda Duygusal Zekâ*. İstanbul: İdeal Akademi.

Kırmoğlu, H., Yeniad., S , Çoban, E . (2014). Evaluation of Emotional Intelligence Levels of Candidate Teachers in Terms of Status of Playing Sports (Mustafa Kemal University Sample). *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13 (1), 201-209.

Kiper, İ., (1984). *Saldırganlık türlerinin çeşitli ekonomik, sosyal ve akademik değişkenlerle ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kirsh, S. J. (2006). *Children, adolescents, and media violence a critical look at the research*. London: Sage Publications.

Koçyiğit, M., (2016). *Etkili iletişim ve duygusal zekâ*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Korkut, F. (2002). İfade edici saldırganlık ölçeğinin (İSÖ) türkçeye uyarlanması üzerine bir ön çalışma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(23), 48-53.

Köknel, Ö. (1999). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. 13. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köksal, A., Gazioğlu, A.E., (2007). Ergenlerde duygusal zekâ ile karar verme arasındaki ilişki. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1) 133-146.

Krech, D., Crutchfield, R.S., Ballachey, E.L. (1962). *Individual in society: a textbook of social psychology*. New York: McGraw-Hill.

Kunter, E., (2006). *Spor psikolojisi el kitabı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kurşun, Ş. (2015). *Görme engellilerin spor yapma değişkenine göre saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kurtiç, N., (2006). *Futbol seyircisini saldırganlığa iten psiko-sosyal nedenler*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurtyılmaz, Yıldız., (2005). *Öğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Küçükkaragöz H., Canbulat T, Akay Y. (2013). Öğretmen adaylarının atılganlık düzeyi ve iletişim becerileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (22): 123-133.

Laborde, S., Brüll, A., Julian, W., Anders, L.S., (2011). Trait emotional intelligence in sports: a protective role against stress through heart rate variability?, *Personality and Individual Differences*, 51(1): 23-27.

Lane, A.M., Devonport. T.J., Soos, I., Karsai, I., Leibinger, E., Hamar, P. (2010). Emotional intelligence and emotions associated with optimal and dysfunctional athletic performance. *Journal of Sports Science and Medicine*, 9, 388–392.

Lane, A.M., Thelwell, R., Lowther, J., Devonport, T. (2009). Relationships between emotional intelligence and psychological skills among athletes. *Social Behaviour and Personality: An International Journal*, 37: 195-202.

Margolies, M., *Emotional intelligence in sports: The game within the game*. <https://believeperform.com/performance/emotional-intelligence-in-sports-the-game-within-the-game/>, (Erişim: 12.06.2018).

Marshall, G., (1999). *Sosyoloji sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mayer, J.D., Salovey, P., (1993). The intelligence of emotional intelligence, *Intelligence*, 17: 433-442.

Mayer, J. D., Salovey, P., (1997). What is emotional intelligence, In P. Salovey, D. Sluyter, *Emotional development and emotional intelligence: educational implications* (pp. 3-34). New York: Basicbooks, Inc

Mayer J.D., Salovey P, Caruso D.R., (2004). Emotional intelligence theory: findings and implications. *Psychol Inquiry*, 15:197-215.

Mencik, Y. (2017). *Lise öğrencilerinin duygusal zekâ ile akademik başarılarının bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Menteş, A. (2007). *Lise öğrencilerinin atılganlık düzeyine sporun etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Merttürk, R., (2005). *Bilgisayar oyunu oynayan ilköğretim öğrencilerinin saldırganlık depresyon ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Mete F., Akpınar, K.D., (2013). Dil öğretimi ve duygusal zekâ. *Eğitim ve Toplum*, 2(5): 73-85.

Oğan, E., Banu Yücel Toy Y.B., (2017). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin duygusal zekâ düzeylerinin incelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 445-461.

Onur, B., (1995). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Özbaydar, S., (1983). *İnsan davranışlarının bilimsel sınırları ve spor psikolojisi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Özdemir, N., (2014). *Kadın voleybol ve futbolcularda iletişim becerileri ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Özdevecioğlu M, Yalçın Y., (2010). Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1: 63-76.

Özel Eğitim Hizmet Yönetmeliği (2006)

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_2006.pdf (11.04.2018)

Özer, D.S., (2001). *Engelliler için beden eğitimi ve spor*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Özerkan, K.N., (2004). *Spor psikolojisine giriş, temel kavramlar*. İstanbul: Nobel Yayınları.

Öztürk, M., (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*. İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları.

Öztürk-Akçalar, S., (2007) *Ortopedik engellilerin sosyalleşmesine sporun etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA), (1999). Çağdaş toplum, çağdaş yaşam ve özürlüler komisyon raporları ve genel kurul görüşmeleri. 1. *Özürlüler Şurası*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Ankara.

Özyer, K., (2004). *Hacettepe Üniversitesi-duygusal zekâ ile örgütsel bağlılık ve bağlılığın alt formları arasındaki ilişkilerin saptanmasına yönelik ampirik bir çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özyürek, M., (1995). *Görme yetersizliği olan çocuğu bağımsızlığa hazırlamak için ana-baba rehberi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Özyürek, M., (1997). *Bedensel yetersizliği ve süreğen hastalığı olan çocuklar: özel eğitime muhtaç çocuklar: Özel eğitime giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları.

Random House Dictionary (1973). New York: Random House.

Rostari, R., Mohammadi, N., (2015). A Comparative study on emotional intelligence and mental toughness for visually impaired male and female athletes. *International Journal of Kinesiology & Sport Science*, 3(4): 74-78.

Salar, B., Hekim, M., Tokgöz, M. (2012). 15-18 Yaş Grubu Takım ve Ferdi Spor Yapan Bireylerin Duygusal Durumlarının Karşılaştırılması, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 123-135.

Salovey, P., Mayer, J. D., (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition & Personality*, 9(3): 185-211.

Sargın, N. (2001). *Çocuklarda ruh sağlığı*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J. ve Dornheim, L., (1988). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25: 167- 177.

Shahzad, S., Begum, N., Khan, A., (2013). Understanding emotions in adolescents: linkage of trait emotional intelligence with aggression. *Asian J Soc Sci Humanity*, 2: 386–394.

Shokoufeh, S., (2014). *Erzurum’da farklı branşlarla ilgilenen sporcular ile spor yapmayan sedanterlerin kişilik ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Solak, N., (2011). *Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi çorum ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Sutarso, P., (1998). *Gender differences on the emotional intelligence inventor (EQI)*. Doctorate Thesis, Alabama: Department of Educational Research in the Graduate School of the University of Alabama.

Şahan, M., (2007). *Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sahin, H.M., (2003). *Sporda şiddet ve saldırganlık*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Şahin, N., (2012). *Engellilere yönelik eğitim yapılarının tasarım prensipleri ve örnekler üzerinde incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şekertekin, M.A., (2003). *Spor eğitiminin uyum kişiler arası ilişkiler tarzı ve saldırganlık üzerine etkileri*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenyüzlü, E., (2013). *Üniversite öğrencilerinde spora katılımın saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Taşkın AK., Taşgın Ö., Başaran M.H., Taşkın C. (2010). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinde duygusal zekâ düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 12(2): 98-103.

Tatar A., Tok S., Saltukoğlu G. (2011). Gözden geçirilmiş Schutte duygusal zekâ ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 21(4): 325-338.

Tekin, A., Tekin, G., Eliöz, M. (2011). Kick-boksörlerin çeşitli değişkenlere göre öfke ve saldırganlık düzeylerinin araştırılması. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1): 34-47.

Terry, P. C., Lane, A. M., Fogarty, G. J. (2003). Construct validity of the POMS-A for use with adults. *Psychology of Sport and Exercise*, 4 (2), 125-139.

Thelwell, R., Lane, A.M., Weston, N.J.V., Greenlees, I.A. (2008). Examining relationships between emotional intelligence and coaching efficacy. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 6, 224-235.

Tiryaki, Ş. (1996). *Spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi (takım ve bireysel sporlar açısından bir inceleme)*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi-kavramlar, kuramlar ve uygulama*, Ankara: Eylül Yayıncılık.

Tok, S., (2008). *Performans sporcusu ve spor yapmayan üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ ile kişilik özelliklerinin karşılaştırılması*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Topuz, R., (2008). *Amatör futbol oyuncularının saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Topuz R, Sanioğlu A, Çağlayan S.H., (2010). Amatör futbol oyuncularının saldırganlık düzeylerinin incelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 12 (1): 42-49.

Turnbull, H.R., Turnbull, A., Shank M., Smith, S.J. (2004). *Exceptional lives special education in today's schools*. Boston: Pearson Press.

Tutkun, E., Çobanoğlu-Güner, B., Ağaoğlu, S., Soslu, R., (2010). Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 23-29.

Uluşık, V., Pepe, K. (2015). Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1); 1-13.

Vamık, V., Çevik, A., (1993). *Depresyonun psikodinamik etiyolojisi*, Depresyon Monografaları Serisi 3, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Varol, N., (1996). *Erken çocukluk dönemindeki görme yetersizliği olan çocukların eğitimi*. Ankara: Karatepe Yayınları.

Vuran S., (2013). *Özel eğitim*, Ankara: Maya Akademi.

Welsinger, H., (1998). *İş yaşamında duygusal zekâ*, Çev. Nurettin Süleymangil, İstanbul: Mns Yayıncılık.

Wood, J.W. (2002). *Adapting instruction to accommodate students in inclusive settings*, Fourth Ed., New Jersey: Prentice Hall.

Uysal, C., (2007). Yaygın anksiyete bozukluğu tanısı alan hastaların elektrokardiyografilerindeki p-dalga dispersiyonu ve qt dispersiyonu. Uzmanlık Tezi, İstanbul: Sağlık Bakanlığı Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği.

Yalçın, Y., (2009). *Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi: Antrenör cinsiyetinin rolünü belirlemeye yönelik Antalya ilinde bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yanbasta, G., (1996). *Kişilik kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Yaşar, M. (2010). *Duygusal zekâ ve sporcu performansı ilişkisi: Kayseri’de bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaylacı, G.Ö. (2006). *Kariyer yaşamında duygusal zekâ ve iletişim yeteneği*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Yeğen, B. (2008). *Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kadıköy İlçesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yetim, A. (2011). *Sosyoloji ve Spor*. Berikan Yayınevi. 1. Baskı. Ankara.

Yıldırım, B., (2015). *Duygusal Zekâ*. 4. Baskı, Destek Yayınları, İstanbul.

Yıldız, S. (2009). *Spor yapan ve spor yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz., M, Şahin, Ş. (2004). Okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal zekâ düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, *XII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.

Yılmaz-Karabulutlu, E., Yılmaz, S. ve Yurttaş, A., (2011). Öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2): 75-79.

Yiğit, Ş.M., Ramazanoğlu, F., Kavas, E. (2017). Üniversitesinde farklı branşlarda spor yapan öğrencilerin atılganlık düzeylerinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(60): 353-361.

Yücel, S.A., Atalay, A., Gürkan, A. (2015). Sporda şiddet ve saldırganlığı etkileyen unsurlar, *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 68-90.

Zizzi, S.J., Deaner, H.R., & Hirschhorn, D.K. (2003). The relationship between emotional intelligence and performance among college baseball players. *Journal of Applied Sport Psychology*, 15: 262-269. <http://gesf.org.tr/kurulus>. (Erişim: 02.06.2018).

EKLER

EK-1. ETİK RAPORU

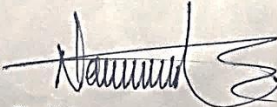
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR
VE YAYIN ETİĞİ KURULU DEĞERLENDİRME FORMU

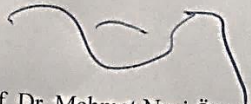
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU	
Protokol No: 38	Karar No:38
Araştırmanın Yürütücüsü	MSKÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi İbrahim DALBUDAK
Araştırmanın Başlığı:	18-20 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan B2 ve B3 Görme Engelli Bireylerin Duygusal Zeka ve Saldırganlık Düzeyleri Bakımından İncelenmesi
Başvuru Formunun Etik Kurula Geldiği Tarih:	11.05.2017
Başvuru Formunun Etik Kurulda İncelendiği Tarih:	26.05.2017
Karar Tarihi:	26.05.2017

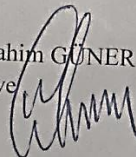
SONUÇ

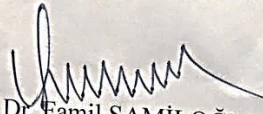
1.	☒ Kabul. Araştırmanın/Projenin uygulanabilirliği konusunda bilimsel araştırmalar etiği açısından bir sakınca yoktur.
2.	☐ Düzeltme gereklidir.
3.	☐ Red.

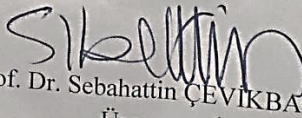

Prof. Dr. Bayram COŞKUN
Başkan

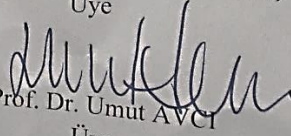

Prof. Dr. Nevide DELLAL
Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL
Üye

Prof. Dr. İbrahim GÜNER
Üye

Prof. Dr. Famil ŞAMILOĞLU
Üye

Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ
Üye

Prof. Dr. Umut AVCI
Üye

EK-2 KİŞİSEL BİLGİLER

1.Yaşınız :.....

2.Cinsiyetiniz:

Erkek( ), Bayan ( ).

3.Eğitim Durumunuz:

İlköğretim ( ), Lise ( ), Üniversite ( ).

4.Spor Yapıyor Musunuz: ?

Evet ( ), Hayır ( )

5.Spor Branşınız:

Bireysel( ), Takım( ), Spor, Yok ( ).

6.Engel Durumunuz:

1)Doğuştan ( ), 2)Sonradan ( ),

7.Gelir Düzeyiniz:

a)500-1000 ( ), b)1000-2000( ), c)2000- ( ).

8.Görme Dereceniz:

a)B1.( ) b)B2( ) c)B3( ).

EK-3. SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ		Hiç Uygun Değil	Çok Az Uygun	Biraz Uygun	Çok Uygun	Tam Uygun
EN UYGUN YANITI (X) ŞEKLİNDE İŞARETLEYİNİZ						
1.	Haklı olan kişi, karşısındakine doğal olarak herkesin içinde sert ve kırıcı davranabilir.					
2.	Beni öfkelendiren kişiye genellikle öfkelenirim.					
3.	Haksızlık karşısında kişinin hakkını araması kendi bilek ve dil gücüne kalmıştır.					
4.	Rahatsızlığımı içimde tutmaktansa bu duygumu beni rahatsız eden kişiye açabilirim, örneğin, dumandan rahatsız oluyorsam, yanımda sigara içen rahatsız olduğumu söylerim.					
5.	Başarısızlık karşısında kolay kolay ümitsizliğe kapılmam.					
6.	Satın aldığım, fakat sonradan içime sinmeyen bir malı değiştirmeye götürebilirim.					
7.	Bir kişi eğer beni küçük düşürmüştü, içimden onunla alay eder ve ona küfredirim.					
8.	Bir şeyi çok istiyorsam, isteğimi açıkça belirtmeyerek imada bulunurum.					
9.	Bana haksızlık ettiğine inandığım kişilerin başına kötü işler geldiğini, mahvolduklarını hayale derek avunurum.					
10.	Eğer bir düşüncenin doğruluğuna inanıyorsam, bu düşüncüyü savunan tek kişi ben olsam bile yine de fikrimi savunurum.					
11.	Yeni tanıştığım kişilerle rahatça konuşabilirim.					
12.	Karşımdakilere gerek olumlu, gerek olumsuz duygularımı rahatça açabilirim.					
13.	Eğer bir insan beni çok sınırlendirmişse üzerine yürüyebilirim.					
14.	Sınırlendiğimde bazen öyle kendimden geçerim ki ağzımdan çıkan sözlerin farkında olmam.					
15.	Bu dünyada yaşayabilmeleri için insanların acımasız olmaları gerekiyor.					
16.	Bir dükkan, bir butik veya markette, satıcının benimle ilgilenmediğine inanırsam, onun sonradan çok fazla vaktini alarak intikamımı alırım.					
17.	Bana emretmeye hakkı olmadığına inandığım bir kişinin buyruğuna ses çıkarmasam da, ya verdiği işi yapmam ya da yapsam da bir şeye benzemez.					
18.	Bir kişi beni kırsa fakat sonradan özür dilese, beni ne kadar kırmış olduğunu en az birkaç kez üstü kapalı olsa da hatırlatmadan rahat edemem.					
19.	Bir kimse görevini yapmadığında her kim olursa olsun bunu kendisine söylerim.					
20.	Çok saygı duyduğum bir kişi benimkinin tam tersi bir düşüncüyü savunuyor diye kendi düşüncemi savunmaktan vazgeçmem.					
21.	Topluluk karşısında konuşmaktan çekinmem.					
22.	Benimkinin tersi olan görüş ve düşünceleri alt etmek bana keyif verir.					
23.	Sınırlenirsem tanımadığım kişilerle ağız dalaşına girebilir, hatta kavga edebilirim.					
24.	Kişinin hakkını yedirmemek amacıyla, başkalarının hakkını yemesi ters bir davranış değildir.					
25.	Çevremdekiler istediklerimi yapana dek, imalarla, işnelemelerle onları tedirgin ederim.					
26.	İstemediğim bir şey yapmam istendiğinde ya o işi geciktiririm ya da baştan savma yaparım.					
27.	Bir arkadaşım isteğimi yapmamakta direniyorsa ona, vaktiyle onun için yapmış olduğum iyilikleri hatırlatırım.					
28.	Bir kimseden bir istekte bulunacaksam, araya bir aracı koymaktansa gider, yüz yüze görüşüm.					
29.	Birisi bende bir hata bulursa, ben de onun hatalarını bulur ve ortaya dökerim.					
30.	İstemediğim bir yer veya toplantıya gitme vakti gelince hastalanıveririm.					

EK-4 Duygusal Zeka Ölçeği

DUYGUSAL ZEKÂ ÖLÇEĞİ		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Aşağıda çeşitli durumlara ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Lütfen ifadeyi okuduktan sonra size uyma derecesini sağ taraftaki kutucuklardan birini işaretleyerek belirtiniz						
1	Kişisel sorunlarımı başkaları ile ne zaman paylaşacağımı bilirim.					
2	Bir sorunla karşılaştığım zaman benzer durumları hatırlar ve üstesinden gelebilirim.					
3	Genellikle yeni bir şey denerken başarısız olacağımı düşünürüm.					
4	Bir sorunu çözmeye çalışırken ruh halimden etkilenmem.					
5	Diğer insanlar bana kolaylıkla güvenirlere.					
6	Diğer insanların beden dili, yüz ifadesi gibi sözel olmayan mesajlarını anlamakta zorlanırım					
7	Yaşamımdaki bazı önemli olaylar neyin önemli neyin önemsiz olduğunu yeniden değerlendirmeme yol açtı.					
8	Bazen konuştuğum kimsenin ciddi mi olduğunu yoksa şaka mı yaptığını anlayamam.					
9	Ruh halim değiştiğinde yeni olasılıkları görürüm.					
10	Duygularımın yaşam kalitem üzerinde etkisi yoktur.					
11	Hissettiğim duyguların farkında olurum.					
12	Genellikle iyi şeyler olmasını beklemem.					
13	Bir sorunu çözmeye çalışırken mümkün olduğunca duygusallıktan kaçınırım.					
14	Duygularımı gizli tutmayı tercih ederim.					
15	Güzel duygular hissettiğimde bunu nasıl sonlandıracağımı bilirim.					
16	Başkalarının hoşlanabileceği etkinlikler düzenleyebilirim					
17	Sosyal yaşamda neler olup bittiğini sıklıkla yanlış anlarım.					
18	Beni mutlu edecek uğraşlar bulmaya çalışırım.					
19	Başkalarına gönderdiğim beden dili, yüz ifadesi gibi sözsüz mesajların farkındayım.					
20	Başkaları üzerinde bıraktığım etkiyle pek ilgilenmem.					
21	Ruh halim iyiye sorunların üstesinden gelmek benim için daha kolaydır.					
22	İnsanların yüz ifadelerini bazen doğru anlayamam.					
23	Yeni fikirler üretmem gerektiğinde duygularım işimi kolaylaştırır.					
24	Genellikle duygularımın niçin değiştiğini bilmem.					
25	Ruh halimin iyi olması yeni fikirler üretmeme yardımcı olmaz.					
26	Genellikle duygularımı kontrol etmekte zorlanırım.					
27	Hissettiğim duyguların farkındayım.					
28	İnsanlar bana, benimle konuşmanın zor olduğunu söylerler.					
29	Üstlendiğim görevlerden iyi sonuçlar alacağımı hayal ederek kendimi güdülerim.					
30	İyi bir şeyler yaptıklarında insanlara iltifat ederim.					
31	Diğer insanların gönderdiği sözel olmayan mesajların farkına varırım.					
32	Bir kişi bana hayatındaki önemli bir olaydan bahsettiğinde ben de aynısını yaşamış gibi olurum.					
33	Duygularımda ne zaman bir değişiklik olsa aklıma yeni fikirler gelir.					

34	Sorunları çözüm biçimim üzerinde duygularımın etkisi yoktur.						
35	Bir zorlukla karşılaştığım zaman umutsuzluğa kapılırım çünkü başarısız olacağıma inanırım.						
36	Diğer insanların kendilerini nasıl hissettiklerini sadece onlara bakarak anlayabilirim						
37	İnsanlar üzgünken onlara yardım ederek daha iyi hissetmelerini sağlarım.						
38	İyimser olmak sorunlar ile baş etmeye devam edebilmem için bana yardımcı oluyor.						
39	Kişinin ses tonundan kendini nasıl hissettiğini anlamakta zorlanırım.						
40	İnsanların kendilerini neden iyi ya da kötü hissettiklerini anlamak benim için zordur.						
41	Yakın arkadaşlıklar kurmakta zorlanırım						

ÖZGEÇMİŞ

Adı: İbrahim DALBUDAK

Eğitim:

1986 Yeniköy ilkokulu, Yeniköy- Alaşehir- Manisa

1990 Beş Eylül ortaokulu, Alaşehir- Manisa

1994 Kavaklıdere Çok Programlı lisesi, Kavaklıdere - Alaşehir- Manisa

2004 Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi Öğretmenliği bölümü

2006 Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi Öğretmenliği bölümü

2007 Georg-August-Universität Spor Yüksekokulu Göttingen, Almanya

2009 Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi Öğretmenliği bölümü

2012 Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sporda Psiko-Sosyal Anabilim Dalında Yüksek Lisans

2015 Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor anabilim dalı tarafından açılan doktora programına devam etmektedir.

Yabancı Dil:

Almanca

Sporcu Geçmişi:

1990- 2003 Yılları arasında Yeniköy spor kulübünde lisanslı futbolcu

Mesleki Bilgileri ve Görevleri

2004 Görme engelliler, işitme engelliler ve zihinsel engellilerde antrenörlük

2004 Görme engelliler bay ve bayan goalbal hakemliği

2008 Görme engelliler futsal milli takım yardımcı antrenörlüğü

2009 Ahmet Şefika kilimci zihinsel engelliler okulunda öğretmenlik

2013 Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Atabey Meslek Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak ve engelliler biriminde görev yapmaktadır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Adres : Yeniköy- Alaşehir - MANİSA

Tel : 0 536 666 66 45

e-posta : dalbudakibo@hotmail.com

